

Puolangan kirkkoherra ja korpikommunismi

Jussi Järvilehdon kristinuskoa ja kommunismia käsitelleet kirjoitukset vuosina
1959–1960 ja niiden vastaanotto

Kari-Matti Laaksonen
Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu-tutkielma
Lokakuu 2014

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion

Laitos – Institution

Teologinen tiedekunta

Kirkkohistorian osasto

Tekijä – Författare

Kari-Matti Laaksonen

Työn nimi – Arbetets titel

Kirkkoherra ja korpikommunismi

Oppiaine – Läroämne

Suomen ja Skandinavian kirkkohistoria

Työn laji – Arbetets art

Aika – Datum

Sivumäärä – Sidoantal

Pro gradu

Lokakuu 2014

106+15

Tiivistelmä – Referat

Tämä työ käsittelee Puolangan kirkkoherran Jussi Järvilehdon kommunismia ja kristinuskoa käsitteittä kirjoituksia vuosina 1959–1960 sekä niiden vastaanottoa. Järvilehto kirjoitti kyseisenä aikana kaksi ”poliittista paimenkirjettä” seurakuntalaisilleen sekä yhden aihetta käsitelleen kirjasen. Kaikissa niissä kirkkoherra katsoi, ettei kristityn tule kannattaa SKDL:ää. Tutkimuksessa kysytään, miksi eteläpohjalaistaustainen Järvilehto kirjoitti nämä kirjoitukset. Tutkimuksessa korotetaan sitä (ongelma)kokonaisuutta, johon Järvilehdon kirjoitukset olivat vastaus.

Moni porvari nukkui 1950-luvun lopulla yönsä huonosti. Kaikkien ennusmerkkien vastaisesti SKDL oli saanut vaalivoiton vuoden 1958 eduskuntavaaleissa. Tämä herätti myös tieteellistä mielenkiintoa. Nousevan yhteiskuntatieteen, erityisesti pian muotitieteeksi muodostuvan sosiologian piirissä kommunismi jaettiin korpi- ja teollisuuskommunismiin. Termi ”korpikommunismi” vakiintui luonnehtimaan Itä- ja Pohjois-Suomen kommunismia.

Puolanka kuului SKDL:n ja Maalaisliiton kannatuksen ydinalueisiin. Vuoden 1960 kunnallisvaaleissa moni kuntalainen pelkäsi, mutta vähintään yhtä moni myös toivoi, että SKDL kipuaisi kunnan valtuutetuksi. Tässä poliittisesti kiperässä tilanteessa seurakunnan kirkkoherra kirjoitti poliittiset paimenkirjeensä, joissa ohjeisti seurakuntalaisiaan välttämään SKDL:n kannattamista.

Jussi Järvilehdon kirjoitukset herättivät keskustelua pitkin vuotta 1960 etenkin kirkollisessa Kotimaassa ja SKDL:n valtakunnallisessa äänenkannattajassa Kansan Uutisissa sekä Oulussa ilmestyvässä Kansan Tahdossa. Lisäksi Eila Jokelan artikkeli tammikuun 1960 Suomen Kuvalehdessä herätti vilkkaan keskustelun kristinuskosta ja kommunismista, johon myös kirkkoherra Järvilehto osallistui. SKDL:n ja SKP:n Kainuun piirijärjestöjen ja Puolangan osastojen asiakirjoissa jäljet Järvilehdon kirjoituksista sen sijaan osoittautuivat vähäisemmiksi.

Jussi Järvilehto oli maalaisliittolainen, alkiolaisesta köyhän asiaa ajaneesta porvarillisesta radikalismista sekä eteläpohjalaisesta yhteiskunnallisesti aktiivisesta ja antikommunistisesta herännäisyydestä vaikutteita saanut pappi. Tutkimuksessa katsotaan, että kun koko maassa kommunismin kannatus oli 1950-luvun lopulla nousussa ja Puolangalla käytiin kiivasta kamppailua SKDL:n ja Maalaisliiton välillä, olisi Järvilehdon tausta huomioiden ollut pikemminkin pieni ihme, jos kirkkoherra olisi tyytynyt seuraamaan tapahtumien kulkua sivusta.

Avainsanat – Nyckelord

Korpikommunismi, Kainuu, herännäisyys, isojako, tervakaupat, Puolanka

Säilytyspaikka – Förvaringställe

Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampanin kirjasto, Teologia

Muita tietoja

Sisällysluettelo

I. Johdanto.....	4
1. Tutkimustehtävä.....	4
2. Isojako ja tervavelat radikaalivasemmiston kannatuksen taustalla... 10	
3. Suomalaisen kommunismin kehitys.....	12
4. Kainuun vanha herännäisyys nihkeänä uudistuksille.....	20
II. Tulipunaistuvan kunnan palavasieluinen pappi.....	22
1. Kommunismin voimistuminen Puolangalla.....	22
2. Puolangan kantaaottava kirkkoherra.....	34
III. Jussi Järvilehdon käsitykset kristinuskosta ja kommunismista.....	40
1. Kristinuskon suhde yhteiskuntaan.....	40
2. Työväenaatteesta valta-asemansa säilyttäjäksi.....	49
3. Miksi kristinuskon ja kommunismin rinnakkaiselo ei ollut mahdollista?.....	60
IV. Järvilehdon kirjoitusten vastaanotto.....	70
1. Talvella 1960 käyty keskustelu kristinuskosta ja kommunismista... 70	
2. Kunnallisvaalit kuumentavat tunteita.....	87
3. Jussi Järvilehdon toimien käsittely SKP:n ja SKDL:n puolue- elimissä.....	101
V. Tulokset.....	105
VI. Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	109

I. Johdanto

1. Tutkimustehtävä

Tämä tutkimus käsittelee Puolangan kirkkoherran Jussi Järvilehdon kristinuskoa ja kommunismia vuosina 1959–1960 käsitelleitä kirjoituksia ja niiden vastaanottoa. Järvilehto kirjoitti vuoden 1959 lopulla ensimmäisen ja vuoden 1960 elokuussa toisen kirjeen seurakuntalaisilleen. Nämä kirjeet olivat noin kymmensivuisia vihkosia ja niitä jaettiin Puolangalla muun muassa seurakuntalaisten toimesta. Kirjeissä Järvilehto antoi suorasukaisesti ymmärtää, ettei kristityn sovi äänestää SKDL:ää. Vuoden 1960 lopulla Järvilehto julkaisi vielä pikku kirjansen *Toinen nielee toisen*, jonka viesti oli, ettei kristinuskon ja kommunismin rinnakkaiselo ollut mahdollista.

Tutkimuksessani tarkastelen sitä, miksi Jussi Järvilehto kirjoitti nämä kirjoitukset. Kysymys voidaan esittää myös niin, että yritetään yksinkertaisesti kartoittaa sitä ongelmaa, johon Järvilehdon kirjoitukset olivat vastaus. Toisin sanoen: mistä tässä kaikessa oikein oli kysymys? Päästäkseni tästä jonkinlaiseen selvyyteen, tarkastelen toisessa luvussa kommunismin kannatusta ja sen syitä Puolangalla. Johdannon ja toisen luvun kommunismia käsittelevissä osuuksissa en ole onnistunut täysin välttämään lievää sosiologista ja politiikan tutkimukseen liittyvää painotusta. Tutkimukseni ei ole henkilöhistoriallinen. En hae Järvilehdon kirjoituksiin motiivia kirjoittajan persoonasta. Jotain Jussi Järvilehdosta on kuitenkin tiedettävä. Myös tätä tarkastelen toisessa luvussa.

Kolmannessa luvussa otan Järvilehdon kirjoitukset tarkempaan valaisuun. Pohdin Järvilehdon käsitystä kristinuskon ja yhteiskunnan suhteesta. Millaisena herännäisyyteen lukeutunut kirkkoherra Jussi Järvilehto ymmärsi kristinuskon. Tarkastelen kolmannessa luvussa myös Järvilehdon käsitystä kommunismista sekä sitä, miksi kristinuskon ja kommunismin rinnakkaiselo ei ollut mahdollista. Tässä luvussa käsitelen erilaisia tekijöitä, jotka mahdollisesti ovat vaikuttaneet Jussi Järvilehtoon.

Neljännessä luvussa tarkastelen Järvilehdon kirjoitusten vastaanottoa. Kirkkoherran tekstit saivat paitsi jonkin verran valtakunnallista julkisuutta, myös paikallista ja maakunnallista huomiota osakseen. Luonnollisesti kirjoitusten vastaanoton selvittely auttaa myös ymmärtämään sitä, miksi Järvilehto kirjoitti nämä kirjoitukset.

Tutkimusajanjakso määrittyy helposti: Järvilehto kirjoitti ensimmäisen ”poliittisen paimenkirjeensä” seurakuntalaisilleen marraskuussa 1959. Se on tutkimukseni alkuajankohta. Järvilehdon kirjoituksiin liittyvä julkisuus alkoi pikkuhiljaa hiipua vuoden 1961 ensi kuukausina. Kansan Tahdossa huhtikuussa 1961 ollut Järvilehdon haastattelu lienee ollut viimeinen, suurempi julkinen käsittely. Se on myös tutkimukseni luonnollinen päätepiste.

Lähteet

Mainitut Jussi Järvilehdon kirjoitukset muodostavat keskeisen osan käyttämästäni lähteistä. Ensimmäisessä marraskuussa 1959 päivätyssä kirjeessään Puolangan seurakuntalaisille Järvilehto kritisoi yleisesti paitsi kommunismia, myös ”mammonismiksi” kutsumaansa ilmiötä. Toinen elokuun lopulle 1960 päivätyt kirje Puolangan seurakuntalaisille oli lähinnä äänestysohje lokakuussa pidettäviä kunnallisvaaleja varten. Järvilehto pyysi siinä, ettei kukaan seurakuntalainen antaisi vaaleissa ääntään SKDL:lle. Kolmas Järvilehdon kirjoitus oli lyhyt kirjanen *Toinen nielee toisen*, joka hiukan laajemmin ja yleisemmällä tasolla käsitteli samoja aiheita kuin mainitut kirjeet Puolangan seurakuntalaisille.¹

Pyrkiessäni paikantamaan Jussi Järvilehdon käsitystä kristinuskon ja yhteiskunnan suhteesta sotien jälkeisen ajan kirkollista keskustelua silmälläpitäen, olen käyttänyt Erkki Niinivaaran kirjaa *Maallinen ja Hengellinen* eräänlaisena maamerkinä. Järvilehdon hengellinen koti oli herännäisyydessä. Herättäjä-Yhdistyksen vuosikirjat ovat taustoittaneet ja valaisseet Järvilehdon kristinuskon tulkintaa.²

Milovan Djilas kirjoitti vuonna 1956 kirjan *Uusi luokka*. Djilasin kirjasta otettuja lainauksia levitettiin ahkerasti ennen vuoden 1958 eduskuntavaaleja erityisesti Maalaisliiton toimesta. Djilasin kirja valaisee myös Järvilehdon käsitystä kommunismista. Jussi Järvilehto oli tilannut itselleen *Kommunisti-lehden*. Luin kyseisen lehden numerot läpi vuosilta 1957–1960. Kommunisti-lehti oli perustettu vuonna 1944. Enimmäkseen lehti sisälsi marxilais-leninististä teoriaa SKP:n jäsenten puolueopiskelua varten.³

---

¹ Järvilehto 1959; 1960a; 1960b.

² Niinivaara 1982. Herättäjä-Yhdistyksen vuosikirjoja olen lukenut 1950-luvun lopusta 1960-luvun puoliväliin.

³ Djilas 1957; Toiviainen 1973, 216; Helin 1996, 20–21; Vesikansa 2004, 169.

Jussi Järvilehdon kirjoitusten vastaanottoa tutkiessani kävin läpi vuoden 1959 marraskuusta vuoden 1961 toukokuun alkuun, vajaan puolentoista vuoden ajalta, jokaisen numeron seuraavista sanomalehdistä: *Kainuun Sanomat* (KS), *Kansan Tahto* (KT), *Kansan Uutiset* (KU), *Kotimaa* (Kmaa) ja *Pohjolan Työ* (PT).

Eniten Järvilehdon kirjoituksiin liittyvää aineistoa löytyi Kansan Tahdosta, erityisesti sen yleisönosastosta. Kansan Tahto oli vuonna 1906 perustettu, Oulussa ilmestyvä kansandemokraattinen sanomalehti, joka tutkimanani ajanjaksona ilmestyi kuusi kertaa viikossa. Lehdelle oli ominaista Pohjois-Suomen metsätyömiesten ja pienviljelijöiden etujen puolustaminen.⁴

Kansan Uutisissa erityisesti Juorkunan Jussi piti pakinoissaan aktiivisesti esillä uskontoon, kirkkoon ja kirkon pappeihin liittyviä aiheita. Kansan Uutiset perustettiin vuonna 1957, kun kaksi sanomalehteä - SKP:n *Työkansan Sanomat* ja SKDL:n *Vapaa Sana* - sulautettiin yhteen. Mainittujen järjestöjen erillisten pää-äänenkannattajien ylläpitäminen katsottiin taloudellisesti mahdottomaksi. Kansan Uutiset ilmestyi tutkimanani ajankohtana kuusi kertaa viikossa.⁵

Kotimaa-lehdessä käytiin talvella 1960 mielenkiintoinen keskustelu kristinuskosta ja kommunismista, jonka sytykkeenä toimi Järvilehdon ensimmäinen kirje seurakuntalaisilleen. Myös Jussi Järvilehto otti osaa tähän keskusteluun. Kotimaa oli tutkimanani ajanjaksona suhteellisen vaikutusvaltainen kristillis-yhteiskunnallinen sanomalehti, joka ilmestyi kaksi kertaa viikossa.⁶

Kävin systemaattisesti läpi myös Kainuun Sanomat ja Pohjolan Työn. Kainuun Sanomat oli Kajaanissa kuusi kertaa viikossa ilmestyvä maalaisliittolainen lehti. Lehti menestyi Kainuussa 1950-luvulla hyvin. Kainuun Sanomien levikki Puolangalla oli tutkimusajankohtana vajaa tuhat kappaletta. Pohjolan Työ oli Oulussa ilmestyvä sosiaalidemokraattinen sanomalehti. Pohjolan Työn luin mainitulta ajanjaksolta läpi lähinnä nähdäkseni oliko sosiaalidemokraattisella puolella huomioitu Järvilehdon kirjoituksia mitenkään. Ei ollut, mikä sinänsä oli luonnollista ottaen huomioon SDP:n tuolloin lähes olemattoman kannatuksen Puolangalla.⁷

Suomen Kuvalehti ilmestyi vuonna 1960 kerran viikossa. Selasin kyseisen vuoden numerot läpi. Toimittaja Eila Jokela käynnisti Kuvalehdessä runsaasti

---

⁴ Saarela 2006, 9, 12, 244.

⁵ Leppänen 2007, 14–16; Murto 2007, 48–55.

⁶ Heikkilä 1980, 211; Jalovaara 2007, 27–28.

⁷ Kukkonen 1968, 189; Hokkanen 2002, 260.

huomiota saaneen keskustelun kristinuskosta ja korpikommunismista, johon myös Jussi Järvilehto otti osaa. Eila Jokela piti muutoinkin Suomen Kuvalehdessä esillä laajoilla artikkeleillaan korpikommunismiin liittyvää aihepiiriä.⁸

Kävin systemaattisesti läpi Kansan Arkistossa sijaitsevien SKP:n ja SKDL:n Kainuun piirien materiaalin 1950-luvun loppupuolelta seuraavan vuosikymmenen alkuvuosiin. Kansioita oli useita laatikoita. Lisäksi kävin läpi SKP:n Puolangan osaston, SKDL:n Puolangan kunnallisjärjestön sekä edellisen kanssa samassa laatikossa sijainneen Puolangan Kansantaloyhdistyksen, SKDL:n Lylykylän yhdistyksen ja SKDL:n Törmänmäen yhdistyksen arkistot. Tutkin kaiken materiaalin, mikä Kansan Arkistosta löytyi liittyen SKP:n ja SKDL:n Kainuun piirijärjestöihin ja niiden Puolangan osastoihin. Osa aineistosta oli järjestelemätöntä. SKP:n ja SKDL:n Puolangan osastojen kohdalla oli ”saalis” olematon.

Internet-lähteenä olen käyttänyt verkkolehti *Janoisen* ja Teemu Vesalan tekemää Jussi Järvilehdon haastattelua. Kyseinen haastattelu oli tehty vuonna 2004 muutamaa vuotta ennen Järvilehdon poismenoa. Jussi Järvilehto kuoli vuonna 2007.⁹

Aiempi tutkimus

Oiva Turpeisen kirjoittama Kainuun väestö- ja taloushistoria on ollut tärkeä erityisesti isonjaon Kainuussa ja kainuulaisen tervatalouden ymmärtämisessä. Kustaa Hautalan väitöskirja Suomen tervakaupasta on kuudenkymmenen vuoden takaa, mutta edelleen ohittamaton, jos haluaa käsittää kainuulaisten tervakauppaa oululaisille kauppahuoneille ja kaupasta aiheutuneita velkoja.¹⁰

Kainuussa vaikutti niin kutsuttu vanha herännäisyys. Sen ymmärtämisessä on Kaarlo Arffmanin kirjoittama *Ristijärveläisen uskon historia* ollut korvaamaton apu. Tekijä tietää mistä kirjoittaa. Myös Kerttu Kokkonen on liseniaattityössään kartoittanut Kainuun vanhaa herännäisyyttä. Kokkonen tutkimuksessa on runsaasti käyttökelpoista faktatietoa, muutoin työ on hiukan sekava. Osmo Tiirilän dogmatiikan alaan lukeutuva kirja *Suomalainen kristillisyys Wilhelmi Malmivaaran edustamana* valaisee sitä herännäisyyttä, jossa Jussi

---

⁸ Jokela 1960a; 1960b; 1960c; 1961.

⁹ Kmaa 16/19.4.2007 Kuolinilmoitukset; Vesala [2004].

¹⁰ Hautala 1956; Turpeinen 1985.

Järvilehdon juuret olivat.¹¹ Valitettavasti herännäisyyden sotien jälkeistä historiaa ei ole laajemmin tutkittu.

Kun tutkii kainuulaisen kirkkoherran kommunisminvastaisia kirjoituksia 1950- ja 1960-lukujen taitteessa, törmää väistämättä heti alkumetreillä ”korpikommunismi”-käsitteeseen. Korpikommunismien tutkimusta harrastettiin 1950- ja 1960-lukujen taitteen molemmin puolin suhteellisen runsaasti erityisesti politiikan tutkimuksessa ja sosiologiassa. Jaakko Nousiainen kirjoitti 1950-luvun puolivälissä *Kommunismista Kuopion läänissä*. Nousiaisen politiikan tutkimuksen alaan kuulunut väitöskirja ja Erik Allardtin sosiologinen tutkimus *Social Sources of Finnish Communism: Traditional and Emerging Radicalism* olivat ne tutkimukset, jotka sementtoivat vuosikymmeniksi käsityksen Pohjois- ja Itä-Suomen kommunismista. Sosiologisesti Allardtin teoksen vahvuus on sen ”korpikommunismi”/”teollisuuskommunismi” käsitteiden teoreettinen analyysi Emile Durkheimin kategorioiden avulla, historian tutkimukselle anti on vähäisempi. Nousiaisen tutkimuksen monet huomiot pitävät nähdäkseen edelleen paikkansa.¹²

Korpikommunismia on edellä mainittujen ohella tutkinut myös Sven Rydenfelt, joka kirjassaan *Kommunismen i Sverige* näkee kommunismin kannatuksen syynä ennen muuta sen eristyneisyyden. Yrjö Raution pro gradu-tutkielma *Kommunismen monet kasvot suomalaisessa sosiologiassa* kertoo siitä, kuinka historiallis-yhteiskuntatieteellinen tutkimus ei koskaan ole täysin ”arvovapaata,” irrallaan oman aikansa aatevirtauksista. Rautio kritisoi paikoin voimakkaastikin muun muassa Allardtin ja Nousiaisen tutkimuksia. Ulla Aatsingin väitöskirjan Lapin työväenliikkeen radikalisoitumisesta suurin anti omalle tutkimukselleni on koko ”korpikommunismi”-termin problematisoiminen, siinä merkityksessä, minkä erityisesti Allardt sille antoi.¹³

Jarkko Vesikansan tutkimus Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki-säätiön toimista kommunismin vastustamisessa 1950- ja 1960-lukujen Suomessa on monin osin valaiseva myös oman tutkimukseni kannalta.¹⁴ SYT:n arkistot Kansallisarkistossa ovat luvanvaraisia enkä ehtinyt saada lupaa niiden

---

¹¹ Tiililä 1944; Arffman 2004; Kokkonen 2011.

¹² Nousiainen 1956; Allardt 1963.

¹³ Rydenfelt 1954; Rautio 1979; Aatsinki 2008. Muita keskeisimpiä käyttämiäni kommunismia käsitteleviä tutkimuksia ovat: Hakalehto 1966; Rantala 1966 & 1970; Upton 1970; Puuronen 1998.

¹⁴ Vesikansa 2004.

tutkimiseen sen, nähdäkseni hyvin heikon mahdollisuuden varalta, että Jussi Järvilehto olisi saanut SYT:lta taloudellista tukea. Oma käsitykseni on, että ei saanut. Toinen nielee toisen-kirjanen ilmestyi erillisenä Herättäjä-Yhdistyksen kustantamana kirjasena sekä lisäksi artikkelina Herättäjä-Yhdistyksen vuosikirjassa 1960. Kirjeet Puolangan seurakuntalaisille olivat alle kymmensivuisia pienikokoisia vihkosia, eikä niiden kustantaminen tehnyt kirkkoherran palkkaan suurta lovea.

Kainuun työväenliikkeestä kertovaa ”*Korpikansan kintereillä*”-kirjaa olen paitsi lukenut, myös käyttänyt tutkimuksessani ahkerasti. Kirja on ehdoton perusteos, mikäli haluaa perehtyä kainuulaisen vasemmiston historiaan. Teoksessa on lukuisten ansioiden ohella kaksi selkeää miinusta: se ei paikoitellen täytä niin kutsutulle akateemiselle historian tutkimukselle asetettavia objektiivisuuden vaatimuksia, mikä tulee sitä lukiessa huomioda. Toinen puute on kirjan loppuun ”tiivistetty,” suurpiirteinen nootitus.¹⁵

Matti Helinin väitöskirjan *Uskonto SKDL:n politiikassa* erityinen ansio oman tutkimukseni kannalta on ollut sen osoittaminen, kuinka SKDL:n suhde uskontoon vaihteli. Suhteet 1950-luvun lopulla SKDL:n ja kirkon välillä olivat kaukana suojasäästä. Helin tosin unohtaa SKDL:n tiukentuvaa uskontopolitiikkaa eritellessään mainita ehkä tärkeimmän syyn siihen: Nikita Hruštšovin Neuvostoliitossa käynnistämän uskonnon hävittämiseen tähtäävän politiikan.¹⁶

Timo Junkkaalan massiivinen Osmo Tiililän elämäkertä on samalla myös seikkaperäinen johdatus suomalaiseen toisen maailmansodan jälkeiseen teologianhistoriaan ja kirkolliseen keskusteluun. Sotien jälkeistä kirkollista elämää valaisee myös Juha Sepon Martti Simojoki-elämäkerran ensimmäinen osa. Käytin molempia, kun pyrin paikantamaan Jussi Järvilehdon kristinuskon käsitystä.¹⁷

---

¹⁵ Heikkinen 1986.

¹⁶ Helin 1996; Jalovaara 2007, 12–13.

¹⁷ Junkkaala 2004; Seppo 2013.

2. Isojako ja tervavelat radikaalivasemmiston kannatuksen taustalla

Tilattomat pois metsistä

Isonjaon toimeenpano aloitettiin 1700-luvun puolivälissä Suomen kuuluessa Ruotsiin. Kainuussa asiaan ei innostuttu. Ruotsin ja Venäjän suhteet olivat 1700-luvun loppupuolella kärjistyneet. Isojakoa vastustaneet kainuulaiset talonpojat käyttivät tätä seikkaa hyväksi. Kainuu oli rajamaakunta, ja alueen talonpojat sitoutuivat ylläpitämään sotilaskomppaniaa sekä siten turvaamaan Ruotsin itärajaa. Vastapalveluna valtio luopui isonjaon toteuttamisesta.¹⁸

Isonjaon toimeenpano lykkääntyi Kainuussa muuhun Suomeen nähden noin sadalla vuodella. Suomen tultua liitetyksi autonomisena alueena Venäjään, myös Kainuun asema muuttui. Se ei ollut enää rajamaakunta. Yhä enemmän alettiin kiinnittää huomiota maakunnan taloudelliseen takaperoisuuteen ja samalla kiirehtiä isonjaon toteuttamista. Jos Ruotsin vallan aikana isojako saatiin lykättyksi puolustuspoliittisten syiden vuoksi, nyt taloudelliset seikat sanelivat isonjaon toimeenpanon. Tausta-ajatuksena valtion viranomaisilla oli, että kun isojako suoritetaan, valtio saa mittavat ylijäämämaat, asuttaa ne sekä kerää niistä koituvat verotulot.¹⁹

Suomalaisessa tutkimuksessa on isojako nähty luonteeltaan pakkoreformina. Kainuussa se toteutettiin 1840-luvun alusta lähtien. Laajassa, käytännössä tiettömässä ja harvaan asutussa maakunnassa sen toimeenpano vei pitkään, 1870-luvun loppuun saakka. Turpeinen näkee, että enemmistö talonpojista oli saatu isonjaon kannalle, mutta myös vastustusta löytyi. Kainuussa valtio tuli suureksi maanomistajaksi. Puolangalla valtio vei kunnan kokonaisalasta puolet.²⁰

Isonjaon toteutus vahvisti myös yksityistä metsien omistusta. Yhteisomistus korvautui yksityisomistuksella tai valtion omistuksella. Kainuu oli pitkään ollut sosiaaliselta rakenteeltaan hyvin tasa-arvoinen. Isojako merkitsi muutosta: tapahtui jako tilallisiin ja tilattomiin. Jokainen tiesi nyt, mitä hän omisti, eivätkä tilattomat omistaneet mitään. Metsien yhteinen käyttö ei enää ollut mahdollista. Ylikangas toteaa, kuinka ”isojako hääti tilattomat ulos metsistä.” Tämä luonnollisesti rasitti taloudellisesti eniten maata omistamatonta väestönosaa.

---

¹⁸ Turpeinen 1985, 103.

¹⁹ Turpeinen 1985, 103–104.

²⁰ Turpeinen 1985, 104–106; Talvitie 2013, 27.

Katkeruutta saattoi herättää myös mittavaan maanomistukseen perustuva valtion läsnäolo metsäherroineen.²¹

Tervavelat vievät tilat

Tervanpoltto oli 1800-luvun lopun Kainuussa merkittävä elinkeino. Heikkinen kirjoittaa, kuinka erityisesti nälkävuosien 1867–1868 jälkeen tervanpoltosta tuli kainuulaisille tärkeä elannon takaaja. Tervatynnyrit kuljetettiin Ouluun, jossa kaupungin tervahuoneet ostivat kainuulaisten talonpoikien tervatynnyrit.

Tervanpoltto oli Kainuussa niin yleinen elinkeino, että monet kuntakokoukset jouduttiin pitämään Oulussa, jossa talonpojat olivat myyntimatalla. Toisaalta kysynnän ollessa kuumimmillaan oululaiset tervakauppiat perustivat kauppapaikkoja myös Kainuuseen. Esimerkiksi tunnetulla oululaisella kauppahuoneella Snellmanilla oli Kiehimässä ja Kajaanin sahalla tervanostopaikat. Vuosisadan vaihteessa Kainuu tuotti merkittävän osan koko Suomen tervasta.²²

Kiintoisa piirre tervakaupassa oli tervakauppiaiden tervantuottajille antama etumaksu. Toisin sanoen oululainen tervahuone antoi kainuulaiselle talonpojalle etumaksua siitä, että tämä tuo sinne myös seuraavan vuoden tervatynnyrit. Tätä etumaksua vastaan talonpojalta vaadittiin säännöllisiä tervan toimituksia. Kerkelä katsoo, että järjestely, jossa tuottaja joutui ”pysyvään velka- ja riippuvuussuhteeseen” kauppiasta oli ollut Euroopassa varsin yleinen uuden ajan alusta saakka.²³

Toistuvat katovuodet aiheuttivat sen, että lukuisat tervantuottajat olivat pakotetut velanottoon. Järjestelystä oli seurauksena se, että monet kainuulaiset tervatalonpojat joutuivat pysyvään velkasuhteeseen oululaisille kauppahuoneille. Käyttivätkö tervaporvarit tilannetta hyväkseen vai oliko kyseessä rahanarvon alenemisesta johtuva järjestely, joka tapauksessa Oulun kauppiat maksoivat velallisilleen alemman hinnan kuin velattomille talonpojille. Tervakauppiat olivat myös sopineet, että sellainen talonpoika, joka oli jollekin kauppiaille velassa, ei voinut viedä tervaansa toiselle kauppiaille.²⁴

---

²¹ Turpeinen 1985, 106; Ylikangas 2007, 115; Aatsinki 2008, 328–329. Ks. myös Heikkinen 2000, 21–39.

²² Hautala 1956, 162, 212, 214; Heikkinen 1986, 27, 32.

²³ Hautala 1956, 228–229; Kerkelä 1996, 306.

²⁴ Hautala 1956, 228, 239; Heikkinen 1986, 28. Ks. myös Kyllönen 1995, 41. Kyllösen mukaan oululaisten ja kainuulaisten tervakaupoista aiheutunut vastakohtaisuus näkyi myös työväen-

Kajaanin radan rakentamisen aikoihin 1900-luvun alussa alkoi tervakulttuuri hiipua. Tilalle oli tulossa metsä- ja puunjalostusteollisuus. Metsien arvo nousi. Moni oululaisille kauppahuoneille pysyvästi velkaantunut talonpoika oli tukkiyhtiöiden asiamiehillä helppo kaupankäynnin kohde. Toisaalta moderniin rahatalouteen monesti tottumattoman kainuulaisen talonpojan oli vaikea ymmärtää metsätilojensa sen hetkistä arvoa, puhumattakaan tulevasta. Isännät huomasivat olevansa paitsi vihdoinkin ilman velkaa, myös ilman metsää: isännistä tuli isäntien varjoja.²⁵

Tukkiyhtiöille metsä oli arvokasta, tiloilla ne eivät tehneet mitään. Ne lohkottiin pikkutiloiksi ja myytiin tai vuokrattiin edelleen. Syntyi ainutlaatuinen järjestely: kääpiötilat takasivat haltijalleen osan elannosta, mutta pikkutilalliset tarvitsivat myös muuta tuloa. Tukkiyhtiölle he muodostivat edullisen työvoimareservin. Jos etsitään korpikommunismmin todellisia juuria, ne ovat tässä: palkkatyön ja maatalouden yhdistäneessä tuotantorakenteessa, joka hahmotti Pohjois- ja Itä-Suomen maaseutua 1800-luvun lopulta aina pitkälle 1960-luvulle saakka.²⁶

3. Suomalaisen kommunismin kehitys

Viranomaisten lakkautuslistalla ja kiellettyinä

Sisällissodan seurauksena vasemmisto jakaantui kahtia. Tämän prosessin tuloksena syntyi suomalainen kommunismi sekä Venäjällä että Suomessa. Moskovassa perustettiin vuoden 1918 elokuussa Suomesta paenneiden punaisen puolen johtajien toimesta Suomen Kommunistinen Puolue (SKP). Suomessa sosiaalidemokraattinen puolue otti seuraavana vuonna maltillisen, vähittäisiin uudistuksiin tähtäävän parlamentaarisen linjan. Tähän tyytymättömät vasemmistososialistit erosivat puolueesta. Nämä radikaalit ainekset perustivat vuonna 1920 Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen (SSTP). Otto Wille Kuusinen laati molemmille puolueille ohjelman, mutta SSTP:n ohjelma oli SKP:n vastaavaa hiukan maltillisempi. Siinä esimerkiksi todettiin, että puolue ei kehota kannattajiaan väkivallantekoihin tai mellakointiin. Samaa hengenvetoon tosin

---

liikkeessä.

²⁵ Hautala 1956, 302, 304; Heikkinen 1986, 29, 60, 67; Kyllönen 165–167.

²⁶ Hautala 1956, 302; Heikkinen 1986, 91–92; Kerkelä 1996, 314–315.

tuotiin esiin, että puolue ei sinänsä voi määrätä niitä muotoja, joita vallankumouksellinen prosessi tulee saamaan aikaan. Helinin mukaan SSTP oli jonkinlainen 1920-luvun SKDL, ”kommunistien parlamentaarista toimintaa varten perustettu järjestö.” Saarela katsoo, että ”suomalainen kommunismi syntyi uuden kommunistisen opin ja vanhan työväenliikkeen ajatusten sekoituksena.”²⁷ Tämä näkyi erityisen selvästi SSTP:n ohjelmassa ja tavoitteissa.

SSTP eli koko lyhyen olemassaolonsa ajan lakkauttamisuhan pelossa. Alkuvuonna 1923 SSTP vaihtoi nimensä Suomen työväen puolueeksi (STP). Puolueen nimestä tiputettiin sana ”sosialistinen” varovaisuussyistä pois, mutta mikään ei auttanut: puolue lakkautettiin viranomaisten toimesta elokuussa 1923. Tämän jälkeen sosiaalidemokraateista vasemmalle sijoittuvat kommunistit ja vasemmistososialistit osallistuivat vaaleihin Sosialistisen Työväen ja Pienviljelijöiden Vaalijärjestön (STPV) kautta, jota viranomaisten oli vaikeampi valvoa. Varsinaista uutta puoluetta ei perustettu, koska se olisi todennäköisesti heti lakkautettu. Tärkeää on huomata, että kyse oli koko ajan oleellisesti samasta, sosiaalidemokraateista vasemmalle sijoittuvasta ryhmästä. Vasemmiston sisäisessä mittelössä SSTP jäi SDP:hen nähden koko maata tarkasteltaessa selkeästi kakkoseksi. Kainuussa voimasuhteet olivat puolueiden välillä päinvastaiset. Vuoden 1922 eduskuntavaaleissa SDP sai 53 kansanedustajaa SSTP:n joutuessa tyytymään 27:ään paikkaan eduskunnassa.²⁸

Pitkin 1920-lukua voimistuivat äänenpainot, joissa vaadittiin radikaalivasemmiston toiminnan kieltämistä. Vuonna 1928 vietettiin vapaussodan 10-vuotisjuhlia. Yhä enemmän sai julkisuudessa sijaa ajatus, että kommunismi ei kuulunut suomalaiseen yhteiskuntaan. Esimerkiksi keskeinen kokoomuspoliitikko ja teologian professori Lauri Ingman vaati toistuvasti kaiken kommunistisen toiminnan kieltämistä. Ylistaron kirkkoherra Arvi Malmivaara (1885–1970) ei ehkä edustanut koko Suomen papiston kantaa pitäessään kommunismia ”rikoksena Jumalan ja isänmaan edessä.” Malmivaaran näkemys lienee silti ollut herännäispappien keskuudessa melko yleinen etenkin Etelä-Pohjanmaalla. Myös maan suurin sanomalehti *Helsingin Sanomat* hyväksyi näkemyksen siitä, että ääriivasemmiston toiminta oli maanpetoksellista.²⁹

²⁷ Hakalehto 1966, 14–17, 154–158; Upton 1970, 35, 38–39; Helin 1996, 10; Saarela 1996, 17, 158–161; Mickelsson 2007, 85; Ylikangas 2007, 234. Termeistä ”vasemmistososialisti” ja ”suomalainen kommunismi” ks. Saarela 1996, 15–17.

²⁸ Nousiainen 1956, 16; Heikkinen 1986, 195; Upton 1970, 34–38, 45, 64–65, 73; Saarela 1996, 272–273; Mickelsson 2007, 85–86.

²⁹ Nieminen 1981, 172; Saarela 2008, 762–764.

Vaatimukset kommunistien toiminnan kieltämisestä tuottivat tulosta. Eduskunta vahvisti syksyllä 1930 Svinhufvudin II hallituksen esittelemät niin kutsutut kommunistilait. Niillä kiellettiin kaikki kommunistiseksi luonnehdittu toiminta Suomessa. Samoin kiellettiin kommunistiset sanomalehdet. Yksituumaisuutta kuvasti se, että lakeja vastustivat ainoastaan sosiaalidemokraatit. Lait vaikuttivat kuten niiden laatijat toivoivat: kommunistien ja radikaalivasemmiston toiminta lamaantui täysin. Koko sotia edeltävän vuosikymmenen vaaleissa vasemmistoa jäi edustamaan ainoastaan SDP.³⁰

Sotien jälkeiset toisenlaiset tuulet

Sotien jälkeen puhalsivat uudet poliittiset tuulet. Suomen tuli orientoitua ulko- ja sisäpoliittisesti uudelleen. Eräänlaisena aikakausien vaihtumisen symbolina voitiin nähdä se, että samana päivänä 30.10.1944, kun SKP rekisteröitiin, antoi hallitus eduskunnalle esityksen suojeluskuntien lakkauttamisesta. Sotien aikana kommunistien johtohenkilöt olivat joko olleet paossa Neuvostoliitossa tai Valtiollisen poliisin toimesta turvasäilössä. Päästyään vapaiksi kommunisteilla oli edessä liikkeen toiminnan jälleenrakentaminen ja puolueorganisaation luominen. Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL) perustettiin lokakuun lopulla 1944. Upton toteaa SKDL:stä, että ”sen ei pitänyt olla puolue, vaan ”yhdistävä rengas” poliittisten puolueiden ja muiden sopivien järjestöjen välillä.” Elätettiin toiveita, että SKDL:stä olisi tullut laaja ”fasisminvastainen rintama,” johon kaikki demokraattisiksi mielletyt puolueet olisivat voineet liittyä.³¹ Tämä ei kuitenkaan toteutunut.

Vuoden 1945 eduskuntavaalit osoittivat sen, mikä lopulta jäi SKDL:n päällimmäiseksi tehtäväksi: toimiminen SKP:n vaali- ja eduskuntajärjestönä. Näissä vaaleissa SKDL menestyi hyvin. Se sai 49 edustajan paikkaa. Hallitus muodostettiin kolmen suuren puolueen SKDL:n, SDP:n ja Maalaisliiton kesken. Lisäksi Yleisradion johtoon nimitettiin kommunisteille myötämielinen Hella Wuolijoki ja Valtiollinen poliisi miehitettiin sisäministeri Yrjö Leinon johdolla. SKDL purjehti poliittisessa myötätuulessa. Kompastuskiveksi tuli lopulta ehkä se, että puolueen edustajat olivat kuitenkin amatöörejä vallan kabineteissa, poliittisia aloittelijoita. Vuoden 1948 eduskuntavaalit olivat SKDL:lle pettymys. Puolue sai

---

³⁰ Upton 1970, 108–109; Siltala 1985, 179–181; Heikkinen 1986, 268; Ylikangas 2007, 236–237.

³¹ Upton 1970, 159, 165, 190; Meinander 2012, 249–250.

ainoastaan 38 kansanedustajaa eikä hallitukseen ollut enää pääsyä. Ele Alenius katsoo, että juuri näistä vuoden 1948 vaaleista lähtien aina 1960-luvun puoliväliin SKP:n vaikutusvalta SKDL:ssä oli erityisen vahvaa.³²

SKDL:n vaalivoitto järkyttää

Kommunismien kannatukselle Suomessa on ollut ominaista sen maantieteellinen vakiintuneisuus. Vaikka kommunismi esimerkiksi 1950-luvulla oli paljon vahvempaa kuin 1920-luvulla, ei sen ”tyyssijoissa,” alueellisissa kannatuskeskittymissä ollut tapahtunut suuria muutoksia. Kommunismien keskeiset kannatusalueet löytyivät 1950-luvulla edelleen pääosin sieltä, missä 1920-luvun alussa SSTP sai eniten ääniä. Lisäksi voi sanoa, että kommunistinen puolue omasi 1920-luvulta aina 1960-luvun alkuun saakka eräissä suhteissa selvän linjan: se liberalisoitui vähitellen ja yhä enemmän integroitui suomalaiseen yhteiskuntaan.³³

Tutkimukseni kannalta on tarpeellista käsitellä seikkaperäisemmin 1950-luvun loppupuolta ja ajassa liikkuneita käsityksiä ja tulkintoja suomalaisesta kommunismista. Nikita Hruštšov oli tehnyt tiliä Stalinin ajan puhdistuksista ja henkilöpalvonnasta NKP:n 20:ssa puoluekokouksessa vuonna 1956. Samana vuonna Neuvostoliitto oli kukistanut verisesti Unkarin kansannousun, seurauksena kaikkiaan vajaa 3000 kuollutta. Lopulliseksi pisteeksi kommunistien mene(s)tyksien päälle SKDL oli hävinnyt vuoden 1956 kunnallisvaalit menettäen lähes puolet äänimäärästään. Vaikutti siltä, että vuoden 1958 eduskuntavaalit tulisivat lopullisesti sinetöimään kommunistien kannatuksen pysyvän alamäen.³⁴ Toisin kuitenkin kävi.

Vuoden 1958 vaalitulokset oli monelle ei-kommunistille järkytys. SKDL sai ennätysmäärän ääniä ja nousi samalla eduskunnan suurimmaksi puolueeksi. Se sai kaikkiaan 50 kansanedustajaa. Porvarillisissa piireissä eli pelko yhteiskunnallisten vastakohtien kärjistymisestä.³⁵

Sotien jälkeisessä tilanteessa historioitsijat keskittyivät edelleen vaalimaan hiukan myyttistä kansallista identiteettiä ja arvopohjaa. Sen sijaan nousevan yhteiskuntatieteen piirissä pyrittiin selittämään mistä oli kysymys, miksi

³² Alenius 2007, 69; Upton 1970, 166–167, 170–171, 183, 187, 189–190, 227.

³³ Borg 1965, 169; Laulajainen 1979, 15.

³⁴ Upton 1970, 261; Vesikansa 2004, 144; Halmesvirta & Nyysönen 2006, 107–108; Jalovaara 2007, 49.

³⁵ Upton 1970, 274; Vesikansa 2004, 171; Jalovaara 2007, 53.

kommunismien kannatus Suomessa oli niin voimakasta. Tähän keskusteluun otti eri vaiheissa osaa sosiologian ja politiikan tutkimuksen keskeiset tulevat vaikuttajat.³⁶

Kommunismien suosiota yritetään selittää

Erik Allardt osallistui vuonna 1958 keskusteluun suomalaisesta kommunismista. Sen maantieteellisesti pohjoista ja itäistä ulottuvuutta Allardt luonnehti termillä ”metsäkommunismi.” Allardtin mukaan metsäkommunismi oli tyypillinen radikalismien muoto alikehittyneillä alueilla. Hän katsoi edelleen, että erityisen auliita sitä äänestämään olivat ne ammattiryhmät, joiden tulot vaihtelivat ja jotka olivat alttiita talouden nousu- ja laskusuhdanteille.³⁷

Seuraavan vuosikymmenen alussa Erik Allardt julkisti tutkimuksensa, jossa hän jaotteli suomalaisen kommunismin teollisuuskommunismiin ja korpikommunismiin. Allardt hahmotti kommunismin aikansa sosiologialle ominaiseen tapaan nelikentän avulla. Teollisuuskommunismia esiintyi Allardtin mukaan siellä, missä sekä työnjaon aste että yhdenmukaisuuden paine olivat suuria. Etelä- ja Länsi-Suomen suuret teollisuuskeskukset olivat tyypillisiä tällaisia alueita. Vastaavasti korpikommunistisia seutuja luonnehti pieni työnjaon aste ja yhdenmukaisuuden paine. Leimallisesti tällaisina alueina Allardt näki Pohjois- ja Itä-Suomen. Erik Allardtin mukaan niitä alueita, joissa korpikommunismia esiintyi luonnehti erityisen vahvasti radikaalivasemmistolaisen poliittisen perinteen puute. Allardt katsoi korpikommunismien olevan oleellisesti vasta toisen maailmansodan jälkeinen ilmiö. Allardtin korpikommunismille oli ominaista irrationaalisuus, juurettomuus, järjestäytymättömyys ja normittomuus.³⁸

Jaakko Nousiainen oli jo muutamaa vuotta ennen Allardtia käyttänyt termiä ”korpikommunismi.” Nousiaisen mukaan korpikommunismia leimasi ennen kaikkea aatteettomuus, sosiaalinen eristyneisyys ja lyhyen tähtäimen taloudellisten etujen tavoittelu.³⁹ Jaakko Nousiainen ei kuitenkaan antanut

---

³⁶ Saloniemi 1994, 47–55. Valtiotieteellinen tiedekunta perustettiin Helsingin Yliopistoon vuonna 1945. Susiluoto siteeraa viimeisen ”westermarckiaanin” Arne Runebergin käsitystä tiedekunnan perustamisesta: ”Saksasta ei kuulunut mitään. Se oli maan tasalla. Sitten eräänä aamuna saapui rahtilaiva Amerikasta. Se toi sosiologian kirjaston Franzeniaan.” Susiluoto 1994, 212.

³⁷ Vesikansa 2004, 174–175.

³⁸ Allardt 1963, 3, 16–18, 31; 1964, 7–9; 1971, 106–107; 1994, 158–161; 1995, 105–109; Ks. myös Puuronen 1998, 79–82.

³⁹ Nousiainen 1956, 101; Aatsinki 2008, 18–19. Ks. myös Vesikansa 2004, 114, 174–175.

käsitteelle ”korpikommunismi” Allardtin tapaan varsinaista teoreettista sisältöä. Vaikuttaa siltä, että Nousiainen tarkoittikin korpikommunismilla enemmän sen sosiaalisesti ja etenkin maantieteellisesti eristynyttä luonnetta.

Mainittakoon, että Allardtin ohella toinen tunnettu sosiologi Yrjö Littunen kirjoitti vuonna 1960 *Politiikka*-lehteen artikkelin, jossa hän luonnehti kommunistien kannattajia ”tiedollisesti passiivisiksi.” Littunen näki yksilopsykologiset, persoonalliset tekijät kommunismin kannatuksessa vähintään samanarvoisina kuin olosuhteet.⁴⁰

Brittitutkija Anthony Upton kirjoitti vuonna 1970 tutkimuksen *Kommunismi Suomessa*. Upton oli sisäistänyt Allardtin ja kumppaneiden terminologian. Myös hän luonnehti Pohjois- ja Itä-Suomen kommunismia ”metsäkommunismiksi,” ja sen kannattajia eristetyksi ja katkeroituneeksi, suomalaisen yhteiskunnan valtavirrasta syrjäytyneeksi vähemmistöksi. Upton katsoi näiden syrjäseutujen kommunismia äänestävien ihmisten saattavan toimia myös ”kylmästi laskelmoiden.” Tätä hän perusteli sillä, että todistettavasti monet näistä ”metsäkommunisteista” siirtyvät äänestämään Maalaisliittoa, mikäli näkivät sen hyödyttävän itseään.⁴¹

Korpikommunismi kiistetään

Suomessa siis harrastettiin 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa ahkerasti kommunismin tutkimusta. Sosiologiasta oli tulossa muotitiede.⁴² Poliittisesti nämä tutkijat olivat porvarillisia, liberaaleja radikaaleja, jotka olivat kiinnostuneita ”ristiriitojen säätelystä ja vastakohtien yhteensovittamisesta,” kuten Antti Eskola asian muotoilee. Heidän omakohtainen kansandemokraattisen liikkeen tuntemus oli olematon tai vähäinen. Tuure Lehen esitti näistä porvarillisista liberaaleista tunnetuksi tulleen luonnehdinnan: ”He tutkivat tyyppejä.” Yliopistomaailmalla ja kommunisteilla ei tuolloin käytännössä ollut lainkaan yhteyksiä. Näiden tutkimusten vaikutusta oli se, että termi ”korpikommunismi” vakiintui pohjois- ja itä-suomalaista kommunismia luonnehtivaksi nimitykseksi.⁴³

---

⁴⁰ Littunen 1960; Rautio 1979, 31–33.

⁴¹ Upton 1970, 278–280; Ks. myös Kyllönen 1995, 215.

⁴² Ks. esim. Allardt 1995, 88–89. Allardt kertoo, kuinka oli kerran menossa pitämään laudaturseminaaria 1960-luvun puolivälissä, ja avatessaan luentosalin oven, siellä oli 120 opiskelijaa, jotka kaikki olivat oikeutettuja paitsi osallistumaan graduseminaariin, myös professorin yksilölliseen ohjaukseen. Allardt oli vielä siinä vaiheessa sosiologian ainut professori.

⁴³ Eskola 1965, 62–68; Eskola 1973, 308–309; Toiviainen 1973, 222; Rautio 1979, 3–4, 51–52;

Yrjö Rautio katsoo tutkimuksessaan, että Allardt, Littunen ja myös jossain määrin Nousiainen näkivät kaikki kommunismin, erityisesti korpikommunismin/metsäkommunismin kannattamisen irrationaaliseksi käyttäytymiseksi. Syrjäseutujen asukkaiden kommunismin kannattamisen oletettiin johtuvan esimerkiksi persoonallisista ominaisuuksista. SKDL:n äänestäminen oli osoitus ”juurettomuudesta” tai ”katkeruudesta” ja sinänsä täysin irrationaalista poliittista käyttäytymistä. Asia mitä edellä mainitut tutkijat Raution mukaan eivät ottaneet huomioon oli se, että ne syrjäseutujen ihmiset, jotka äänestivät kommunisteja, ajoivat omia etujaan täysin rationaalisesti. SKDL oli puolue, joka parhaiten puolusti heidän intressejään.⁴⁴

Näiden tutkimusten tuloksena jäi joka tapauksessa elämään ymmärrys korpikommunismista pohjois- ja itä-suomalaista radikaalivasemmistoa luonnehtivana ilmiönä. Yhtä lailla jäi elämään käsitys korpi- ja metsäkommunismista irrationaalisenä ilmiönä. Hiukan karrikoidusti sanoen: juurettomien, viiteryhmää etsivien, katkeroituneiden, sisäänpäin kääntyneiden, umpimielisten syrjäseutujen ihmisten enemmän tai vähemmän järjettömänä, korkeintaan lyhytnäköisesti omaa taloudellista etua ajavana, impulsiivisena poliittisena käyttäytymisenä. Voi perustellusti kysyä, onko termi ”korpikommunismi” lainkaan käyttökelpoinen?

Allardt näki korpikommunismin varsinaisesti syntyneen vasta toisen maailmansodan jälkeen. Tämän käsityksen Rautio perustellusti tyrmää.⁴⁵ Ulla Aatsinki on hylännyt koko käsitteen ”korpikommunismi.” Aatsinki kirjoittaa kommunismista Lapissa, kuinka:

1960-luvulla legitimoitiin käsite korpikommunismista, joka erotuksena teollisuus-kommunismista, määriteltiin radikaalivasemmistolaiseksi liikkeeksi, jolla ei ollut menneisyyttä, perinteitä, teoreettista taustaa eikä kiinteitä siteitä aikansa yhteiskuntaan, ja jonka tavoitteet olivat lyhyen aikavälin taloudellisia tavoitteita. Korpikommunismia todettiin esiintyvän taloudellisesti, sosiaalisesti ja poliittisesti heikosti kehittyneillä alueilla, kuten Lapissa. SKDL:n vakaa vaalimenestys vaaleissa ja aktiivinen lakkoliike 1940- ja 1950-luvuilla vahvistivat käsitystä vasemmiston ja kommunismin äkillisestä suosiesta, korpikommunismista, Lapissa. Mielikuva politiikassa impulsiivisesti käyttäytyvästä Lapin työläisestä iskostui ihmisten mieliin niin voimakkaasti, että se elää edelleen.⁴⁶

Ulla Aatsinki katsoo, että historiansa perusteella Lapin työväenliike ei täytä yhtäkään korpikommunismille asetettua ominaisuutta. Aatsinki toisin sanoen

---

Aatsinki 2008, 19.

⁴⁴ Rautio 1979, 9, 42.

⁴⁵ Rautio 1979, 44.

⁴⁶ Aatsinki 2003, 134.

kiistää Allardtin teorian radikaalista korpikommunismista ja maltillisemmasta teollisuuskommunismista. Aatsingin mukaan kommunismin syntymekanismit olivat samanlaiset kaikkialla Suomessa. Ulla Aatsinki näkee edelleen kommunismin olleen työväestön reaktio taloudellista ja sosiaalista syrjäytymistä ja toimeentulon epävarmuutta vastaan, ja se oli sitä kaikkialla Suomessa. Aatsinki katsoo nimenomaan Allardtin ja Nousiaisen ”sementoineen” tulkinnoillaan käsityksen suomalaisen kommunismin jakaantumisesta teollisuus- ja korpikommunismiin.⁴⁷

Olen itse päätenyt käyttämään ”korpikommunismi”-termiä. Silti yhdyn siihen, esimerkiksi Aatsingin katsantokantaan, joka näkee Allardtin ja kumppaneiden käsitykset Pohjois- ja Itä-Suomen ”korpikommunismista” virheellisinä. Esimerkiksi Kainuussa, jota voidaan pitää eräänä ”korpikommunismin tyyssijana”, radikaalivasemmistolainen työväenliike oli hyvin organisoitunut ja nautti voimakasta kannatusta jo 1900-luvun ensivuosisikymmeniltä lähtien. ”Korpikommunismi” ei Allardtin oletaman mukaan ollut vasta toisen maailmansodan jälkeinen ilmiö.

Miksi käytän käsitettä korpikommunismi? Tämän tutkimuksen pyrkimyksenä ei ole selvittää kainuulaisen tai puolankalaisen kommunismin sisältöä tai toisin sanoen sitä, mitä syrjäseutujen kommunismi ”todella” oli. Käytän käsitettä ”korpikommunismi,” koska se kertoo, jos ei muuta, niin ainakin ilmiön maantieteellisen sijainnin. Käytän lisäksi korpikommunismi termiä ilman siihen liittyvää arvolatausta.

Kysymyksessä oli Pohjois- ja Itä-Suomen, suhteellisen vähävaraisten, ennen muuta pienviljelijä-metsätyömiesten muodostama, SDP:sta vasemmalle sijoittuva poliittinen ilmiö, joka valtiollisissa vaaleissa ryhmittyi toisen maailmansodan jälkeen SKDL:n ympärille.

Kommunisteilla, vasemmistososialisteilla, radikaali- tai äärivasemmistolaisilla tarkoitan kaikkia niitä henkilöitä, ryhmittymiä tai aatteellisia virtauksia, jotka poliittisella kartalla sijoittuivat sisällissodan jälkeisen sosiaalidemokratian vasemmalle puolelle. Käytän lisäksi ”kommunismi”/”kommunisti”-käsitteitä niiden yksinkertaisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden vuoksi hyvin tiedostaen, että ilmaisutapa on sikäli epätäsmällinen, että SKDL:ää kannattaneista aina huomattava osa ei ollut muodollisesti, virallisesti tai edes aatteellisesti varsinaisia ”kommunisteja.”

---

⁴⁷ Aatsinki 2008, 17–19, 390; Ks. myös Rautio 1979, 42–45.

4. Kainuun vanha herännäisyys nihkeänä uudistuksille

Uskolla elämöinti vierasta

Kerrotaan vanhojen heränneiden liikahtaneen penkissään, ja päättäneen ”hänet me otamme”, kun Jussi Järvillehto oli vaalisaarnassaan julistanut: ”Jumalan armo liikkuu alhaalla, alempana kuin uskommekaan.” Tämä herännäinen mentaliteetti sävytti Puolangan hengellistä elämää, kaikki kirkkoherrat 1900-luvun ensi vuosikymmenistä lähtien lukeutuivat herännäisyyteen, niin myös vuonna 1957 kirkkoherraksi valittu Jussi Järvillehto. Herännäisyys oli Puolangan seurakunnallisen elämän pohjavirta.⁴⁸

Kainuulaisella herännäisyydellä oli omat tunnuspiirteensä. Ei ollut aina aivan yksiselitteistä huomata, että kyseessä ylipäänsä oli sama hengellinen virtaus, jonka hiillokset Wilhelmi Malmivaara puhalsi 1800-luvun lopulla liekkeihin. Kokkonen kirjoittaa, kuinka herännäisyyttä pidettiin 1900-luvun alussa Kainuussa lähes kuolleenä. Mutta oliko todella niin? Kainuun vanhalle herännäisyydelle oli ominaista luja luottamus omaan uskonkäsitykseen, mutta uskolla elämöinti oli vierasta. Oliko niin, etteivät uudemman ”malmivaaralaisen” herännäisyyden edustajat välttämättä havainneet huomaamattomamman Kainuun vanhan herännäisyyden olemassaoloa?⁴⁹

Eteläpohjalainen yhteiskunnallisesti aktiivinen herännäisyys

Wilhelmi Malmivaara (Malmberg) oli tunnetun herännäispapin Nils Gustav Malmbergin poika. Tiililä kirjoittaa, kuinka N. G. Malmbergin uskonkäsitys sisälsi hiukan toisenlaisia vivahteita kuin toisen tunnetun 1800-luvun ensi puoliskon herännäispapin Jonas Laguksen julistus. Tiililän mukaan Malmberg painotti Lagukseen verrattuna kristinuskon tulkinnassaan evankelisempaa näkemystä, avarampaa armoa.⁵⁰

Vaikka Wilhelmi oli vasta vajaan viiden isänsä kuollessa, voisi ehkä olettaa, että poika omaksui myöhemmin isänsä hengellisestä perinnöstä joitakin teologisia painotuksia. Sitä herännäisyyttä, jota Wilhelmi Malmivaara oli keskeisesti luomassa vuosisadan vaihteen molemmin puolin luonnehti tietty, tosin varovainen evankelinen painotus. Tälle malmivaaralaiselle herännäisyydelle oli ominaista

⁴⁸ Hyyryläinen 1985, 494, 539–540.

⁴⁹ Huhta 2001, 80; Kokkonen 2010, 46.

⁵⁰ Tiililä 1944, 9–10; Huhta 2000a.

myös vahva kansallis-uskonnollinen luonne, pappisjohtoisuus ja kirkollisuus. Se organisoitui kansanliikkeeksi, jolla oli omat opistot, lehti ja kustannusliike. Malmivaara teki herännäisyydestä ”hovikelpoisen.” Uusi malmivaaralainen herännäisyys oli ehkä opillisesti evankelisempi ja joustavampi kuin Kainuun vanha herännäisyys, mutta toisaalta elämäntapaan liittyvissä kysymyksissä jonkin verran tiukempi.⁵¹

Wilhelmi Malmivaaran uusi herännäisyys oli organisoitua ja järjestynyttä. Kirkkopoliittisesti se sijoittui arkipiispa Gustav Johanssonin edustaman ”beckiläisyyden” rinnalle. Malmivaaralainen herännäisyys sai lisäksi 1900-luvun alusta alkaen varsin kansallisia ja poliittisia piirteitä. Etelä-Pohjanmaalla 1920- ja 1930-luvuilla herännäisyys niputettiin tiukasti yhteen Lapuan liikkeen ja IKL:n kanssa. Ylipäänsä herännäisyys oli viimeistään sisällissodasta saakka yleisessä tietoisuudessa alkanut merkitä suurin piirtein samaa kuin ”pohjalaisuus.”⁵²

Uusi herännäisyys torjutaan Kainuussa

Kainuussa tämä uusi herännäisyys koettiin vieraaksi pitkälle 1900-lukua. Vanha herännäisyys vaikutti erityisen voimakkaasti ja pitkään etenkin Ristijärvellä, mutta myös Puolangalla. Juuri Ristijärvellä vaikutti kappalaisena Kainuun vanhan herännäisyyden keskeinen hahmo, Elias Lönnrotin veljen- ja kasvattipoika Frans Fredrik Lönnrot (1830–1907). Fr. Fr. Lönnrot ei koskaan kokenut mitään varsinaista uskonnollista kääntymystä. Lönnrotille ja Kainuun vanhalle herännäisyydelle oli ominaista käsitys siitä, että kaikki olivat rikkoneet kasteen liiton, jokainen ihminen tarvitsi päivittäistä parannusta. Vanhurskauttaminen tapahtui vasta kuolinvuoteelle, ei aiemmin, olihan langenneelle ihmiselle ominaista, kaikesta kilvoittelusta huolimatta, palaaminen alati alimmalle portaalle. Tärkeintä ihmiselle oli kulkea oikealla uskon polulla.⁵³

Fr. Fr. Lönnrotia on sanottu viimeiseksi ”laguslaiseksi” papiksi. Lönnrot vastusti Malmivaaran uudistamia Siionin virsiä ja tuskin oli Malmivaaran perustaman *Hengellisen Kuukausilehden* innokkaimpia lukijoita. Lönnrotia käytiin kuuntelemassa myös Puolangalta. Tämä saattoi näkyä myös siinä, että

---

⁵¹ Kares 1953, 458–460; Huhta 2000b; 2001, 103, 107; Arffiman 2004, 489, 504, 530; Kokkonen 2010, 2, 72, 125, 127, 170, 187.

⁵² Huhta 2001, 104, 136–137; Murtorinne 2009, 95–97; Kokkonen 2010, 99.

⁵³ Arffiman 2004, 471–472, 505; Kokkonen 2010, 49, 51, 125, 127, 170, 187.

Hengellistä Kuukausilehteä tilattiin Puolangalle erittäin vähän. Vielä 1930-luvun lopulla kunnasta löytyi ainoastaan yksi lehden tilaus.⁵⁴

Kaarlo Arffman kirjoittaa, kuinka Lönnrot vierasti kaikkea sellaista kristillisyyttä, joka lupasi ihmiselle pelastuksen ohi ankaran kilvoitustien: ”Taivaaseen ei menty joukkovoimalla, liittymällä johonkin herätysliikkeeseen.” Kainuun vanha herännäisyys oli enemmänkin ”yksinäisten yhteyttä.”⁵⁵

Arffmanin mukaan eteläpohjalainen herännäisyys ja Kainuun vanha herännäisyys kokivat toisensa vieraiksi, jopa siinä määrin, ettei Ristijärvellä 1920- ja 1930-luvuilla vanhaan herännäisyyteen kasvaneet ihmiset käyneet eteläpohjalaistaustaisen kirkkoherran pitämässä seuroissa. Eteläpohjalainen herännäisyys ja Kainuun vanha herännäisyys erosivat myös suhteessa yhteiskunnallis-ideologiseen vaikuttamiseen. Eteläpohjalaiselle herännäisyydelle oli ominaista myötämielisyys yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen, joka 1920- ja 1930-luvuilla tuli näkyviin runsaana osallistumisena Lapuan liikkeen ja IKL:n toimintaan sekä eteläpohjalaistaustaisten herännäisylioppilaiden aktiivisena toimintana Akateemisen Karjala-Seuran piirissä.⁵⁶

Tämän tutkimuksen kannalta on tärkeää pitää mielessä näiden kahden ”herännäisyyden” ero. Eteläpohjalaiselle herännäisyydelle aktiivinen kannanotto yhteiskunnallisiin kysymyksiin, etenkin kommunismin ahkera vastustaminen, ei ollut vierasta. Kainuun vanha herännäisyys taas oli mentaliteetiltaan lähes puhtaasti uskonnollinen liike, mikäli termiä ”liike” voidaan tässä yhteydessä käyttää.

II. Tulipunaistuvan kunnan palavasieluinen pappi

1. Kommunismin voimistuminen Puolangalla

Paljon pieniä tiloja

Puolankalaiset saivat toimeentulonsa pääosin maa- ja metsätaloudesta.

Teollisuutta kunnassa ei ollut. Puolangan elinkeinorakenteen muuttumattomuutta kuvasi se, että kun vuonna 1920 noin 90%:a kunnan väestöstä hankki elantonsa

---

⁵⁴ Kares 1957, 36, 41–42, Huhta 2001, 92–93; Arffman 2004, 471; Kokkonen 2010, 36, 38, 49, 51, 82, 126, 131, 167.

⁵⁵ Kares 1947, 35; Arffman 2004, 472.

⁵⁶ Arffman 2004, 505; Murtorinne 2009, 85, 95–99.

maa- ja metsätaloudesta, oli vastaava luku vuonna 1960 edelleen niinkin korkea kuin 74%:a.⁵⁷

Suurimman ryhmän pitäjän maatalousväestön piirissä 1900-luvun alussa muodosti maata omistamaton väestö, toisin sanoen torpparit, mäkitupalaiset ja muu maaseudun työväestö. Pohjois-Suomessa torppariongelma ei koskaan muodostunut niin polttavaksi kuin Etelä-Suomessa, silti vuokraviljelijöitä riitti myös Puolangalle. Vuosisadan alussa oman ja vuokramaan viljelijöitä oli kunnassa likipitään yhtä paljon.⁵⁸

Yksittäisistä väestöryhmistä suurin Puolangalla oli täysin ilman maata oleva väki. Siirtolaisuus Pohjois-Amerikkaan ja muualle Suomeen tosin verotti tätä väestöryhmää huomattavasti. Vuonna 1922 säädettiin Lex Kallioksi nimetty asutuslaki, jota täydennettiin vuosina 1926 ja 1936. Näiden lakien nojalla jokainen tilaton oli oikeutettu maan saantiin. Puolangalle perustettiinkin lähes kaksisataa uutta tilaa. Ylipäänsä tilojen lukumäärä peräti kolminkertaistui kunnassa vuosien 1920–1960 välillä.⁵⁹

Perustetut tilat olivat kuitenkin pieniä. Puolangalla ei suurtiloja käytännössä juuri ollut. Kun vuonna 1920 yhden viljelmän peltoala kunnassa oli keskimäärin 2.5 hehtaaria, oli vuonna 1959 peltoa keskimäärin 3.6 hehtaaria viljelmää kohti. Puolankalaiset viljelmät olivat erityisesti 1920-luvulta lähtien pieniä, paljolti niin kutsuttuja kääpiötiloja. Ne eivät riittäneet perheen elantoon, pitäjän pienviljelijät joutuivat hankkimaan huomattavan osan tuloistaan metsätöistä.⁶⁰

Työväenyhdistyksiä perustetaan Kainuuseen

Kaikkialla Kainuussa perustettiin runsaasti työväenyhdistyksiä 1900-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä. Maakunnan ainoassa kaupungissa Kajaanissa työväenliike valmistautui aktiivisesti vuoden 1907 eduskuntavaaleihin. Paria vuotta aiemmin kaupungin työväenyhdistyksen toiminnassa oli tapahtunut sosialismin lopullinen läpimurto ja ”wrightilaisen” kauden jäsenet vetäytyivät toiminnasta. Kajaanin maalaiskunta oli luokkatietoisten radanrakentajien, sosialismista hyvin perillä olleiden ratamiesten asuinalueita. Ensimmäinen työväenyhdistys perustettiin Kajaanin maalaiskunnan Murtomäkeen heti

---

⁵⁷ Wilmi 1985, 109.

⁵⁸ Wilmi 1985, 107–108.

⁵⁹ Wilmi 1985, 108–109.

⁶⁰ Wilmi 1985, 109.

suurlakon jälkeen. Sotkamossa työväenliikkeen toimintaa oli lähes jokaisessa kylässä, ensimmäinen työväenyhdistys perustettiin Naapurivaaraan vuonna 1907. Kuhmossa työväen ammatillinen toiminta oli vilkasta, vaikka työväenyhdistyksiä oli vain yksi, vuonna 1907 perustettu. Jopa Paltamoon, joka oli lähinnä maanviljelyseutua, ja jossa ei ollut tukkiyhtiöiden aiheuttamia sosiaalisia ongelmia, saatiin ennen itsenäistymistä perustettua peräti kuusi työväenyhdistystä. Ristijärvelle perustettiin työväenyhdistys vuonna 1907, kun ”agitaattori” Viheriälaakso vieraili kunnassa. Heikkinen kuvaa, kuinka helsinkiläinen mestaripuhuja Juho Verner Viheriälaakso kulki pitkin Ristijärveä, Suomussalmea ja Kuhmoa pitämässä poliittisia ”palopuheita.”⁶¹

Mainittua eteläsuomalaista puhujaa Juho Viheriälaaksoa on pidetty suomussalmelaisen kirjailijan Ilmari Kiannon *Punaisessa viivassa* kuvaaman agitaattori Puntarpään esikuvana. Aikalaiskuvausten perusteella Heikkinen esittää, että Viheriälaakson poliittinen saarna oli lähes sanatarkasti sama kuin mitä Kianto on kirjassaan kuvannut agitaattori Puntarpään julistusta. Siitä seuraavassa esimerkki:

Aateveljet! Aatesisaret!

Saapunut on keskellenne se kirkkovallan, se pappisvallan, se virkavallan, se rahavallan, se asevallan, se kaiken pirullisen vallan leppymätön verivihollinen! Minä se olen, katsokaa minuun, kuulkaa mitä minä puhun, sillä minut on tänne lähettänyt asioita selittämään Suomen kansan järjestynyt porletaaripuolue, ei mikään herrojen salasakki.— Kuka tässäkin pitäjässä pellot kyntää? Kuka mutakuopissa tonkii ja savessa piehtaroi? Kuka taivasalla vesisateessa nukkuu? Kuka jään railolla palelevin käsin kalanuottaa vetää? Kuka tuiskussa ja pimeässä hiihtää? Kuka tervasjuurikkaat kiskoo ja tervatynnyrit raahaa ja soutaa henkensä kaupalla, nälkäpalkalla satojen virstojen päähän – suurille herroille? Kuka virkamiehet, kuka poroporvarit, kuka tyhjäntoimittajat elättää, kuka ihmamahat ja punanokkaiset juomarit leivässä ja viinassa pitää ja itse puutetta kärsii? Eikö se ole köyhälistö, raskaan työn raatajat?!”⁶²

Heikkisen mukaan agitaattori Puntarpään esikuvana olleella Juho Viheriälaaksolla oli ominaista uskonnollisen herätyssaarnaajan esitystapa, johon oli liitetty mukaan sosialismin keskeisiä teesejä ja iskulauseita. Kyllösen kirjoittaa, kuinka Viheriälaakso hyppäsi Suomussalmella innostuksesta pöydälle puhumaan ja sai pieneläjät, torpparit ja irtolaiset puolelleen.⁶³

Suomussalmelle perustettiin ensimmäinen työväenyhdistys vuonna 1906. Vuonna 1911 perustettiin Ruhtinansalmelle Suomussalmen toinen työväenyhdistys. Lisäksi pitäjään perustettiin vuonna 1907 tukkiyöläisten osasto,

⁶¹ Heikkinen 1986, 64–66, 71, 90, 93, 95, 99, 110, 121–123.

⁶² Kianto 1997, 119–120.

⁶³ Heikkinen 1986, 122; Kyllönen 1995, 42, 146.

joka ryhtyi seuraavana vuonna lakkoon, kun sen palkkavaatimukseen ei suostuttu. Lakko venyi kahden viikon mittaiseksi ja siihen osallistui 40 metsätyömiestä. Lakko päättyi työntekijäpuolen voittoon.⁶⁴ Lakon merkitystä ”luokkatietoisuuden” kohottajana ei voi vähätellä.

Voimakas siirtolaisuus valtameren yli

Kaikkialle Kainuuseen saatiin aikaiseksi työväen organisoitua toimintaa, mutta Puolangalle ei. Miksi? Mistä johtui, ettei Puolangalla ollut minkäänlaista työväenliikkeen järjestäytynyttä toimintaa ennen maan itsenäistymistä? Suurelta osin syynä lienee ollut siirtolaisuus. Kun tervanpoltto alkoi ehtyä, eikä teollisuutta ollut, ei maa- ja metsätalous yksinään kyennyt työllistämään kunnan kaikkia asukkaita. Syntyi niin kutsuttua liikaväestöä. Tämä väestöllinen paine purkautui Pohjois-Amerikkaan suuntautuvana siirtolaisuutena. Kainuussa siirtolaisuus Amerikkaan alkoi nimenomaan Puolangalta ja muuttoliike pitäjistä valtameren taakse pysytteli myös myöhemmin suurena. Väkilukuun suhteutettuna siirtolaisuus Puolangalta Amerikkaan oli Suomen suurimpia. Kunnasta lähti vuosina 1899–1910 noin kuutisensataa henkeä siirtolaisina valtameren yli.⁶⁵ Samalla luonnollisesti hupeni sosiaalidemokraattien potentiaalista kannattajakuntaa.

Työväenliikkeen toiminta Puolangalla käynnistyi siis hitaasti. Ennen sisällissotaa kerrotaan kunnassa olleen joitakin yksittäisiä sosialismin kannattajia, mutta varsinaista organisoitua työväen järjestötoimintaa ei kunnasta löytynyt. Tässä suhteessa kunta oli ainutlaatuinen koko Kainuussa. Tämä näkyi myös sosiaalidemokraattien kannatuksessa ensimmäisissä eduskuntavaaleissa. Koko Kainuussa työväenpuolueen menestys oli kohtuullisen hyvä, mutta Puolangalla sosiaalidemokraattien suosio jäi vaatimattomaksi. Puolueen kannatus kunnassa oli Kainuun pienin jääden reippaasti alle kymmeneen prosenttiin.⁶⁶

Niin kutsutun toisen sortokauden aikana (1908–1917) keisari hajotti eduskunnan toistuvasti, ja eduskuntavaaleja pidettiin tiuhaan, lähes joka vuosi. Toistuvista vaaleista johtuen äänestysprosentti jäi melko alhaiseksi. Puolangalla Maalaisliitto keräsi äänistä ylivoimaisen valtaosan, Sosiaalidemokraattien jäädessä Maalaisliiton rinnalla pikkupuolueeksi. Esimerkiksi vuoden 1916

---

⁶⁴ Heikkinen 1986, 102–105.

⁶⁵ Turpeinen 1985, 93, 252; Wilmi 1985, 73, 367.

⁶⁶ Wilmi 1985, 367; Heikkinen 1986, 114, 127.

eduskuntavaaleissa Maalaisliitto sai Puolangalla äänistä peräti 75,3%, sosiaalidemokraattien jäädessä kymmeneen prosenttiin.⁶⁷

Sisällissota ei Puolangalla muodostunut kovin merkittäväksi tapahtumaksi. Pitäjä oli mitä suurimmassa määrin ”valkoinen” pitäjä. Vähäisen punakaartin elämää kunnassa tuskin huomasi, sen olemassaolo oli luonteeltaan lähinnä muodollinen. Jorma Wilmi kirjoittaa *Puolangan kirjassa*, kuinka muistelujen mukaan:

Marianpäivän perinteisillä juhlilla oli hiihtokilpailuja seuraamassa sekä miehiä, joilla oli valkoiset käsivarsinauhat että niitä, joilla nauhan väri oli punainen. Molempien kaartin edustajat olivat liikuskelleet hiihtojen aikana sulassa sovussa ja hajaantuneet hiihtojen jälkeen omille tahoilleen.⁶⁸

Vasemmiston kannatus alkaa 1920- ja 1930-luvuilla kohota

Kainuulaiselle vasemmistolle oli sisällissodan jälkeen ominaista, että voiton vasemmistopuolueiden jäsentenvälisissä vei vasemmistoradikaali SSTP ja sen lakkauttamisen jälkeen perustetut erilaiset työväen ja pienviljelijöiden yhdistykset. Kainuun työväenyhdistykset loittonivat lähes kauttaaltaan maltillisesta sosiaalidemokratiasta ja liittyivät SSTP:een. Kainuun vasemmiston väri oli pääosin tulipunainen. Puolangalle perustettiin sisällissodan jälkeen useampikin työväenyhdistys, joista osa liittyi SSTP:een. Poikkeuksena lähes kaikista muista Kainuun kunnista, Puolangalle jäi myös suhteellisen vahvoja sosiaalidemokraattisia työväenyhdistyksiä.⁶⁹

Vuonna 1922 käytiin ensi kertaa eduskuntavaalit, joissa SSTP:n ympärille muodostunut radikaalivasemmisto ja maltillinen sosiaalidemokratia ottivat mittaa toisistaan. Koko maan mittakaavassa voiton veivät ylivoimaisesti sosiaalidemokraatit, SSTP:n saadessa noin kolmasosan vasemmiston äänistä. Kainuussa vasemmiston sisäiset voimasuhteet olivat koko maahan nähden päinvastaiset: SSTP oli maakunnassa vasemmiston ylivoimainen valtapuolue. Puolangalla SSTP sai kyseisissä eduskuntavaaleissa 16,8 prosenttia äänistä. Se oli SSTP:n heikoin ääniosuus koko Kainuussa, silti puolue oli Puolangallakin sosiaalidemokraatteja huomattavasti suurempi.⁷⁰

---

⁶⁷ Heikkinen 1986, 160; Talonen 1988, 95.

⁶⁸ Wilmi J. 1985, 368.

⁶⁹ Wilmi J. 1985, 368; Heikkinen 1986, 186, 188, 195, 224–225.

⁷⁰ Heikkinen 1986, 266; Aatsinki 2008, 321. Aatsingin mukaan myös Lapissa SSTP oli vasem-

Vuoden 1929 eduskuntavaaleja on syytä silmäillä tarkemmin, sillä ne olivat viimeiset vaalit, joissa STPV (SSTP) oli mukana. Vuoden 1929 eduskuntavaalien tuloksissa huomio kiinnittyy Puolangan osalta radikaalimman vasemmiston kannatuksen kasvuun: STPV sai kunnan äänistä 26,1 prosenttia. Kasvua oli siis vuosikymmenen alkuun nähden lähes kymmenen prosenttiyksikköä.⁷¹

Vuonna 1930 kiellettiin kaikki kommunistien julkinen toiminta. Samoin kiellettiin kommunistiset lehdet. Koko vasemmistoa jäi edustamaan ainoastaan SDP. Tämä heijastui myös Puolangalla sosiaalidemokraattien kannatuksen kasvuna. Tosin osa radikaalimpaa vasemmistoa kannattaneista todennäköisesti jätti 1930-luvun vaaleissa kokonaan äänestämättä. Koko Kainuussa nousi SDP:n kannatus 1930-luvulla keskimäärin peräti 24:llä prosenttiyksiköllä. Samana ajanjaksona kasvoi SDP:n kannatus Puolangalla ”ainoastaan” kahdeksan prosenttia. Tähän on olemassa kaksi todennäköistä syytä: sosiaalidemokraattien kannatus Puolangalla oli jo alun perin jonkin verran korkeampaa kuin Kainuussa keskimäärin. Toiseksi on todennäköistä, että huomattava osa kommunisteja kannattaneista jätti kokonaan äänestämättä, koska piti SDP:tä liian oikeistolaisena.⁷²

Radikaalivasemmiston kannatuksen raju kasvu sotien jälkeen

Sotien jälkeen kommunistit saivat lailliset toimintaoikeudet ja sekä SKP:n että SKDL:n osastoja rekisteröitiin Kainuuseen nopeasti. Koko yhteiskunnassa puhalsivat uudet poliittiset tuulet. Ympäri Kainuuta kiersivät innokkaat SKP:n ja SKDL:n asiamiehet reppu selässä jalkaisin, polkupyörällä, jopa veneellä perustamassa paikallisyhdistyksiä syrjäisimpiinkin kyliin.⁷³

Kansandemokraattisten yhdistysten perustaminen lähti nopeasti liikkeelle myös Puolangalla. Vuosien 1944–1960 välillä perustettiin kuntaan peräti 34 kansandemokraattista yhdistystä, osastoa tai järjestöä.⁷⁴

Vasemmiston asema oli Puolangalla ennen sotia ollut suhteellisen heikko. Ensimmäisissä sotien jälkeen pidetyissä vaaleissa SKDL sai Puolangalla peräti

---

miston valtapuolue. Lähes koko työväestö antoi sille äänensä. Aatsinki katsoo, että reformistinen SDP jätti syrjäseudut vaille huomiota, ja vastineeksi sille, nämä alueet jättivät puolueen.

⁷¹ Heikkinen 1986, 267.

⁷² Heikkinen 1986, 269–270.

⁷³ Heikkinen 1986, 374–375.

⁷⁴ Heikkinen 1986, 405.

38:n prosentin kannatuksen. Samoissa vaaleissa SDP sai reilut 13 prosenttia äänistä. Vasemmiston yhteenlaskettu ääniosuus kunnassa kipusi yli 50:n prosentin. Puolangasta oli kertaheitolla tullut, ainakin periaatteessa, vasemmistolainen kunta.⁷⁵

Seuraavissa vuoden 1948 eduskuntavaaleissa SKDL sai Puolangalla lähes 41 prosenttia äänistä. Koko 1950-luvun puolueen kannatus kunnassa jatkoi edelleen kasvuaan. Se huipentui vuoden 1958 eduskuntavaaleissa, joissa SKDL sai Puolangalla peräti 50,9 prosenttia äänistä. Puolueen kannatus kasvoi edellisiin eduskuntavaaleihin nähden kunnassa lähes yhdeksän prosenttia.⁷⁶

Samaa vauhtia, kun SKDL:n kannatus Puolangalla nousi, toisen vasemmistopuolueen SDP:n kannatus laski. Vuoden 1945 eduskuntavaaleissa SDP sai vielä kunnan äänistä 13,4 prosenttia. SKDL:lle sekä valtakunnallisesti että Puolangalla erityisen menestyksellisissä vuoden 1958 vaaleissa SDP keräsi paikkakunnalla enää 4,4 prosenttia äänistä. Muutamassa vuosikymmenessä vasemmistoa vierastaneesta Puolangasta oli kasvanut yksi Suomen kaikkein kommunistisimmista kunnista. Tulipunaisuudessa samaa tasoa kuin radikaalista kommunismistaan kuulu, Kainuun mittapuilla lähes urbaani Kajaanin maalaiskunta ja korpikommunismien työssijana pidetty Suomussalmi.⁷⁷ Mikä tähän voisi olla syynä? Miten kommunismin kannatuksen leviämistä on selitetty?

Köyhyys ja poliittinen perinne

Ulla Aatsinki katsoo poliittisen ekologian tutkijaan Rudolf Heberleen nojautuen, että nimenomaan taloudelliset tekijät selittävät keskeisimmin poliittista käyttäytymistä. Heberlen olettamuksessa lähdetään liikkeelle alueen maantieteestä ja luonnonvaroista, jotka määrittävät kyseisen alueen taloudellista rakennetta. Tämä taloudellinen rakenne taas vaikuttaa ratkaisevasti alueen sosiaaliseen ja poliittiseen rakenteeseen. Lyhyesti: jonkin alueen elinkeinorakenteesta voidaan pitkälti päätellä alueen poliittisten puolueiden voimasuhteet. Saman sanoo Oiva Turpeinen todetessaan, että ”Ei ole mikään uutinen se, että elinkeinorakenne ja poliittisten puolueiden kannatus kulkevat paljolti käsi kädessä.”⁷⁸

---

⁷⁵ Heikkinen 1986, 487.

⁷⁶ Heikkinen 1986, 489.

⁷⁷ Heikkinen A. 1986, 307; Heikkinen 1986, 487–489.

⁷⁸ Nousiainen 1956, 10–11; Turpeinen 2004, 168; Aatsinki 2008, 32.

Toisaalta on katsottu, ettei jonkin alueen taloudellisesta rakenteesta voi yksi yhteen päätellä kyseisen alueen poliittista käyttäytymistä. On olemassa myös muita selittäviä tekijöitä. Niistä eräs keskeisimpiä on alueen poliittinen traditio. Vaikka jollakin alueella olisi alun perin äänestetty taloudellisten olosuhteiden pohjalta, saattavat poliittiset asenteet jäädä elämään, vaikka olosuhteet muuttuvat. Uudet sukupolvet omaksuvat tiettytyyppisen äänestyskäyttäytymisen luonnollisena: kommunismin kohdalla voitaisiin puhua, että sen kannattaminen ”periytyy.” Jaakko Nousiainen on Kuopion läänin kommunismia tutkiessaan osoittanut edellä mainitun pitävän paikkansa erityisesti alueilla, joilla maa- ja metsätalous muodostaa keskeisimmän elinkeinon. Maa- ja metsätalousväestö pitää tiukasti traditioista kiinni myös poliittisen käyttäytymisen suhteen.⁷⁹

Traditiot eivät välttämättä säily hengissä itsestään. Onni Rantala toteaa, kuinka SKDL:n ja Maalaisliiton huomattava kannatus syrjäseuduilla perustui myös hyvin organisoituun ja aktiiviseen kenttätööhön. Puolanka kuului molempien puolueiden kannatuksen ydinalueisiin.⁸⁰

Eristyneisyys ja herraviha

Ruotsalainen Sven Rydenfelt näkee, että kommunismin kannatukselle on oleellista alueen eristyneisyys, etäisyys keskuksista. Hän katsoo, että syrjäseutujen väestö joutuu aina odottamaan yhteiskunnallisia palveluita ja infrastruktuuria muita, keskeisempiä alueita kauemmin. Syrjäisten korpiseutujen väestö kokee joutuneensa yhteiskunnan epäoikeudenmukaisesti kohtelemaksi. Toisaalta ydinalueiden väestö saattaa ylenkatsoa ja suhtautua alentuvasti syrjäseutujen asukkaisiin ja pitää heitä takapajuisina. Rydenfelt tulkitsee alueen syrjäisen sijainnin seurauksineen keskeiseksi syyksi kommunismin voimakkaaseen kannatukseen korpimailla. Antero Heikkinen yhtyy Rydenfeltin tulkintaan ja näkee ”kommunistisen radikalismia” synä Kainuussa alueen maantieteellisen ja sosiaalisen eristyneisyyden. Heikkisen mukaan näillä alueilla pieneläjä on helposti kokenut jäävänsä ”osattomaksi muiden nauttimista eduista.”⁸¹

⁷⁹ Nousiainen 1956, 69–70, 128–131.

⁸⁰ Rantala 1966, 129; Rantala 1970, 65.

⁸¹ Rydenfelt 1954, 318–331; Heikkinen A. 1986, 307. Ks. myös Hassinen 1967, 88–98 sekä Reijo Heikkinen 1986, 432.

Myös Ilkka Hakalehto soveltaa Rydenfeltin teoriaa alueellisen ja sosiaalisen isolaation vaikutuksesta kommunismin kannatuksen kasvuun. Hän näkee, että siellä missä maaseudulta kaupunkeihin on muutettu paljon, on myös kommunistien osuus koko vasemmiston kannatuksesta ollut suurin, ja muuttotappioalueilla vastaavasti pienin. Hakalehdon mukaan tätä voidaan selittää sillä, että henkilö joutuu uudessa, vieraassa ympäristössä sosiaalisesti eristetyksi. Eino Jutikkala katsoo Hakalehdon tekevän tässä suhteessa liian hätäisiä johtopäätöksiä.⁸² Voi toki kysyä, että tunsiko lopultakaan kukaan maaltamuuttaja-kommunisti tehtaalle töihin mentyään itseään ainakaan poliittisesti kovin eristetyksi?

Sen sijaan mielenkiintoista on Hakalehdon havaitsema yhteisvaihtelu vasemmiston kokonaiskannatuksen ja vasemmiston sisällä kommunistien ja sosiaalidemokraattien kannatuksen välillä. Mitä pienempi jollakin alueella on vasemmiston kokonaiskannatus, sitä suurempi on kommunistien kannatus vasemmiston sisällä. Hakalehto tulkitsee tutkimustulostaan niin, että siellä missä vasemmistolaisesti ajattelevat ovat vähemmistönä, siellä ”porvariston enemmyyks ja valta-asema” ovat omiaan lisäämään ”vallankumouksellista asennetta. Hakalehto mainitsee merkittävimpana poikkeuksena Kuopion läänin läntisen vaalipiirin.”⁸³

En kiistä Hakalehdon havaitsemaa vasemmiston kokonaiskannatuksen ja vasemmiston sisäisten voimasuhteitten välistä yhteyttä Hakalehdon tutkimissa vuoden 1927 eduskuntavaaleissa ja koko maan mittakaavassa. Hakalehto tulkitsee ilmiön erääksi osoitukseksi Rydenfeltin alueellisesta ja sosiaalisesta isolaatiosta.⁸⁴ Kainuun osalta tämä pitää paikkansa vain osittain. Esimerkiksi Suomussalmella ja Kajaanin maalaiskunnassa vasemmiston kokonaiskannatus oli äärimmäisen suurta, eikä se lainkaan lauhduttanut ”vallankumouksellisia asenteita.” Päinvastainen esimerkki löytyy Puolangalta. Siellä vasemmiston kokonaiskannatus vielä 1920-luvulla oli vaatimaton ja SSTP vasemmiston sisäinen valtapuolue.

Entä herraviha? Perifeerisillä alueilla, kuten Kainuussa ”herraviha” suuntautui myös yleisesti kaupunkilaisia, maan ruotsinkielistä sivistyneistöä ja ”etelän herroja” vastaan. Tästä syrjäseutujen herravihasta riitti myöhemmin polttoainetta niin Maalaisliiton kuin SKDL:n tarpeisiin. Esimerkiksi Isohookana-

---

⁸² Hakalehto 1966, 206–207; Jutikkala 1966, 141–142.

⁸³ Hakalehto 1966, 202–206.

⁸⁴ Hakalehto 1966, 206–207.

Asunmaa toteaa Maalaisliiton ”kaupunkilaisuus-, virkamies- ja herravastaisuuden” olleen erityisesti Kainuussa hyvin jyrkkää.⁸⁵

Johdantoluvussa olemme huomanneet, kuinka isojaon myötä Kainuuseen saapuivat valtion ”metsäherrat”. Tervakaupan tuloksena kainuulainen tilallinen joutui tekemisiin oululaisten tervaporvareiden kanssa, ja vihdoinkin puunjalostusteollisuuden myötä Kainuuseen tulivat tukkiyhtiöt pomoineen.

Kainuun korvissa liikkui vuosisadan vaihteessa runsaasti metsäyhtiöiden asiamiehiä ostamassa metsiä tukkiyhtiöiden haltuun. Heikkinen kirjoittaa, kuinka ”moni tila maineen, pohjineen, kuten tuolloin sanottiin siirtyi rahan hajun haistaneiden tukkiyhtiöiden haltuun. Puukauppa kävi niin vilkkaana, että moni pikkutilallinen menetti suhteellisuudentajunsa ja möi kaikki metsänsä – ja pilkkahinnasta, kuten myöhemmin paljastui.”⁸⁶ Herravihalle riitti polttoainetta isältä pojalle, yli sukupolvien.

Suomussalmen savotoilta virtaa kommunismia Puolangalle

Vuosisadan alusta lähtien Kainuuseen perustettiin paljon suuria savottoja, koska monet pohjoisen metsäyhtiöt aloittivat silloin metsähakkuut. Savotoilla syrjäseutujen pientilalliset palkkatyöläistyivät ja radikalisoituivat. Maatilojen koot olivat pieniä eikä tila yksinään antanut elantoa. Tästä johtui, että metsätyöntekijöistä huomattava osa oli samanaikaisesti pienviljelijöitä. Nousiainen toteaa kommunismin kannattajajoukosta Kuopion läänissä, että se käytännössä koostui kokonaan pienviljelijöistä ja metsätyömiehistä. Savotat sijaitsivat yleensä etäällä työntekijöiden kodeista. Metsäkämpissä, ”saunoissa” asuttiin ja niillä syntyi helposti tietynlainen kollektiivinen kulttuuri, ”jätäkulttuuri” ja ”me-henki.” Puolangalla kierteleviä savotta- ja uittotyöläisiä kutsuttiin ”kulkumiehiksi.”⁸⁷

Työskentely- ja asuinolosuhteet savotoilla olivat kurjat. Kämpät olivat ahtaita. Yhdessä vajaan sadan neliömetrin kämpässä saattoi asua 130 miestä. Yhtiöt huolehtivat ruuasta, joka oli paitsi kallista, myös usein huonolaatuista.⁸⁸ Nimimerkki G kirjoitti *Kajaanin Lehdessä* 1900-luvun alussa savotoiden asuinolosuhteista seuraavasti:

⁸⁵ Isohookana-Asunmaa 1980, 233; Aatsinki 2008, 370–371.

⁸⁶ Heikkinen 1986, 60, 434–435.

⁸⁷ Nousiainen 1956, 134; Patjas 1985, 275; Aatsinki 2008, 338, 342, 360.

⁸⁸ Patjas 1985, 273; Kyllönen 1995, 68; Aatsinki 2008, 360–361.

Toinen epäkohta on saunan (=tukkikämpä) sisällinen järjestys, joka vaikuttaa epä-terveellisesti. Saunan lattia on tavallisesti paljaasta mullasta, jonka päällä hevosia jäistä sulatetaan, tehdään appeita, varistetaan lattiaan jauhoja, viskataan sinne jalkoihin ne luut, jotka keittoa syödessä jäävät ja sanalla sanoen sotkeupi multaankaikkia aineita, jotka ihmisten ja eläinten jaloissa sulloutuvat sekoitukseksi, josta ajan oloon nousee mitä kitkerin haju.⁸⁹

Olen kiinnittänyt savotoihin huomioita sen vuoksi, että Suomussalmella oli 1920- ja 1930- luvuilla suuria hakkuu- ja uittotyömailta. Puolankalaisia pienviljelijöitä kävi runsaasti näillä suomussalmelaisilla savotoilla töissä. Wilmi katsoo, että kommunismi levisi Puolangalle metsätyömiesten mukana suomussalmelaisilta uitto- ja savottatyömailta, ja ensimmäisenä nimenomaan Puolangan itäosaan Rasinkylään. Heikkinen näkee Suomussalmen olleen tuolloin varsinainen ”korpikommunismien työssija.” Tämän suomussalmelaisten metsätyömiesten kommunismien kerrotaan olleen hyvin jyrkkää luonteeltaan. Puolangalla oli myös omia savotoita ja puolankalaisia kävi savotoissa töissä Suomussalmen lisäksi ainakin Pudasjärvellä, Taivalkoskella, Kuusamossa ja jopa Kemijärvellä ja Ranualla asti.⁹⁰

Sotien jälkeen äänestysaktiivisuus kasvaa

Heikki Ylikangas toteaa, kuinka ”erot ja muutokset ovat historian tutkimuksen avaimia. Ilman niitä emme pääse puusta pitkään, vaan joudumme tyytymään pelkkään kuvaukseen.”⁹¹ Puolangalla vasemmiston kannatus ennen ja jälkeen sotien erosi suuresti toisistaan. Mikä oli syynä radikaalivasemmiston kannatuksen huikeaan kasvuun? Täyttä selvyyttä asiaan on vaikea saada. Todennäköisesti pitäjän huomattava siirtolaisuus Amerikkaan teki suurta vahinkoa työväenliikkeen potentiaaliselle kannatukselle kunnassa 1900-luvun ensi vuosikymmeninä.

1920- ja 1930-luvuilla Puolangan radikaali vasemmisto sai piristysruiskeen. Kunnasta kävi runsaasti miehiä töissä paitsi jyrkästä kommunismistaan tunnetun naapurikunta Suomussalmen savotta- ja uittotyömailla, myös muualla radikaalivasemmiston vaikuttamilla alueilla Pohjois-Suomessa. Toisaalta siirtolaisia palasi. Ehkä myös Puolankaan palasi jokunen sellainen siirtolainen, joka Amerikassa oli saanut sosialistisia vaikutteita? Maltillinen sosiaalidemokratia ei todennäköisesti syyttänyt erityisesti suomussalmelaisesta jyrkän linjan

---

⁸⁹ Heikkinen 1986, 63.

⁹⁰ Patjas 1985, 275; Wilmi 1985, 370; Heikkinen A 1986, 307.

⁹¹ Ylikangas 1990, 320–321.

kommunismista vaikutteita saaneita puolankalaisia ”savotta- ja siirtotyöläisiä.” Puolangalla oli ennen sotia nähdäkseeni olemassa kaikki edellytykset radikaalimman vasemmiston runsaalle kannatukselle, mutta kommunistien julkinen toiminta oli kielletty.

Kun tarkastellaan Puolangan äänestysprosentteja eduskuntavaaleissa, huomataan, että sotien jälkeen vaaliaktiivisuus nousi huomattavasti. Keskimääräinen äänestysprosentti eduskuntavaaleissa Puolangalla 1920-luvulla oli noin 56% ja 1930-luvulla 66%. Sotien jälkeen äänestysaktiivisuus kohosi, sillä 1950-luvun eduskuntavaaleissa kunnan äänestysvilkkaus oli keskimäärin 81%. Rantala toteaa, kuinka muun muassa Puolangalla ”kommunismien menestys on tapahtunut osaksi sosiaalidemokraattien kustannuksella, mutta ennen muuta ryhmä on hyötynyt äänestysprosentin noususta.”⁹²

Kommunistien toiminta oli ennen sotia kielletty. Oletettavasti radikaalivasemmiston kannatus Puolangalla patoutui, ja kuten äänestysvilkkauksen kohoaminen kertoo, se pääsi purkautumaan sotien jälkeen, kun kommunistien julkinen toiminta tuli lailliseksi.

Taustalla olevat rakenteelliset syyt, ja korpikommunismien joukkokannatuksen luunkovan ytimen, on Nousiainen hahmottanut osuvasti:

Varsinaisten maanviljelijöiden, jotka saavat toimeentulonsa omalta tilaltaan maanviljelyksestä ja karjanhoidosta tarvitsematta turvautua metsätöihin, olemme havainneet olevan miltei täysin immuuneja kommunismille. – – Kommunismien kannattajajoukko koostuu Kuopion läänissä siinä määrin pienviljelijöistä ja metsätyömiehistä, että sen joukkokannatuksen voidaan sanoa olevan miltei yksinomaan tämän väestöryhmän radikalismia.⁹³

Nähdäkseeni tämä Nousiaisen havainto voidaan yleistää koskemaan myös Puolankaa, jossa isojako, tervakaupat ja metsäteollisuuden raaka-ainehankinta olivat luoneet alueelle sellaisen pikkutilojen verkoston, jotka eivät yksinään kyenneet takaamaan elantoa. Lisä-ansioita haettiin metsätöistä.

---

⁹² Rantala 1970, 100; Heikkinen 1986, 305–306.

⁹³ Nousiainen 1956, 132, 134.

2. Puolangan kantaaottava kirkkoherra

Herääminen suruttomuudesta

Jussi Järvilehto oli kotoisin Etelä-Pohjanmaalta. Maakunta oli tunnettua joukkoliikkeitten kannatusaluetta. Etelä-Pohjanmaa oli myös suhteellisen vaurasta aluetta, jolle pienet sosiaaliset erot olivat ominaisia. Paine muutoksiin oli vähäinen eikä kannatuspohjaa vasemmistoradikalismille juuri ollut. Sen sijaan yhteiskuntaa säilyttävät konservatiiviset liikkeet – herännäisyys, nuorisoseuraliike ja Lapuan liike – menestyivät maakunnassa.⁹⁴

Jussi Järvilehto syntyi 10.12.1924 Kauhajoella. Kauhajoki oli vanhastaan ollut paitsi suhteellisen varakas, myös suomettarelainen pitäjä. Se kuului evankelisen herätysliikkeen ydinalueisiin. Myös herännäisyys oli kunnassa edustettuna. Järvilehdon syntymän aikoihin Kauhajoella oli noin 15 000 asukasta. Pitäjän ylivoimaisesti suurin elinkeino oli maatalous. Se työllisti yli 90%:a kunnan asukkaista. Kauhajoen elinkeinorakenteen huomioiden oli luonnollista, että Järvilehdon vanhemmat olivat maanviljelijöitä. Sota keskeytti Jussi Järvilehdon koulunkäynnin. Hän kirjoitti ylioppilaaksi vasta sodan jälkeen Kauhavan lukiosta. Järvilehto pääsi armeijasta alikersanttina. Heti kotiuduttuaan hän vei vihille armeija-aikanaan tapaamansa kansakoulunopettaja Else Rautolahden (synt. 1923). Perheeseen syntyi kaikkiaan neljä lasta vuosien 1947–1961 välisenä aikana.⁹⁵

Teemu Vesalan laatimassa verkkolehti *Janoisen* kirjallisessa haastattelussa Jussi Järvilehto kirjoitti joutuneensa sotaan kahdeksantoista vuotiaana nuorukaisena. Hän oli armeijassa jatkosodan aikana vuosina 1943–1944 kaikkiaan kaksi vuotta. Järvilehdon mukaan hänen pääpyrkimyksensä sodan aikana oli, että ”ryssä ei saa tulla tänne.” Järvilehto kertoi tämän olleen hänen komppaniensa miesten yleinen asenne.⁹⁶

Omasta uskonnollisuudestaan Jussi Järvilehto kirjoitti samassa haastattelussa, että oli armeijaan 18-vuotiaana mennessään ”suruton.” Järvilehto selitti ilmausta tarkemmin. Hänen mukaansa ”suruton” tarkoitti sellaista ihmistä,

---

⁹⁴ Ylikangas 1981, 230–232; Niinistö 2006, 546.

⁹⁵ Suomen teologit 1990, 205; Ruismäki 1987, 644, 728.

⁹⁶ Vesala [2004].

joka oli ”huoleton ja välinpitämätön sielunsa asiasta, suhteestaan Jumalaan ja kristittyinä elämisestä.”⁹⁷

Jatkosodan aikana armeijassa Järvilehto koki selkeän hengellisen herätyksen. Hän kirjoitti siitä seuraavasti:

Olin kouluttamassa alokasryhmääni harjoituskentällä v. 1943, sota-aikana siis. Ohjattessani ryhmääni (10 nuorukaista) sain kesken kaiken sellaisen kokemuksen, josta en heti tiennyt mitä tämä oikein oli, mitä tämä tarkoitti, mistä se tuli. Kerron vain pääpiirteisesti tapahtumat: koin ensin voimakkaan fyysisen kosketuksen yläkehooni ja hyvin pian seurasi äänihavainto. Joku sanoi minulle niin selvästi ja voimakkaalla äänellä, että uskon poikienkin ilman muuta kuulleen sanat. Muistan jokaisen sanan tänä päivänä. Käännettyäni katseeni poikiin päin, totesin etteivät he olleet havainneet mitään. Harjoitukset voivat jatkua. Piakkoin totesin itselleni, että se oli ollut Herra Jeesus. Sanojen sisällys sen ilmaisi. En puhunut kokemuksestani mitään kenellekään. Kuka minua olisi uskonut? Ja sanat olivat minulle.⁹⁸

Järvilehto koki siis armeijassa palvellessaan selväpiirteisen uskonnollisen kokemuksen, joka muodostui sekä kosketus- että kuulohavainnosta. Hän koki tullessaan Jeesuksen Kristuksen puhuttelemaksi. Kuulohavainto oli Järvilehdon mukaan niin selkeä, että hän uskoi jopa alokkaiden sen kuulleen. Psykologisesti uskonnollisen näyn kokeminen juuri sota-aikana armeijapalveluksessa, vieläpä 18-vuotiaana nuorukaisena, on ymmärrettävää: kriisitilanne on omiaan aktivoimaan hengellisen kokemuksen.⁹⁹

Papiksi vihkiminen

Jussi Järvilehto teki elämänsä aikana kolme uraa: pappina kirkon palveluksessa, lehtiyrittäjä Kotimaan johtotehtävissä sekä maanviljelijänä. Tutkimukseni aikarajauksen johdosta sivuutan Järvilehdon toiminnan 1960-luvun alun jälkeen. Sotien jälkeen Järvilehto kirjoitti ylioppilaaksi ja lähti Helsinkiin ja teologiseen tiedekuntaan opiskelemaan papiksi. Opiskeluaikanaan hän hankki työkokemusta ja raha-ansioita opettamalla uskontoa ja historiaa vuosina 1948–1949 Viherlaakson yhteiskoulussa. Sacri ministerii-tutkinnon, nykyistä teologian maisteria vastaavan tutkinnon hän suoritti Helsingin yliopistossa vuonna 1951. Samana vuonna Kuopion hiippakunnan piispa Eino Sormunen vihki hänet papiksi.¹⁰⁰

---

⁹⁷ Vesala [2004].

⁹⁸ Vesala [2004].

⁹⁹ Geels & Wikström 2009, 217–220, 248.

¹⁰⁰ Suomen teologit 1990, 205.

Korpikommunismien työssijöillä

Järvilehdön ensimmäinen työpaikka luterilaisen kirkon pappina oli rajaseutupastorin toimi Suomussalmen Ruhtinansalmella. Hän aloitti siellä vuonna 1951. Laajan korpipitäjän hengellistä elämää sävytti niin kutsuttu vanha herännäisyys. Järvilehdön aikoihin se oli vaikuttanut pitäjässä jo satakunta vuotta aina 1800-luvun puolivälissä seurakunnan kolmantena kappalaisena vaikuttaneen Karl Adolf Liliuksen (kappalaisena 1848–1867) ajoista asti. Seuroissa veisattiin edelleen 1950-luvulla *Vanhaa Siionia* ja *Halullisten sielujen hengellisiä lauluja*.¹⁰¹

Samalla Suomussalmi oli radikaalivasemmiston todellisia valta-alueita. SKDL:n kannatus kunnassa 1940- ja 1950-luvuilla vaihteli 45:n ja 52:n prosentin välillä. Sotien jälkeen lähti kansandemokraattinen toiminta kunnassa vilkkaasti liikkeelle. Vuoteen 1950 mennessä oli Suomussalmelle perustettu peräti 43 erilaista kansandemokraattista yhdistystä.¹⁰² Järvilehdön toiminta-alue Ruhtinansalmi oli jopa Suomussalmen mittakaavassa erityisen punaista aluetta.

Ruhtinansalmen lähihistoria oli vaiherikas. Talvisota alkoi 30.11.1939. Puna-armeijan tavoitteena oli maan katkaiseminen Kainuun kohdilta kahtia. Muun muassa Matti Kyllönen on esittänyt, että Kainuun punaisuus oli vaikuttamassa hyökkäyksen painopisteisiin: Kainuusta oli ehkä odotettavissa puna-armeijalle tukea.¹⁰³

Suomussalmen rajakylissä, Järvilehdön myöhemmillä toimialueilla, tämä piti paikkansa. Alueella ei suoritettu evakuointia vaan puna-armeija, Terijoen hallituksen edustajat ja paikalliset kommunistit muodostivat ”Ruhtinansalmen Toimeenpanevan Komitean.” On syytä muistaa, että Ruhtinansalmella oli lukuisia vakaumuksellisia kommunisteja, jotka olivat vuosikymmeniä taistelleet sosialistisen Suomen puolesta. Monet odottivat puna-armeijaa vapauttajana.¹⁰⁴

Toisaalta sodan tilanteesta ei vallinnut tarkkaa käsitystä. Ulkomaailmasta ei tietoja saatu. Moni asettui puna-armeijan puolella jo senkin vuoksi, kun luuli, että maa oli käytännössä jo miehitetty. Suomussalmen tulipunaisiin rajakyliin Juntusrannalle, Rönnyntiemelle, Ruhtinankylälle ja Pyyköskylälle pistettiin

---

¹⁰¹ Suomen teologit 1990, 205; Vaahtoniemi 2007, 67.

¹⁰² Heikkinen 1986, 386, 393–394, 487–489.

¹⁰³ Kyllönen 1975, 289–290; Lackman 1986, 352.

¹⁰⁴ Lackman 1986, 352, 354, 357.

pystyy punahallinto, eräänlainen ”kommunikokeilu,” jonka paikalliset asukkaat ottivat melkein mielihyvin vastaan.¹⁰⁵

Suomen armeijan toimesta teloitettiin Suomussalmella lisäksi viisi paikkakuntalaista pikaoikeuksissa. Kyse ei ollut vaarallisista vakoilijoista, ei edes varsinaisista rintamakarkureista, vaan pikemminkin korpikylien yksinkertaisista pieneläjistä, rintamien väliin harhautuneista hiihtelijöistä. Teloitetut olivat epäilemättä syyllistyneet jonkinlaiseen maanpetturuuteen, mutta tuskin ansaitsivat kuolemantuomiota. Monet vakavaan maanpetokselliseen toimintaan syyllistyneet selvisivät vankeudella, mutta hätäpäissään kaiken tunnustaneet suomussalmelaiset hyväuskoisuus vei sorakuopalle.¹⁰⁶ Teloitukset olivat kaiketi kostotoimi, joka lienee herättänyt Suomussalmella pitkään jatkunutta katkeruutta.

Järvilehdon jälkeen Suomussalmelle tuli rajaseutupastoriksi Lapualla syntynyt Heikki Vaahtoniemi. Hän kertoo kirjassaan *Rajatapauksia*, kuinka syrjäkylällä oli kuollut talon vanha isäntä ja hänet kutsuttiin toimittamaan hautajaisia. Hautajaiset pidettiin vainajan kotona. Laulettiin virsiä ja pastori Vaahtoniemi tarkkaili seurapirttiä. Hän kirjoittaa seuraavasti:

Toistakin seikkaa ihmettelin. Miten on mahdollista, että samassa huoneessa, minusta oikealla, seinällä riippui kuva Jeesuksesta Getsemanessa, ja pöydän takana, minun yläpuolellani katselee seuraväkeä isä Stalin muhkeine viiksineen. Kotipuolella oli seinällä jompikumpi tai ei kumpaakaan.¹⁰⁷

Vaahtoniemi kirjoittaa edelleen, että pirttien seinillä oli yleensä kaksi kuvaa. Lähes joka talon seinältä löytyi kyllä Jeesuksen kuva, mutta toinen kuva oli joko Stalinista tai Kekkosesta. Vaikka pirtin seinää olisi koristanut generalissimuksen kuva, se ei pastori Vaahtoniemen mukaan millään lailla estännyt puhumasta uskon asioista. Stalinin kuva ei haitannut myöskään ahkeraa virren veisuuta.¹⁰⁸

Kainuulaiselle radikaalivasemmistolle ei ollut ominaista jyrkkä kirkon- tai uskonnonvastaisuus.¹⁰⁹ Kuva Jeesuksesta sopi samaan huoneeseen Stalinin kuvan kanssa. Tämä oli se uskonnollis-yhteiskunnallinen ilmanala, jossa myös Jussi Järvilehto toimi neljä vuotta rajaseutupastorina.

Järvilehto suoritti ylempiin kirkon virkoihin oikeuttavan pastoraalitutkinnon vuonna 1954. Järvilehdon pastoraalityö käsitteli

---

¹⁰⁵ Lackman 1986, 352, 357–358.

¹⁰⁶ Keskisarja 2012, 281–294.

¹⁰⁷ Vaahtoniemi 2007, 13.

¹⁰⁸ Vaahtoniemi 2007, 52.

¹⁰⁹ Heikkinen 1986, 436–437.

kiertokoulunopettaja Paavo Lassilaa (1836–1914). Paavo Lassilan kotiseutu oli Suomussalmen ja Taivalkosken rajamailla. Lassila oli alun perin lestadiolainen, mutta kääntyi myöhemmin herännäisyyteen. Lassilan oppi-isänä oli toiminut edellä mainittu Karl Adolf Lilius. Lassila vaikutti vuosia Suomussalmella kiertokoulunopettajana, ja opettajan toimen ohella piti myös siellä missä kiersi iltaisin seuroja.¹¹⁰ Jussi Järvilehto, joka omasi eteläpohjalaisen herännäistaustan, perehtyi siis myös Kainuun vanhaan herännäisyyteen.

Suomussalmelta hän siirtyi kappalaiseksi parinsadan kilometrin päähän Pielisjärvelle Pohjois-Karjalaan. Suomussalmen lailla oli myös Pielisjärvi rajapitäjä. Se kuitenkin oli huomattavasti Suomussalmea väkirikkaampi kunta. Siellä oli vuonna 1957 asukkaita 22 479. Järvilehdon siirtymistä Suomussalmelta Pielisjärvellä voidaan pitää etenemisenä kirkollisella uralla. Järvilehto toimi Pielisjärvellä kappalaisena vuosina 1955–1957 ja Pielisjärven virkaa tekevänä kirkkoherrana vuosina 1955–1956.¹¹¹

Kantaaottava kirkkoherra

Ammattuuralla eteneminen jatkui. Jussi Järvilehto valittiin vaaleilla Puolangan kirkkoherraksi vuonna 1957. Vuodet kirkkoherrana Puolangalla olivat Järvilehdolle kirjoittamisen ja yhteiskunnallisten kannanottojen suhteen aktiivista aikaa. Järvilehto kirjoitti vuosina 1959–1960 kaksi julkisuutta saanutta kirjettä Puolangan seurakuntalaisille sekä kirjaseen Toinen nielee toisen.¹¹²

Kirje Puolangan seurakuntalaisille oli kaksiosainen. Kirjeen ensimmäisessä marraskuun lopulla 1959 julkaistussa osassa Järvilehto käsitteli kirkon tunnustuksen suhdetta toisaalta ”mammonismiksi” kutsumaansa ilmiöön, toisaalta kommunismiin. Mammonismilla Järvilehto tarkoitti kaikenlaista pyrkimystä aineellisen hyvinvoinnin, rahan, tavaran ja omaisuuden ylenmääräiseen kartuttamiseen. Puolangan kirkkoherra suhtautui hyvin pidättyvästi maallisen hyvän haalimiseen. Järvilehto toi julki käsityksensä, kuinka tavaroiden ja omaisuuden kasaaminen oli ainoastaan onntto kuori, jolla pyrittiin peittämään sisäistä tyhjyyttä.¹¹³

---

¹¹⁰ Moilanen 1986, 106, 115–117.

¹¹¹ Suomen teologit 1990, 205.

¹¹² Järvilehto 1959; 1960a, 1960b.

¹¹³ Järvilehto 1959, 3.

Kommunismia Järvilehto luonnehti, nimenomaan tässä kirjeessä, eräänlaiseksi uskonnoksi. Sellaisella tarmokkuudella se hänen mukaansa kielsi varsinaisen uskonnon, Jumalan ja Kristuksen. Järvilehto katsoi erityisen tarpeelliseksi varoittaa Puolangan seurakuntalaisia kommunismin kaksinaamaisuudesta ja petollisuudesta. Hänen mukaansa kommunismi teki parhaansa naamioidakseen jyrkän uskontokielteisyytensä, sillä kommunistien johtomiehet väittivät, että jokainen sai uskoa kuten haluaa ja että uskonto oli puhdas yksityisasia. Järvilehto varoitti edelleen, että meillä tätä kaksinaamaisuutta harrasti SKDL, joka häikäilemättä ajoi kommunismin asiaa. Varoittavat sanat kirkkoherra katsoi tarpeelliseksi, koska Puolangalla oli niin paljon sellaista hyväuskoista väkeä, joka luulotteli itselleen, että kommunismi ja kristillinen usko tulivat keskenään toimeen, vieläpä sopivat hyvin yhteen.¹¹⁴

Kunnallisvaalien aattona elokuussa 1960 kirjoitetussa kirjeen toisessa osassa Järvilehto teki heti selväksi kaksi asiaa. Ensinnäkin: kirje oli pyyntö seurakuntalaisille, että heistä ei yksikään antaisi ääntään kommunisteille, toisin sanoen SKDL:lle. Toiseksi: Järvilehto halusi tähdentää, että vaikka hänet oli leimattu oikeiston asiamieheksi, pesunkestäväksi porvariksi, silti hän oli ”köyhän kansan puolustaja.” Lisäksi Järvilehto antoi tapahtumille teologisen tulkinnan. Hän näki, että maailmalla, ja myös Puolangalla, oli käynnissä taistelu kahden vallan välillä: saatanan ja Jumalan.¹¹⁵

Todisteeksi siitä, kuinka seurakuntalaisen oli samanaikaisesti mahdoton olla kristitty ja kommunisti Järvilehto lainasi vuoden 1960 *Kommunisti-lehden* 2. numeroa, jossa väitettiin kirkollisverovarojen käytöstä, että ”niillä rahoilla koulutetaan sairaan ideologian, ristin alle, missä he kypsyvät mielisairaaloiden asukkaiksi.”¹¹⁶ *Kommunisti-lehti* siis väitti ajankohdalle ominaisella suorasukaisuudella, että kirkollisverovarot käytetään sellaisen uskonnollisen aatemaailman levittämiseen, joka oli niin sairas, että sen uhreiksi joutuneet päätyivät mielisairaaloiden asukeiksi.

Varoitettuaan jyrkin sanankääntein puolankalaisia kannattamasta ja äänestämästä kommunisteja, Järvilehto hiukan yllättävästi kirjeen lopussa kirjoitti seuraavasti:

---

¹¹⁴ Järvilehto 1959, 5–6.

¹¹⁵ Järvilehto 1960a, 3,6.

¹¹⁶ Järvilehto 1960a, 4.

”Kukapa tietää, jos Jumala suo maailmalle vielä aikaa, vaikka joskus tulevaisuudessa kristityt voisivat kannattaa kommunismia olematta ristiriidassa Herran sanan kanssa, kun se luopuu Jumalan sanan ja kristillisen uskon kieltämisestä ja halveksimisesta.”¹¹⁷

Järvilehto siis näki jossain määrin mahdollisena sen, että joskus tulevaisuudessa myös kristitty voi kannattaa kommunisteja, mutta se edellytti kommunismin luopumista uskonnonvastaisuudesta ja ateismista. Ehkä Järvilehdolla oli mielessä toinen suomalainen vasemmistopuolue SDP, joka aseveljeyden ja asevelipappeuden hengessä sodan jälkeen asteittain luopui kirkon- ja uskonnonvastaisuudestaan.¹¹⁸

Ville Jalovaara katsoo väitöskirjassaan Järvilehdon tajunneen, että aihe, mitä hän käsitteli, oli erittäin arkaluontoinen. Kirkkoherra Järvilehto tiedusteli lupaa kirjeiden kirjoittamiseen esimieheltään lääninrovasti Aarno Vihantolalta, mutta ei saanut selkeää vastausta. Merkille pantavaa on, että Järvilehdon kirjoittamat lehtiset jakoivat koteihin Puolangan seurakuntapiirien puheenjohtajat.¹¹⁹ Puolangan seurakunnan silmäätekevät tuntuivat siis olleen kiinteästi mukana kirkkoherran mobilisoimassa vaalitaistelussa.

Järvilehto julkaisi vuoden 1960 lopulla vielä Herättäjä-Yhdistyksen kustantaman kirjasen *Toinen nielee toinen*. Täsmälleen sama kirjoitus ilmestyi myös Herättäjä-Yhdistyksen vuosikirjassa 1960 otsikolla *Kristinuskon ja kommunismi meillä*.¹²⁰ Kirjasessa Järvilehto käsitteli hyvin pitkälle samoja aiheita kuin mainituissa kirjeissä Puolangan seurakuntalaisille: mammonismia, kommunismia ja kristinuskoa.

III. Jussi Järvilehdon käsitykset kristinuskosta ja kommunismista

1. Kristinuskon suhde yhteiskuntaan

Raamatussa ei kerrota oikeaa yhteiskuntajärjestystä

Jussi Järvilehto korosti, että kristinuskon oli uskoa kolmeen asiaan: se oli uskoa Kristukseen, kaiken alkuun, kerran lihaksi tulleeseen Sanaan. Se oli uskoa siihen,

---

¹¹⁷ Järvilehto 1960a, 6.

¹¹⁸ Soikkanen 1990, 468–474.

¹¹⁹ Jalovaara 2007, 132.

¹²⁰ Järvilehto 1960b. Järvilehdon H-Y:n vuosikirjassa 1960 julkaistuun artikkeliin *Kristinuskon ja kommunismi meillä* en tule tästä eteenpäin viittaamaan, koska kirjoitus on täysin identtinen *Toinen nielee toisen*-kirjasen kanssa.

että Jeesus oli Herra. Toiseksi kristinusko oli uskoa myös siihen, että Raamattu oli Jumalan sanaa. Kristityn tuli alistua Raamatun sanan, lupauksen ja käskyjen alle. Kolmanneksi hän katsoi, että kristinusko oli uskoa Kristuksen seurakuntaan. Järvilehto kirjoitti: ”Se pysyy Kristuksessa, joka pysyy seurakunnassa, koska Kristus on seurakunnan pää.” Kristityn tuli siis alistua Raamatun sanan alle. Tämän vuoksi kristitylle kysymys talousjärjestelmien paremmuudesta oli vieras. Järvilehdon mukaan ”Jumalan sana ei ole ilmaissut, mikä on oikea yhteiskuntajärjestys.”¹²¹

Kristityn ei sinänsä tullut ottaa kantaa eri yhteiskuntajärjestelmien paremmuuteen. Talousjärjestelmien vertailu ei ollut kristinuskon tehtävä. Erilaiset taloudelliset ja yhteiskunnalliset järjestykset olivat historian saatossa vaihdelleet. Kristittyjen ei tullut sitoa itseään tämän tai tuon yhteiskuntajärjestelmän kannattamiseen. Järvilehdon näkemys oli, että Jumalan kansan tehtävä ei ollut marssia minkään muun kuin Jumalan kaikkivaltiuteen ja tahtoon vannovan lipun alla.¹²²

Kovaa kritiikkiä mammonismia kohtaan

Jussi Järvilehto noudatti itse peräämäänsä periaatteellista tasapuolisuutta eri yhteiskuntajärjestelmien suhteen kritisoimalla voimakkaasti paitsi kommunismia, myös ”mammonismiksi” kutsumaansa ilmiötä. Järvilehdon tarkoittamassa mielessä mammonismi käytännössä pitkälti rinnastui kapitalismiin, mutta oli sitä laajempi ilmiö. Järvilehto näki mammonismin koettelevan etenkin länsimaita.¹²³

Lauri Haikola kirjoitti vuonna 1958, käsitellessään maallista vanhurskautta, että erikoisesti kristillinen argumentti vaurastumisen ja kasvavan hyvinvoinnin pyrkimystä vastaan oli: ”että se johtaa ihmisen materialistiseen tämänpuoleisten arvojen palvontaan.” Tämä juuri oli Järvilehdon huolena. Hän näki, että ihmiset tavoittelivat pelkästään aineellista hyvää, tavaroita, omaisuutta ja maallista menestystä. Mammonismi rinnastui Järvilehdolla epäjumalien palvelemiseen. Se ei missään tapauksessa sopinut yhteen kristinuskon kanssa. Järvilehto katsoi, että mammonismi oli iskenyt kyntensä myös tavallisiin seurakuntalaisiin. Pankkitilejä lihotettiin samalla kun kolehtihaaviin tiputettiin vaivihkaa pennosia.

Mammonismin kiroukselta ei kirkkoherran mukaan ollut säästynyt myöskään

---

¹²¹ Järvilehto 1960b, 8, 19.

¹²² Järvilehto 1960b, 19.

¹²³ Järvilehto 1960b, 23, 28.

kirkko. Järvilehto kirjoitti, kuinka kommunistit arvostelivat kirkkoa rahan ja omaisuuden haalimisesta. Kirkkoherra kertoi tietävänsä, että väitteessä oli ”osa totuuttakin.”¹²⁴

Suomen Kuvalehdessä käytiin vuoden 1960 alussa keskustelua kommunismin ja kristinuskon suhteista. Myös Jussi Järvilehto osallistui tähän keskusteluun. Hän kirjoitti Suomen Kuvalehteen laatimassaan kommentissa muun muassa seuraavasti:

Näen kommunismin vain erääksi mammonismin muodoksi. Olen kommunismia vastaan, mutta en tahdo olla sitä taistelematta samalla ei-kommunistista mammonismia vastaan. Mitä merkittävää siinä on, että köyhät ovat kommunisteja (tai kannattavat niitä), kun muut ovat piilottaneet rahansa ja omaisuutensa niin, ettei puhettakaan kukkaron avautumisesta kurjimpien auttamiseksi. Elämän pääpyrkimyksenä on vain mammona; aineellinen voitto ja ajallinen kunnia.¹²⁵

Järvilehto kirjoitti edelleen, miten voi ja pitääkin ihmetellä sitä, kuinka uskova ihminen saattoi uskostaan huolimatta samanaikaisesti äänestää kommunisteja, mutta lisäsi vielä samaan hengenvetoon, että:

Pitää myös ihmetellä, että vakaa kirkkokristitty on niin mammonan palvelija, ettei häneltä riitä köyhille puutteessa eläville kuin myötätuntoa ja joskus ullakkonsa ja vaatekomeronsa siivousjätteet. Tai hän antaa ”uhrilahjana” säännöllisesti 20,- tai enintään 100,- , vaikka omistaa miljoonia ja taas miljoonia.¹²⁶

Tämä oli Puolangan kirkkoherralta suoraa puhetta. Järvilehto kritisoi voimakkaasti ahneutta, itsekkyyttä ja taloudellista voitonpyyntiä.

Järvilehdon sanoista kuului vanhatestamentillinen sointi: kiinnostus vähäosaisten asemaa kohtaan ja köyhien puolustaminen rikkaita vastaan.¹²⁷

Köyhistä kirjoittaessaan hän seurasi Vanhan Testamentin profeettojen viitoittamaa tietä. Järvilehdon tekstistä voi päätellä, että hänen käsitykseensä kristinuskosta liittyi vahva yhteiskunnallisiin epäkohtiin huomiota kiinnittävä painotus.

Jussi Järvilehto näki tarpeelliseksi vielä erikseen painottaa, että hän ei aja porvariensa asiaa, vaan on kaikessa toiminnassaan köyhän asialla. Järvilehto kirjoitti, kuinka hän oli aikoinaan tehnyt Jumalan edessä lupauksen olla ensiksi köyhien ihmisten sananpalvelija, sikäli kuin he hänet sellaiseksi hyväksyvät.

---

¹²⁴ Järvilehto 1959, 3, 6; 1960b, 23, 25–26; Haikola 1958, 48.

¹²⁵ SK 6/6.2.1960 Keskustelu leimahti.

¹²⁶ SK 6/6.2.1960 Keskustelu leimahti.

¹²⁷ Latvus 2010, 19.

Tämän lupauksen Järvilehto aikoi pitää.¹²⁸ Tekstistä käy ilmi, että Järvilehto tarkoitti ”köyhyydellä” tässä yhteydessä aineellista köyhyyttä.

Eteläpohjalaisen ja puoluekannaltaan maalaisliittolaisen Järvilehdon köyhän asian näin voimakas painotus muistuttaa tältä osin vahvasti Santeri Alkion aatemaailmaa. Santeri Alkio (1862–1930) oli Laihialla syntynyt maaseutuväen ideologi. Alkio teki lopulta selkeän rajan sosialismiin, vaikka hänen yhteiskunnallinen ohjelmansa ei sinänsä poikennut suuresti sosialistien tavoitteista. Santeri Alkio vastusti aineellisen hyvän kasaamiseen ja materialismiin perustuvaa elämäntyyliä, ”tavaranhimoa.” Alkion käsityksessä kristinuskosta yhdistyi sosiaalinen sanoma sielun pelastukseen. Leevi Norrena katsoo, että Santeri Alkio edusti eteläpohjalaista porvarillista radikalismia.¹²⁹ Järvilehdon mammonismin kritiikissä ja Alkion kapitalismia ja estotonta materialismia suomivassa sanomassa oli paljon yhtäläisyyttä.

Onko Jumalan ja saatanan taistelu rinnastettavissa taisteluun kommunismia vastaan?

Osmo Tiirilä kirjoittaa, kuinka Wilhelmi Malmivaara ymmärsi ajan tapahtumia jumalakeskeisen historiantulkinnan valossa. Malmivaaralle Herra oli paitsi armahtava Jumala, myös Jumala, joka rankaisi kansaansa jumalattomuudesta hiukan Israelin profeettojen tapaan.¹³⁰ Myös Martti Simojoki näki historian näyttämöllä tapahtuvan taistelun jumalakeskeisesti. Juha Seppo siteeraa Simojokea seuraavasti:

– – [kirkon] on paljastettava ihmisille ne synkeät voimat, jotka vaikuttavat historiassa ja nykyhetkessä. Historian näyttämöllä tapahtuu taistelu Jumalan ja hänen vastustajansa kesken, mutta tätä taistelua ei voida samaistaa mihinkään ideologiseen vastakohtaan. Taistelulinjat kulkevat tosin ylipersonallisissa kokonaisuuksissa, mutta ne ovat myös jokaisessa ihmissydämessä.¹³¹

Jussi Järvilehdon kristillisen historian tulkinnan mukaan kaikkialla maailmassa, myös Puolangan syrjäisessä seurakunnassa, käytiin taistelua kahden vastakkaisen henkivallan kesken: ”saatanan (jumalanvastustajan) ja Jumalan välillä.” Siitä kuinka kommunistit lähestyivät ihmisiä, Järvilehto kirjoitti kovasti demonisoiduin

¹²⁸ Järvilehto 1959, 6; 1960a, 2.

¹²⁹ Niemelä 2012, 70–72, 80; Norrena 1993, 161–162, 298–299; Sahlberg 1995, 35–36; Mylly 1997. Ks. myös Talonen 1985.

¹³⁰ Tiirilä 1944, 133, 135, 138–139.

¹³¹ Seppo 2013, 363.

kielikuvin: ”Toisaalta taas kommunismi on lähestynyt ihmisiä ja kirkollisia seutuja enkelin kasvoin, vaikka pukin sorkka ja suden häntä olisikin tarkkasilmäiselle henkien erottajalle paljastanut, että kysymyksessä onkin vihollinen.” Järvilehto näki mahdollisen kommunismivallan ruuskana, jolla Jumala kurittaa, ellei kansa herää ja tee parannusta jumalattomuudesta ja mammonismista.¹³² Järvilehdon jumalakeskeinen historiantulkinta erosi siinä suhteessa Martti Simojoen käsityksistä, että Järvilehto varsin suoraan antoi ymmärtää, millainen oli se voima, joka lopulta vaikutti kommunismin ja mammonismin taustalla. Kamppailu kommunismia vastaan oli taistelua uskon puolesta.

Herännäisyydelle ominainen yhteiskunnallinen painotus

Jussi Kuoppala tarkasteli heränneiden vuosikirjassa 1959 Wilhelmi Malmivaaran näkemyksiä kristityn yhteiskunnallisista velvollisuuksista seuraavasti:

Kun hänen näkökulmansa on näin keskeisesti uskonnollinen, joku voi mielellään kysyä, eikö se johtanut ja eikö se johda välinpitämättömyyteen ajallisten asioiden hoitamisessa ja kansalaisvelvollisuuksien hoitamisessa. Malmivaara vastaa varauksella: EI! vaikka tuntee senkin houkutuksen. Eräässä seurapuheessaan hän sanoo: ”kyllä olisi mielellään ottamatta osaa kaikkeen siihen puuhaan, mikä näistä vaaleista johtuu, mutta sekään ei käy päinsä.” Miksi se ei käy päinsä? Kristitylle se on mahdotonta. Sana ei tee kristitystä niin ylevän hengellistä, että hän voisi olla piittaamatta maallisista asioista.¹³³

Wilhelmi Malmivaara oli Järvilehdon hengellisen kodin, herännäisyyden voimahahmo 1880-luvulta 1920-luvulle. Malmivaaran tavoin myös Jussi Järvilehto oli voimakkaasti uskonnollinen ja hengellisen havahtumisen kokenut ihminen. Molempien uskonnollisessa mentaliteetissa suhteessa maallisiin asioihin näkyi sama painotus: kumpikin katsoi kristityn velvollisuudeksi ottaa osaa yhteiskunnalliseen toimintaan.

Jaakko Elenius, 1900-luvun lopun näkyvä körttivaikuttaja, totesi *Kirjoituksissaan herännäisyydestä*, että ”luterilaisuutta omaperäisellä pietistisellä tavallaan tulkinneelle herännäisyydelle” tietynlainen ”yhteiskunnallinen vireys ja kiinnostus” on ollut tyypillistä. Wilhelmi Malmivaaran poika Väinö Malmivaara kirjoitti heti sotien jälkeen piispana ollessaan, että ”Kenet Jumala saa herätetyksi hengellisen kuoleman unesta uuteen elämään, hän on samalla saanut sosiaalisen

¹³² Järvilehto 1960a, 6; 1960b, 6–7, 28.

¹³³ Kuoppala 1959, 29–30.

herätyksen.” Kainuun herännäispapit kävivät puolestaan vuonna 1961 jopa presidentti Kekkonen puheilla vaatimassa yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja köyhien aseman parantamista.¹³⁴

Väinö Malmivaaran luonnehdinta sopii erityisen hyvin hengellisen herätyksen ”suruttomuudesta” kokeneeseen Jussi Järvilehtoon. Kristityn ei tullut Järvilehdonkaan näkemyksen mukaan vetäytyä pois maailmasta, ja keskittyä oman hurskauden ja hengellisyyden vaalimiseen. Järvilehto kirjoitti asiasta seuraavasti:

Emme voi vetäytyä syrjään valtiollisista asioista sanoen: ”viaton olen tämän kansan kurittomuuteen, siveelliseen mädännäisyyteen, vääryyteen ja köyhien unohtamiseen, jota kaikkea nyt tapahtuu.” Ei. Vaan me saamme Herralta sellaisen pakotuksen ja sellaiset aseet käsiimme, että meidän on ryhdyttävä työhön yhteiskunnallisten epäkohtien vetämiseksi päivänvaloon ja niitä todella korjaamaan.¹³⁵

Sosiaalinen evankeliumi vai sielun pelastus?

Koska kirkkoherra Järvilehdon kirjoituksista heijastui yhteiskunnallisiin epäkohtiin paikoin vahvasti huomiota kiinnittävä painotus, on syytä valottaa sitä ajatustenvaihtoa, jota käytiin kirkon piirissä sotien jälkeen. Keskustelu koski sitä, mikä kristinuskon tehtävä ensisijassa oli ja mikä oli kirkon suhde suomalaiseen yhteiskuntaan.

Porvoon suomalaisen seurakunnan kirkkoherra ja *Vartijan* päätoimittaja Erkki Niinivaara julkaisi 1952 synodaalikirjan *Maallinen ja Hengellinen*. Kirja oli kirjoitettu pappeinkokousta varten. Niinivaaran kirja ei ollut mikään kansantajuinen uskonnollinen opus. Siitä huolimatta se herätti suuren kohun. Kirjan keskeisin ajatus oli, että raja maallisen ja hengellisen välillä tuli purkaa. Niinivaaran mukaan kirkon ei tulisi muodostaa mitään omaa, erillistä saareketta yhteiskunnasta. Hän katsoi, että Jumala ei toimi ainoastaan ”uskonnollisten asioiden” parissa, vaan että Jumala toimi kaikkialla maailmassa, koko luomakunnassa. Kirja nojasi voimakkaasti luomisen teologiaan ja ensimmäiseen uskonkappaleeseen. Niinivaaran mukaan elämää ei tullut jaotella eri alueisiin. Erkki Niinivaaran kirja sisälsi myös voimakasta herätysliikkeiden kritiikkiä. Niinivaara katsoi, että herätysliikkeet olivat sielunpelastuksen ja tuonpuoleisen

---

¹³⁴ Kaukola 1963, 67–68, Elenius 1966, 11.

¹³⁵ Järvilehto 1960b, 26.

yksipuolisella korostuksella epäluottavaisesti unohtaneet sosiaaliset painotukset.¹³⁶

Niinivaaran kirja oli asevelipapiston ja sosiaalisen kristillisyyden ohjelmajulistus. Se liittyi kiinteästi siihen teologiseen keskusteluun, jota kirkossa oli käyty sotien ajasta asti.¹³⁷ Suomalaisessa kristillisyydessä oli sotien välisenä aikana vaikuttanut vahvasti pietistinen perinne. Kirkkoherra Leino Hassinen katsoi kirjassaan *Kristinusko ja kommunismi*, että pietismi oli nimenomaan toiminut:

Entsyyminä, niin että hengellinen ja maallinen loittonivat toisistaan; uskonelämä privatisoitui ja porautui yhä syvemmälle sielun uumeniin. Toinen uskonkappale Kristuksen lunastuksesta valtasi Raamatun sanoman tulkinnassa ylikorostuneen osan.¹³⁸

Näin oli tapahtunut myös Suomessa, jossa paljolti pietistiseen kristinuskon käsitykseen perustavat herätysliikkeet jäivät toimimaan kirkon sisäpuolelle. Niiden vaikutusta oli, että sielun pelastus oli ennen 1940-lukua yleisesti nähty kristinuskon keskeisimmäksi asiaksi. Sotien välistä Suomen kirkkoa voi kutsua pietistiseksi kansankirkoksi.¹³⁹

Sodissa palvelleet papisto oli kokenut eräänlaisen yhteiskunnallisen herätyksen. Rintamalla koettu läheinen kosketus työläis- ja pienviljelijätaustaisiin sotamiehiin oli saanut nuoren papiston yhteiskunnallisen omantunnon heräämään. Vanhoja raja-aitoja kaatui. Suhteiden luominen kirkolle siihen saakka vieraaksi koettuun työväenliikkeeseen tuli tärkeäksi. Syntyi uusi kansankirkollinen näkemys. Se painotti sitä, että kirkon tuli olla koko kansan kirkko: jokainen kastettu kirkon jäsen oli yhtä arvokas. Asevelipapiston piirissä katsottiin, että tuli jättää sisäänpäin kääntynyt, yksilön sielun pelastukseen keskittynyt hurskaus ja keskittyä uudenlaiseen sosiaaliseen työhön yhteiskunnallisen eriarvoisuuden poistamiseksi. Heti sotien jälkeen tämä yhteiskunnallista kristinuskon tulkintaa painottava suuntaus ja herätyskristillisuus löivät hetken aikaan kättä, mutta kihlaus jäi lyhytaikaiseksi. Herätyskristillisen näkemyksen mukaan asioiden tärkeysjärjestys kristinuskossa tuli olla, että henkilökohtainen uskonkokemus: katumus, parannus ja uudestisyntyminen sekä sitä myötä sielun pelastus olivat

¹³⁶ Niinivaara 1982, 8, 64–68; Junkkaala 2004, 455–456; Kakkuri 2011, 121.

¹³⁷ Junkkaala 2004, 459. Ks. myös Kakkuri 2011, 121–131. Niinivaara omasi evankelisen koti-taustan. Kakkuri käsittelee erityisesti evankelisen liikkeen johtavien teologien suhtautumista Niinivaaran kirjaan.

¹³⁸ Hassinen 1967, 67.

¹³⁹ Talonen 2014.

uskon pääasioita, vasta tämän jälkeen oli mahdollista kiinnittää katse sosiaalisiin pulmiin. Kysymys koski yksilöllisen ja yhteiskunnallisen suhdetta ja sitä, tuliko sosiaalisen evankeliumin ja yhteiskunnallisen vanhurskauden syrjäyttää perinteinen yksilön uskonvanhurskauteen ja pelastukseen keskittyvä sanoma.¹⁴⁰

Juha Seppo kirjoittaa, kuinka Martti Simojoki pyrki valitsemaan mainittujen ”rintamalinjojen” välissä eräänlaisen kolmannen tien. Simojoki oli ehkä pikkuhiljaa irtautumassa perinteisestä suomalaisen herätysliikehurskauden tavasta tulkita ”hengellinen” ainoana tärkeänä. Toisaalta Simojoen juuret olivat vahvasti pietistisessä perinnössä, mikä näkyi muun muassa hänen saarnoissaan.¹⁴¹ Painottiko Jussi Järvilehto ensisijaisesti yksilön pelastumista vai sosiaalista evankeliumia? Mikä oli Puolangan kirkkoherran ”sijainti” tässä erilaisten teologisten virtausten ristipaineessa?

Pietistisiä painotuksia

Antti Vanhanen kirjoittaa Herättäjä-Yhdistyksen 100-vuotisjulkaisussa herännäisten *Hengellisestä Kuukausilehdestä* kuinka ”vielä 1950-luvulla lehdelle oli tyypillistä heräämisen painottaminen sekä rajan vetäminen maailmaan.”¹⁴² Samankaltaisia pietistisiä painotuksia löytyi myös Puolangan kirkkoherralta.

Jussi Järvilehto oli nuorukaisena ollut sodassa mukana. Siellä hän oli omien sanojensa mukaan kokenut kääntymyksen ”suruttomuudesta” ja ”välinpitämättömyydestä oman sielunsa tilasta” elävään uskoon. Herätyskristillisyydelle tyypilliseen tapaan Järvilehto jakoi elämänkaaren aikaan ennen kääntymystä, ”suruttomuuteen”, ja aikaan kääntymyksen jälkeen, ”elävään uskoon.” Maaliskuun lopulla 1960 Järvilehto saarnasi esimerkiksi, kuinka ”Jumalan sanalla on sellainen voima, että se voittaa suruttomuuden ja jumalattomuuden talven.”¹⁴³ Järvilehto vaati myös koko Suomen kansalta parannusta. Seuraavassa esimerkki Järvilehdon saarnasta herättäjäjuhlien päätösseuroissa:

Juhlilta kotiin palatessa kohtaamme taas entiset vaikeudet. Kansamme tila on huolestuttava. Osalta kansaamme puuttuu Jumala, parannuksen täytyy tapahtua, jos mielimme kansana kestää, ja sen parannuksen on alettava meistä.

¹⁴⁰ Junkkaala 2004, 305–312; Kakkuri 2011, 35, 38.

¹⁴¹ Seppo 2013, 194–195.

¹⁴² Vanhanen 2012, 93.

¹⁴³ KS 74/30.3.1960 Puolangan seurakuntapäivien kutsun kuuli runsas joukko seurakuntalaisia; Vesala [2004]; Talonen 2014.

Kristillisyytemme on paljolta järkikristillisyyttä, helppoa kristillisyyttä. me emme myös näe hengellisten ja maallisten asioiden yhteyttä.¹⁴⁴

Jussi Järvilehto saattoi kirjoittaa, kuinka ”mammonismi oli vallannut lukemattomat tavalliset seurakuntalaiset ja Jumalan kerran herättämät ihmisetkin.” Järvilehdon käsityksen mukaan kastettu kirkon jäsen saattoi samalla tavalla olla ”suruton” siitä täysin riippumatta äänestikö kommunisteja vai ei.¹⁴⁵ Lukemistani Jussi Järvilehdon kirjoituksista välittyy kuva henkilöstä, jolla oli edelleen vähintään toinen jalka perinteisen pietistisen herännäisyyden, ”körttipietismin” puolella.

Körttipietismin ja körttihumanismin taitekohdassa

Millaisena Jussi Järvilehto näki 1950- ja 1960-lukujen taitteessa Puolangan kirkkoherrana kristinuskon ja yhteiskunnan suhteen? Tuliko kirkon kääntyä pois maailmasta ja keskittyä hurskaiden hengelliseen hoitamiseen vai harrastaa sosiaalista kristillisyyttä ja ottaa osaa yhteiskunnallisen eriarvoisuuden poistamiseen? Mikä oli asioiden tärkeysjärjestys? Liittyikö Järvilehto sosiaalisen kristillisyyden kannattajiin? Järvilehto itse kirjoitti asiasta seuraavasti:

Kristilliselle seurakunnalle tulee olla ainoa polttava kysymys köyhien ja ahdingossa olevien ihmisten ajallisen elämän hyvästä niin kuin sielunkin asiasta sekä elävänä pyrkimys näiden molempien asioiden valvomiseen ja hoitamiseen. Jos huolehditaan vain ihmisen ulkonaisista ja maallisista asioista ja hyvinvoinnista, mutta sielun hoitaminen ja pelastus jätetään sikseen, menee tuo ulkonainenkin elämä pian hunningolle. Samoin on asia, jos seurakunta ja kristityt heittävät sikseen ulkonaiset asiat, ja nimenomaan köyhien ajallisesta hyvästä huolehtimisen. Kyllä silloin menevät uskonasiatkin hunningolle.¹⁴⁶

Järvilehto satoi molemmat asiat - sielun pelastuksen ja sosiaalisen kristillisyyden – tiiviisti toisiinsa. Hän korosti, että kristillinen seurakunta ei voinut sulkea silmiään köyhyydessä ja puutteessa elävien ahdingolta. Toisaalta ilman uskonnollista ulottuvuutta, sielujen hoitoa, pelkkä taloudellisen kurjuuden lievittäminen oli kuin kantaisi vettä kaivon: aineellista hyvää ei ollut koskaan riittävästi. Vaikka siis sielun pelastus olisi kristinuskossa keskeinen asia, ei se yksin onnistu. Myös aineellista hätää tuli pyrkiä lievittämään. Siitä huolimatta, että Järvilehto toisaalla korosti kristityn sielun pelastusta ja henkilökohtaista parannusta, hän ei unohtanut

¹⁴⁴ KS 154/8.7.1960 Herättäjäjuhlien päätösseuroissa 25.000 henkeä.

¹⁴⁵ Järvilehto 1960b, 25; Helin 1996, 225.

¹⁴⁶ Järvilehto 1960b, 22.

maallisia asioita ja yhteiskunnallista eriarvoisuutta. Kerran ”herätetyn” ihmisen suoranainen velvollisuus oli pyrkiä huolehtimaan yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisesta.

Se, että Järvilehto tunnisti sosiaalisen hädän, köyhyyden ja eriarvoisuuden olemassaolon sopi sinänsä hyvin hänen teologiseen tulkintaansa maailmasta: se oli syntien tahrina paikka, kärsimysten tyyssija, pelkkä Golgata. Erkki Niinivaaran luomisteologiaan ja ensimmäiseen uskonkappaleeseen kiinnittävästä kristillisyydestä, jossa maallinen oli hengellistä, Järvilehto sanoutui nähdäkseen jossain määrin edelleen irti: maailma oli ”pahan vallassa.”

Jussi Järvilehdon käsityksessä kristinuskon suhteesta yhteiskuntaan nivoutui kiinnostavasti, ja hiukan ristiriitaisesti, yhteen yhtäältä ”malmivaaralaisen” herännäisyyden samalla sekä eroa maailmaan tekevä että siihen vaikuttamaan pyrkivä perinne, ja toisaalta sotien jälkeen kirkossa ja myös herännäisyydessä, jalansijaa saanut sosiaalinen kristillisuus.

Järvilehto kirjoitti omasta hengellisestä kodistaan herännäisyydestä, että: ”Herännäisyys kumminkin on Suomessa ollut Jumalan sanan alle taipuva kansanliike. Se on ollut kristillisyyttä, joka ei ole unohtanut – samalla kun se on taistellut oman sielunsa pelastuksen tähden – omaisiaankaan koko yhteistä kansaa.”¹⁴⁷ Järvilehdolle sekä yksilövanhurskaus että yhteiskunnallinen vanhurskaus olivat molemmat kristinuskossa keskeisiä. Toista ei ollut ilman toista. Sielun pelastus, sosiaalinen kristillisuus ja yhteiskunnallisten asioiden harrastus kulkivat Jussi Järvilehdolla käsi kädessä. Tähän sopi hyvin se, että Järvilehto, jumalakeskeisen historiantulkintansa perusteella, jossain määrin teologisoi kamppailunsa kommunismia vastaan.

2. Työväenaatteesta valta-asemansa säilyttäjäksi

Keitä kommunistit olivat

”Aave kummittelee Euroopassa - kommunismin aave.” Tällä lauseella aloittivat kommunismin oppi-isät Karl Marx ja Friedrich Engels *Kommunistisen puolueen manifestin*.¹⁴⁸ Jussi Järvilehto olisi hyvin voinut käyttää samaa lausetta hiukan muunneltuna, sillä kommunismin aave kummitteli 1950-luvun lopun Suomessa voimakkaampana kuin ehkä koskaan.

---

¹⁴⁷ Järvilehto 1960b, 29–30.

¹⁴⁸ Marx & Engels 1971, 17.

Vuoden 1958 eduskuntavaaleissa SKDL oli saanut vaalivoiton, sen eduskuntaryhmästä oli 50:llä paikalla tullut eduskunnan suurin. Ennen vaaleja oli porvarillinen Suomi elänyt kuvitelmassa, että kommunistien kannatus oli jo taittunut. Vaalitulos oli monelle ei-kommunistille suoranaisten järkytys.¹⁴⁹

Vaalien tulos oli sikäli ainutlaatuinen, että kaikkialla Länsi-Euroopassa oli kommunismin kannatus ollut laskussa. Kommunistit olivat saaneet vaaleissa, Italiaa ja Ranskaa lukuun ottamatta, alle kymmenen prosentin ääniosuuksia. Kommunismin kannatus oli yleisimmin ollut Länsi-Euroopan maissa ainoastaan parin prosenttiyksikön luokkaa. Porvarillisissa piireissä eli hiljainen pelko, että Suomi oli luisumassa sosialismiin. Presidentti Kekkonen kirjoitti vuonna 1959 ärtyneenä päiväkirjaansa: ”jos tätä menoa jatkuu, niin kansandemokratia tulee pian.”¹⁵⁰

Keitä kommunistit olivat? Kuka oli kommunisti? SKDL perustettiin sotien jälkeen keräämään ääniä pääosin sosiaalidemokraattisesta puolueesta vasemmalle sijoittuvien äänestäjien keskuudesta. SKDL:ssa oli sekä yksilö- että kollektiivijäseniä. Kollektiivijäsenistä eli jäsenjärjestöistä SKP oli ylivoimaisesti tärkein. Matti Helinin mukaan ”SKDL oli kaikkea kansandemokraattista toimintaa kokoava yläorganisaatio.”¹⁵¹

Kommunismia vastustamaan perustettiin 1950-luvun alussa puolislainen säätiö nimeltä Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki (SYT). Säätiö sai rahoituksensa suurelta osin suomalaiselta elinkeinoelämältä. Vuoden 1954 eduskuntavaalien jälkeen SYT:n palkkalistoilla silloin ollut Lauri Hyvämäki kritisoi laatimassaan raportissa kaikkien SKDL:n kannattajien leimaamista kommunisteiksi.¹⁵²

Hyvämäki teki eron SKDL:n kommunisti ja ei-kommunisti äänestäjien välillä. Hyvämäen mukaan SKDL:ää äänestäneet ei-kommunistit ajattelivat ja toimivat ”varsin toisenlaisista motiiveista ja ideologisista syistä kuin varsinaiset kommunistit.” Hyvämäki katsoi, että tyypillinen SKP:n jäsen oli puoluekoulun käynyt ja kannatti vallankumousta sekä proletariaatin diktatuuria, kun taas huomattava osa SKDL:n kannattajista ei edes tiennyt, mitä viime mainittu tarkoitti.¹⁵³

Samojen vuoden 1954 vaalien osalta Jarkko Vesikansa kirjoittaa Kokoomus-puolueen laatimasta muistiosta seuraavasti:

---

¹⁴⁹ Vesikansa 2004, 171; Jalovaara 2007, 53.

¹⁵⁰ Borg 1980, 14, 24, 34; Suomi 1992, 229; Vesikansa 2004, 179.

¹⁵¹ Rantala 1982, 82; Helin 1996, 15–16.

¹⁵² Vesikansa 2004, 116, 136.

¹⁵³ Vesikansa 2004, 116–117.

Kokoomuksen muistiossa SKDL:n kannattajat luokiteltiin SKP:stä erilliseksi ryhmäksi: ”Tavallinen SKDL:n kannattaja ei voi uskoa, että kaiken SKDL-toiminnan ohjaus tapahtuu SKP:n kouliintuneiden kaaderijoukkojen toimesta, ja kun hän ei itse suinkaan aina hyväksy aseellista vallankumousta, hän ei voi käsittää, että hänen poliittinen asennoitumisensa ja äänestämisenä kaikesta huolimatta edistävät kommunistien vallankumoushankkeita.”¹⁵⁴

Yrjö Littunen puolestaan katsoi keväällä 1960, että tyypillinen SKDL:n äänestäjä oli eräänlainen ”sydämen kommunisti”, jota kiinnosti lähinnä paikalliset epäkohdat, ei kommunistisen aatteen varsinainen sisältö. Littunen luonnehti sydämen kommunismia jonkinlaiseksi ” yhteiskunnasta vieraantuneiden ryhmien uskonnoksi.” Kuten todettua kommunismin kannatuksen syiden erittely sai 1950-luvulla huomattavan suosion voimakkaan laajenemisen aikaa eläneessä suomalaisessa yhteiskuntatieteessä.¹⁵⁵

Mainittakoon, että SKDL:ssä oli aina vuoteen 1965 saakka tapana, että liikkeen pääsihteerinä oli nimenomaan kommunisti ja SKP:n jäsen. Helin kuvaa SKDL:n päätöksentekomekanismia seuraavasti: ”Käytännössä liiton kannalta kaikkein tärkeimmät päätökset ja linjanvedot tehtiin SKP:n keskuskomiteassa ja hyväksytettiin sen jälkeen SKDL:n omissa elimissä.”¹⁵⁶

Mitä mieltä Jussi Järvilehto oli asiasta? Keitä hän piti kommunisteina? Järvilehto kirjoitti, kuinka kommunistit olivat ottaneet SKDL:n apujärjestökseen. Hän katsoi, että: ”Tunnettu asia kuitenkin on, että tämän liikkeen ohjat ovat kommunistien käsissä.” Ensimmäisessä kirjeessään Puolangan seurakuntalaisille Järvilehto totesi painokkaasti, että meillä oli SKDL, joka ajaa kommunismin asiaa.¹⁵⁷

Järvilehto ei harrastanut hienosyisempää erottelua kommunististen ja ei-kommunististen SKDL:n kannattajien välillä. Hän ilmeisesti katsoi, että yhtä kaikki: SKDL:n toimintaa joka tapauksessa ohjailtiin tiukasti kommunistien toimesta.

Järvilehdon näkemykselle SKDL:n kommunistijohtoisuudesta oli olemassa vankat perusteet. Puolangan kirkkoherran kirjoituksista välittyy käsitys, että Järvilehto hyvin ymmärsi, että ”tavallista SKDL:n kannattajaa” Puolangalla tuskin ohjasi mikään vallankumouksellinen tietoisuus työväenluokan historiallisesta tehtävästä. Sen verran voimakkaasti Järvilehto otti kantaa köyhyyteen, että lienee

---

¹⁵⁴ Vesikansa 2004, 104.

¹⁵⁵ Vesikansa 2004, 114, 212.

¹⁵⁶ Helin 1996, 15; Leppänen 1999, 43.

¹⁵⁷ Järvilehto 1959, 6; 1960b, 7.

oikeutettua olettaa, että vähävaraisuus oli Järvilehdon käsityksen mukaan pääasiassa syynä korpikommunismiin.

Onko kommunismi uskonto?

Voisiko kommunismia Leino Hassisen sanoin kutsua ”miinusmerkillä varustetuksi lahkoksi tai sekulaariksi teokratiaksi?” Hassinen kirjoitti asiasta seuraavasti:

Vaikka kommunistit itse kiistävät olevansa mikään kristinuskon haarautuma, emme kristittyinä voi olla huomaamatta marxilaisuudessa selviä kristinuskon käänteisarvoja. Puolue on kommunismin kirkko, marxilaisuuden ilmoitus konkretisoituneena. Sen alkutiloitus, raamattu, on Kommunistisen Puolueen Manifesti. Sillä on profeettansa, ortodoksinen opintulkinta ja lahkolaisten kiroaminen. Proletariaatti on sen lunastaja. Sillä on eskatologiansa luokattomassa yhteiskunnassa. Sillä on marttyyrinsa ja pyhimyksensä – sekä pyhä kaupunki, Moskova, joka nauttii erehtymättömyyttä uskovien mielissä.¹⁵⁸

Mitä mieltä Jussi Järvilehto oli? Oliko kommunismi hänenkin käsityksensä mukaan jonkinlainen uskonto, vaihtoehto perinteiselle uskonnolle?

Ensimmäisessä kirjeessä Puolangan seurakuntalaisille Järvilehto toi esiin, kuinka hänellä ei olisi mitään kommunismia vastaan, jos se keskittyisi puolustamaan ainoastaan köyhien ja sorrettujen asemaa. Järvilehto kirjoitti edelleen: ”mutta kun se on myöskin uskonto, joka ei tunnusta Jumalaa, Jeesusta vapahtajaamme eikä Pyhää Henkeä ja Kristuksen seurakuntaa, on minun kirjoitettava ja varoitettava kaikkia seurakuntalaisia – –.”¹⁵⁹

Kirjasessaan Toinen nielee toisen Jussi Järvilehto kirjoitti, kuinka yleinen käsitys oli, että kommunismi olisi uskonto. Tämä oli kuitenkin Järvilehdon mielestä ainoastaan osatotuus. Järvilehto näet antoi ymmärtää, että kommunismi ei kuitenkaan loppujen lopuksi varsinaisesti ollut uskontoa. Kommunismissa oli paljon uskonnon piirteitä, mutta oikea luonnehdinta kommunismille Järvilehdon mukaan oli, että se oli ”eräs totalitäärisyyden muoto.”¹⁶⁰ Vaikuttaa siltä, että Puolangan kirkkoherra näki kommunismissa monia Hassisen ”sekulaariksi teokratiaksi” viittaavia piirteitä. Kirjoittaessaan kommunismista ”eräänä totalitäärisyyden muotona” Järvilehto viittasi Jugoslavian entiseen kommunistijohtajaan Milovan Djilasiin.

---

¹⁵⁸ Hassinen 1967, 20–21.

¹⁵⁹ Järvilehto 1959, 6.

¹⁶⁰ Järvilehto 1960b, 10–13.

Kommunismien todellinen olemus paljastuu

Montenegrolaissyntyinen Milovan Djilas (1911–1995) oli ollut jugoslavialainen kommunistijohtaja ja Jugoslavian presidentin marsalkka Titon lähimpiä miehiä. Djilas alkoi kuitenkin 1950-luvulla kirjoittaa artikkeleita, joissa hän vaati demokratian lisäämistä maassa ja kommunistisessa puolueessa. Djilas erotettiin vuonna 1954 Jugoslavian hallituksesta, jossa hän oli toiminut Titon varapresidenttinä, ja kaikista puoluetöistäään kommunistisessa puolueessa. Djilasista tuli näin niin kutsuttu toisinajattelija, samalla hän alkoi kirjoittaa kommunismia kritisoivia kirjoja.

Suomessa Djilasin kirjoitukset todennäköisesti tunnettiin hyvin. Jarkko Vesikansa mainitsee, että ennen vuoden 1958 eduskuntavaaleja Djilasin kirjoituksia levittivät ainakin Maalaisliiton puoluetöimistö sekä SYT.¹⁶¹

Koska Jussi Järvilehdon käsitys kommunismin olemuksesta seuraili varsin tarkasti Djilasin pari vuotta aiemmin kirjoittamaa luonnehdintaa kommunismin muodonvaihdoksista, seuraavassa lainaus Djilasin kirjasta *Uusi Luokka*:

Nykyisen kommunismin olemusta ei voitu luonnehtiaakaan ennen kuin se kehityksessään itse paljasti itsensä sisuksiinsa myöten. Tämä hetki tuli, ja saattoi tulla vain silloin, kun kommunismi saavutti kehityskulkunsa tietyn vaiheen – kypsyyssvaiheensa. Vasta silloin tuli mahdolliseksi paljastaa sen vallan, omistusoikeuden ja aatteellisuuden luonne. Aikana, jolloin kommunismi oli kehitysvaiheessaan ja oli pääasiallisesti vain aatesuunta, oli melkein mahdotonta nähdä täydellisesti sen läpi.¹⁶²

Djilas katsoi, että nykyinen olemassa oleva kommunismi oli eräs totalitaarisuuden muoto, joka koostui ”kolmesta ihmistä hallitsevasta tekijästä.” Djilasin mukaan nämä tekijät olivat valta, omistusoikeus ja ideologia. Nykyisen kommunismin pääolemuksena Djilas näki vallan. Hän kirjoitti: ”Valta on itsetarkoitus ja nykyisen kommunismin olemus.” Djilasin mukaan kommunismi alun perin alkoi aatesuuntana. Nykykommunismista sen sijaan ei aatteellisuutta enää etsimälläkään löydä, vaan ”valta on sen perusluonteenpiirre.”¹⁶³

Jugoslavian entistä kommunistijohtajaa lähes sanatarkasti seuraten Jussi Järvilehto luetteli samat kolme kommunismia luonnehtivaa tekijää. Järvilehdon mukaan niin kauan, kun kommunismi ei ole saanut maassa valtaa, sitä voi luonnehtia ideologisesti. Tällöin se yksinkertaisesti oli erään väestöryhmän –

---

¹⁶¹ Vesikansa 2004, 169.

¹⁶² Djilas 1957, 194.

¹⁶³ Djilas 1957, 197, 200.

työväen – aate. Tämä oli asiantila esimerkiksi Suomessa, jossa sotien jälkeen SKDL:ää oli kannattanut keskimäärin hiukan yli viidesosa äänioikeutetuista. Omistusoikeuden Järvilehto jätti maininnan varaan, mutta valtaa hän luonnehti seuraavasti: ”Mutta kun kommunismi on saanut vallan käsiinsä, ideologia saa väistyä, ja tärkeimmäksi asiaksi tulee valta itse.”¹⁶⁴

Suomessa tilanne oli Järvilehdon mukaan vielä se, että työväenaate oli kommunisteilla keskeisellä sijalla. Mutta siellä, missä kommunistit olivat saaneet vallan, ”aatekin joutuu vain valta-aseman palvelijaksi.” Järvilehto toi esiin, kuinka ”itseasiassa sangen kaunista työväen aatettakin muutetaan tarpeen mukaan, että valta voitaisiin säilyttää.”¹⁶⁵

Järvilehto näki, että kommunismin todellinen luonne, mieliä liikuttavasta aatteellisesta kuorrutuksesta riisuttuna, oli vallan kasvattaminen ja vallasta kiinni pitäminen. Vallasta tuli päämäärä itse, jota aate enää ohuesti kuorrutti. Järvilehto katsoi, että kun kommunismi jossain maassa oli lopulta ottanut vallan, jäi ideologia, kaunis työväenaate, tyystin syrjään.

Neuvostokommunismi Järvilehdolle todisteena

Ville Jalovaara kirjoittaa, kuinka Stalin oli käynnistänyt Neuvostoliitossa 1930-luvulla uskontojen järjestelmällisen tuhoamisen. Sodan aikana Stalin käänsi 180 astetta uskontopoliittista kurssia saadakseen ortodoksisen kirkon tuen sotaponnisteluille. Talonpoikaisena pidetty, ukrainalaissyntyinen Neuvostoliiton kommunistisen puolueen NKP:n ensimmäinen sihteeri Nikita Hruštšov puolestaan tuomitsi Stalinin toimeenpanemat puhdistukset ja vallan väärinkäytökset sekä ”Stalinin kultin” vuonna 1956 NKP:n 20:ssä puoluekokouksessa. Hruštšovin salainen puhe kyseisessä kokouksessa kesti peräti neljä tuntia. Juhani Suomi katsoo, että puheessa oli myös kyse NKP:n sisäisestä valtataistelusta.¹⁶⁶

Jalovaaran mukaan Hruštšov päätti paria vuotta myöhemmin vuonna 1958, kun hänen valtansa oli riittävästi vakiintunut, ”tehostaa ateistista propagandaa ja käynnistää vuorostaan uskonnon asteittaisen hävittämisen neuvostoyhteiskunnasta.” Hruštšovin elämäkerran kirjoittaja näkee hänet jopa Staliniakin raivokkaampana uskonnon vainoajana.¹⁶⁷ Uskonnon ylipäänsä, mutta

---

¹⁶⁴ Järvilehto 1960b, 13.

¹⁶⁵ Järvilehto 1960b, 13.

¹⁶⁶ Suomi 1992, 52; Jalovaara 2007, 11–12.

¹⁶⁷ Jalovaara 2007, 12–13; Taubman 2007, 42–43.

erityisesti ortodoksisen kirkon arvo kommunistisille vallanpitäjille vaikutti riippuvan niiden kulloisestakin hyödyllisyydestä.

Mainitun valossa näyttää ymmärrettävältä, kun Jussi Järvilehto kirjoitti, kuinka Hruštšovin toimesta tapahtuneessa ”Stalinin kultin” tuomitsemisessakin lienee kysymys ollut nimenomaan vallasta eikä aatteista. Järvilehto kirjoitti edelleen, kuinka ”kaikki valta hallitsevalle ryhmälle, kommunismille, ja sen lujittaminen ja laajentaminen yli maailman – se lienee kommunismin varsinainen olemus.”¹⁶⁸

Järvilehto näki Djilasin tavoin, että kommunismi oli jatkuvasti muuttunut muodosta toiseen. Hän kirjoitti Stalinin kuolemaa seurannutta ”suojasäätä” ja Hruštšovin aikaa tarkoittaen, kuinka: ”Venäjän kommunismi on esimerkiksi nyt erilaista kuin Leninin tai Stalinin aikana.”¹⁶⁹

Jussi Järvilehto siteerasi myös *Kotimaan* päätoimittajan professori Aarre Lauhan tekemää haastattelua venäläisestä tiedemiehestä, joka kummeksui syvästi, että Suomesta löytyi edelleen ihmisiä, jotka eivät tajunneet, että kommunismi ja kristinusko sulkivat toisensa totaalaisesti pois.¹⁷⁰

Järvilehdon mukaan kommunismi ei ollut mikään stabiili, monoliittinen oppi- tai aatejärjestelmä. Se muuttui olosuhteiden muuttuessa. Hän katsoi, että valtaan päästyään kommunismin hallitsevaksi ominaispiirteeksi tuli nimenomaan valta-aseman säilyttäminen. Ilmeisesti Jussi Järvilehto näki, että suhde kirkkoon ja uskontoon Neuvostoliiton kommunistisessa puolueessa perustui lopulta valtopoliittisiin laskelmiin, ja piti tätä todisteena kommunismin valta-aseman lujittamiseen ja kasvattamiseen perustavasta todellisesta olemuksesta.

Moraali vallan palveluksessa

Milovan Djilas käsitteli *Uusi Luokka*-kirjassaan myös kommunistista moraalia. Hänen mukaansa kommunisteilta puuttuivat kokonaan eettiset ja moraaliset periaatteet. Samoilla linjoilla liikkui myös Jussi Järvilehto. Hän katsoi, että kommunismi edusti moraaliajattelussaan puhtaasti eräänlaista hyötyoppia: ”Siveellisesti oikea on sellainen teko, ja moraalisesti hyvää se, mikä edistää kommunismin valtaa.” Järvilehdon mukaan hyvä ja paha määräytyivät kommunismissa sen mukaan, mikä hallitsevan ”etujoukon,” toisin sanoen

---

¹⁶⁸ Järvilehto 1960b, 13.

¹⁶⁹ Djilas 1957, 196; Järvilehto 1960b, 10, 13.

¹⁷⁰ Järvilehto 1960b, 15–16.

kommunistisen puolueen eliitin, mielestä oli oikein. Kansa, ja sen edustajana kommunistinen puolue, oli kaikkivaltias.¹⁷¹

Kirjoittaessaan kommunismin siveysopista ja moraalista Järvilehto johdonmukaisesti liitti ne valtaan, vallan säilyttämiseen ja laajentamiseen. Se oli hyvää ja oikein, mikä edesauttoi kommunismin ja kommunistien pysymistä vallan kahvassa. Järvilehdon käsityksen mukaan mitään todellista ”moraalia” ei kommunismista löytynyt.

SKDL eroaa muista puolueista

Marxismi-leninismiin siirtyminen kommunismiin tapahtuisi kahden kehitysvaiheen kautta: ensimmäisessä sosialistisessa vaiheessa tuotantovälineet otettaisiin valtion haltuun ja toisessa kommunistisessa vaiheessa tulisi valtio tarpeettomaksi. Jarkko Vesikansa kirjoittaakin kommunismista, kuinka ”Marxismi-leninismiin mukaan kommunismin voitto oli vääjäämätön. Historian pyörien piti kulkea kohti kommunistista yhteiskuntaa, jossa ei olisi valtiota, rahataloutta, riistoa, voitonmaksimointia, sotia eikä puutetta.”¹⁷²

Jussi Järvilehdon mukaan kommunismi ei ollut vain jokin yksittäinen puolue tai aatesuunta vaan se oli enemmän. Se oli melkein kuin uskonto, mutta ilman Jumalaa. Kommunismi oli kokonaisvaltainen maailmanselitys. Se oli oman käsityksensä mukaan ainut ja oikea järjestelmä, vääjäämättömien yhteiskunnallisten lakien saneleman kehityksen päätepiste. Järvilehto näki Karl Marxin työn vaikutusta olevan sen, että kommunismi katsoi edustavansa teoreettista ja tieteellistä maailmankatsomusta. Jussi Järvilehdon mukaan kommunismissa vallitsi vankka luottamus omaan oppijärjestelmään. Kirkkoherra kirjoitti, kuinka ”heidän teoriansa ja ”tieteellisyytensä” on ainoata oikeaa koko maailmassa, tähän he myös sokeasti uskovat.”¹⁷³

Jussi Järvilehto painotti vahvasti kommunismissa näkemäänsä erityistä kristinuskon ja ylipäänsä uskonnon vastaisuutta. Järvilehdon mukaan kristinuskon oli kommunismille uskonto muiden joukossa. Erilaiset uskonnot heijastelivat kunkin maan yhteiskunta- ja talousjärjestelmän rakennetta. Nykyinen kristinuskon oli nimenomaan kapitalistiselle talousjärjestelmälle ominainen uskonnon muoto. Kristinuskon tarvittiin kapitalismin oikeuttamisessa. Järvilehto katsoi, että

---

¹⁷¹ Djilas 1957, 176; Järvilehto 1960b, 13–14.

¹⁷² Hakalehto 1966, 6; Vesikansa 2004, 47.

¹⁷³ Järvilehto 1960b, 10–11; 14–15.

kommunismissa historia nähtiin tiettyjen luonnonomaisten yhteiskunnallisten lainalaisuuksien kulkuna. Yhteiskunta- ja talousjärjestelmänä kapitalismi oli vain eräs historian vaihe, samoin välivaihe oli sen ideologinen päällysrakenne: kristinuskko. Kapitalismi tuli ennen pitkää tuhoutumaan, samoin tuli kommunistien mukaan käymään myös kristinuskolle.¹⁷⁴

Vuoteen 1960 mennessä oli kansanedustajana ollut 76 pappia, joista ainoastaan neljä oli edustanut vasemmistopuoluetta.¹⁷⁵ Edellä mainittua taustaa vasten ei tämä ollut suurikaan ihme. Etenkään kommunistien parista ei pappeja löytynyt.

Järvilehdon mukaan kommunistit olivat kauan väittäneet, että kristityt vastustivat ainoastaan kommunisteja, mutta muut puolueet – Sosiaalidemokraatit, Maalaisliitto ja Kokoomus – saivat olla kirkonmiehiltä rauhassa. Kommunistien kysymykseen, miksi kirkonmiehet vastustivat juuri kommunisteja, ei muita puolueita, Järvilehto vastasi: kommunismi oli kokonaisvaltainen maailmankuva, ei mikään yksittäisen eturyhmän intressien ajaja.¹⁷⁶

Kommunistit koettavat eksyttää

Kun Yhdysvaltain suurlähetystön poliittinen työntekijä sekä tiedustelukeskukseen virkailija kiertelivät Lapissa lokakuun puolivälissä 1960 parahultaisesti juuri kunnallisvaalien aikaan, suomalaiset isännät kertoivat heille, että vaalikampanjan aikana Lappia oli kiertänyt peräti 14 palkattua ”kommunistiagitaattoria.”¹⁷⁷ On todennäköistä, että samoihin aikoihin SKDL:n matkasaarnaajia kierteli runsaasti myös radikaalivasemmistolaiselle sanankylvölle vähintään yhtä otollisessa maaperässä Kainuussa.

Jussi Järvilehto toimi kirkkoherrana Puolangalla, missä erityisesti herännäisyys, mutta myös vanhoillislestadiolaisuus olivat olleet uskonnollisina liikkeinä näkyvästi esillä. Todennäköisesti myös Järvilehto oli pannut merkille kiertelevät kommunistipuolueen työntekijät, koska kirjoitti: ”vieläpä kerrotaan kommunistipuhujan voivan aloittaa lestadiolais- tai herännäishenkisessä talossa omat ”seuransa” virrenveisuulla, jopa raamatunluvullakin.”¹⁷⁸

---

¹⁷⁴ Järvilehto 1960b, 11.

¹⁷⁵ Gulin 1961, 88.

¹⁷⁶ Järvilehto 1960b, 14–15.

¹⁷⁷ Vesikansa 2004, 183.

¹⁷⁸ Järvilehto 1960b, 7.

Radikaalivasemmistolla oli säilynyt perinne pitää uskontoa yksityisiasiana. Jokainen sai uskoa niin kuin halusi, mutta valtio ja kirkko oli erotettava toisistaan. Forssan vuoden 1903 puoluekokouksessa laaditut sosiaalidemokraattien tunnetut uskonvastaiset lausumat kuuluivat:

Uskonto on julistettava yksityisasiaksi. Kirkko on erotettava valtiosta ja kirkolliset sekä uskonnolliset yhdyskunnat katsottava yksityisiksi yhdistyksiksi, jotka itse järjestävät sisälliset asiansa. Uskonnonopetus on poistettava kouluista.¹⁷⁹

Punaisemman vasemmiston uskontopoliittinen linja ei ollut 60:ssä vuodessa juuri muuttunut. Jussi Järvilehdon mukaan kommunistit kertoivat edelleen seurakuntien jäsenille ”emme me Jumalaa kiellä emmekä hengellistä elämää vastusta.” Järvilehto kirjoitti, kuinka kommunistit väittivät, että ”kukin saa pitää oman suhteensa uskontoon.” Jussi Järvilehto toi edelleen esiin, miten salakavalasti kommunismi yritti uskotella ”ettei se opeta Jumalasta ja uskonnosta mitään. Kukin saa uskoa ja ajatella niistä niin kuin itse tahtoo. Uskonto on yksityisasiasia.”¹⁸⁰

Jussi Järvilehto kirjoitti lisäksi, kuinka kommunistit olivat väittäneet, etteivät he ota kantaa kenenkään uskonnolliseen elämään, että he ajavat ainoastaan köyhän asiaa. Kirkkoherra näki myös, miten kommunistit olivat kekseliäitä asiassaan ja eksyttivät hyväuskoisia. Järvilehdon mukaan kommunistit kertoivat, kuinka ”uskon asiat ovat eri asioita kuin maalliset, taloudelliset tai poliittiset asiat.” Tähän Jussi Järvilehto totesi: ”ei siis ole aivan ihme, jos ”huteramielinen” kristitty joutuisikin eksyksiin.”¹⁸¹ Järvilehto ei uskonut kommunistien lausumia neutraalista asenteestaan uskontoon.

Hän perusteli kantaansa kommunismin oppi-isillä ja *Kommunisti*-lehdestä lainaamallaan lyhyillä katkelmilla. Järvilehto kirjoitti, kuinka jokainen tietää, että kommunismin kuuluisista johtomiehistä ovat kaikki olleet Marxista, Leninistä ja Stalinista alkaen johdonmukaisia maailmankatsomuksellisia materialisteja ja ateisteja, Jumalan kieltäjiä.¹⁸²

Järvilehto oli ilmeisen tarkkaan paneutunut myös SKP:n poliittis-teoreettiseen *Kommunisti*-lehteen. *Kommunisti*-lehti oli perustettu vuonna 1944. Enimmäkseen lehti sisälsi marxilais-leninististä teoriaa SKP:n jäsenten

---

¹⁷⁹ Helin 1996, 9.

¹⁸⁰ Järvilehto 1959, 5, 7.

¹⁸¹ Järvilehto 1960b, 7.

¹⁸² Järvilehto 1960b, 15.

puolueopiskelua varten. Järvilehto lainasi lehdestä muun muassa Sirola-opiston kansantaloustieteen opettajan Eino Nevalaisen ajatuksia marxilaisuuden ja uskonnon suhteista. Jyrkkää uskonnon vastaista linjaa SKP:ssä edustaneen Nevalaisen mukaan ”kommunistiset puolueet eivät voi suhtautua uskontoon kuin kielteisesti.”¹⁸³

Järvilehto lainasi lyhyesti myös samassa lehdessä kirjoittanutta Pauli Räsästä, jonka mukaan ”kirkosta eroaminen pitäisi tulla kansandemokraattisen liikkeen sisällä joukkotapahtumaksi, kommunistien kunnia-asiaksi.” Lääketieteen ylioppilas Räsänen oli Turun Akateemisen Sosialistiseuran jäsen. Kommunistilehden kirjoituksessa, jota Järvilehto pikku kappaleen siteerasi, oli Räsänen huolena ennen muuta kirkollisverojen ennakkoperintä, jonka tuleva lääkäri katsoi pönkittävän ”valtionkirkkomme riistoluonnetta.”¹⁸⁴

Arvioitaessa Jussi Järvilehdon käsityksiä kommunismista, tulisi muistaa millaisena kommunismi vielä 1950-luvun lopulla suurimmalle osalle suomalaisista, mahdollisesti myös kirkkoherra Järvilehdolle näyttäytyi: yleiskuva SKP:stä rakentui edelleen talvisodan aikaisen Terijoen hallituksen ja sotien jälkeisten ”vaaran vuosien” varaan.¹⁸⁵ SKP ei myöskään ollut vielä 1950- ja 1960-lukujen taitteessa irtisanoutunut väkivallan käytön mahdollisuudesta siirtymävaiheessa sosialismiin, eikä proletariaatin diktatuurista.

Jussi Järvilehto piti, sinänsä ilmeisen oikeutetusti, SKDL:ää kommunistien ”käsikassarana” ja halusi tästä varoittaa seurakuntalaisiaan. Järvilehto oli todennäköisesti paneutunut varsin tarkkaan jugoslavalaisen entisen kommunistijohtajan Milovan Djilasin kirjoituksiin, ennen muuta 1957 julkaistuun *Uusi Luokka – kommunismin todelliset kasvot*-kirjaan. Järvilehdon käsitys kommunismin olemuksesta seurasi varsin tarkasti Djilasin näkemyksiä. Tärkeintä oli valta, ja valta-asemasta kaikin tavoin kiinni pitäminen. Järvilehto katsoi edelleen, että jos jonkinlaisesta moraalista kommunismin yhteydessä on ylipäänsä syytä puhua, oli se eräänlaista hyötyoppia, joka kiteytyi lähinnä kaikkiin mahdollisiin keinoihin, jotka lujittivat kommunistien valta-asemaa.

Kirkkoherra näki, etteivät kommunistit olleet rinnastettavissa Suomessa muihin puolueisiin. Kommunistinen puolue ei ollut yksinomaan tietyn eturyhmän työväestön etujen ajaja. Kommunismi, ja kommunistinen puolue edustivat mielestään ainoaa, oikeaa oppia ja maailmankatsomusta. Järvilehdon käsityksen

---

¹⁸³ Järvilehto 1960b, 16; Toiviainen 1973, 216, 219; Helin 1996, 20–21, 122–127, 236–238.

¹⁸⁴ Järvilehto 1960b, 17–18; Helin 1996, 205–206.

¹⁸⁵ Leppänen 1999, 100.

mukaan tähän materialistiseen maailmankatsomukseen ei idealistiselta pohjalta ponnistava kristinusko sopinut. Järvilehto näki kommunismin olevan väistämättä kristinuskon vastainen, jos se johdonmukaisesti piti kiinni omista materialistiseen maailmankuvaan perustavista teoreettisista lähtökohdistaan.

Järvilehto katsoi, että kommunismi tosiasiallisesti kielsi kristinuskon, vaikka kommunistien pohjoisen ja itäisen Suomen syrjäseutuja tiiviisti kiertävät matkasaarnaajat muuta väittivät. Kiertävät kommunistipuhujat julistivat uskonnon olevan yksityisasia. He sanoivat: ”Meillä ei ole kerrassaan mitään sitä vastaan, että jokainen uskoo kuten haluaa.” Tämän ”valheellisen kuplan” Järvilehto halusi puhkaista. Tätä, mielestään totuuden vastaista propagandaa vastaan, lienevät osaltaan kirjoitetut Järvilehdon kirjeet seurakuntalaisilleen, joissa hän varoitti äänestämästä SKDL:ää lähestyvissä kunnallisvaaleissa.

3. Miksi kristinuskon ja kommunismin rinnakkaiselo ei ollut mahdollista?

Kommunisteilla kahdenlaista suhtautumista uskontoon

Jussi Järvilehto epäili, että kristityt, jotka äänestävät SKDL:ää eivät tunne sen todellista kantaa uskontoon. Herää kysymys, mikä oli kommunismin ”todellinen kanta kristinuskoon?” Kommunistisen puolueen manifestissa Marx ja Engels kirjoittivat: ”mutta kommunismi poistaa ikuiset totuudet, se poistaa uskonnon, moraalin, sen sijaan että uudistaisi ne.”¹⁸⁶ Miten oli asian laita 1950-luvun Suomessa? Halusivatko suomalaiset kommunistit hävittää uskonnon?

Paavo Seppänen tutki vuonna 1962 SKDL:n kannattajien suhtautumista uskontoon. Seppäsen tutkimuksen mukaan maaseudulla SKDL:ää kannattaneista miehistä 50%:a ja naisista peräti 91%:a suhtautui uskontoon myönteisesti.¹⁸⁷ Suhde uskontoon ei ollut SKDL:ssa lainkaan yhdentekevä asia.

SKDL:ssä esiintyi 1940- ja 1950-luvuilla ainakin kahdenlaista suhtautumistapaa uskontoon. Toiset painottivat marxilaisuuden klassikkojen sanatarkkaa tulkintaa, toiset ottivat huomioon ajankohtaisten tilanteiden, esimerkiksi vaalien, vaatimat taktiset tekijät. Hertta Kuusinen ilmaisi

---

¹⁸⁶ Järvilehto 1960b, 5; Marx & Engels 1971, 43.

¹⁸⁷ Helin 1996, 195.

jälkimmäisen näkemyksen osuvasti: ”Taktiikassa me emme sano koko totuutta, silti sanomatta niin, että tulee ristiriita marxilaisuuden kanssa.” Painotusero tuli näkyvästi esiin SKP:n ”pääideologin,” Terijoen hallituksessa sisäministerinä toimineen Tuure Lehenin ja Sirola-opiston kansantaloustieteen opettajan Eino Nevalaisen välisessä kiistassa 1950-luvun alussa.¹⁸⁸

Tovereiden kesken 1930-luvulla Moskovassa Stalinin hengenlahjoja uhkarohkeasti ivannut Tuure Lehen (1893–1976) oli ollut ennen sotia muun muassa Petroskoin yliopiston rehtorina. Siirryttyään sotien jälkeen Suomeen Lehen toimi kustannusyhtiö Kansankulttuurin johtajana. Lehen kirjoitti kirjoja, joissa pyrki tulkitsemaan suomalaisille marxilaisuuden klassikoiden ajatuksia. Hän kirjoitti vuonna 1951 kirjasen *Kommunismi ja Kristinusko*. Kirja oli hengeltään varsin sovinnollinen. Lehen totesi kommunismin ja kristinuskon erot, muun muassa sen, että kommunismi perustui ”tieteelliseen maailmankatsomukseen.” Tuure Lehen halusi kuitenkin nähdä erojen painottamista tärkeämpänä sen, mikä yhdisti kristinuskoa ja kommunismia. Lehen kysyi, mikä olisi se yhteinen kieli, joka mahdollistaisi kommunismin ja kristinuskon yhteisen keskustelun, jopa yhteistoiminnan? Tuure Lehenin mukaan työväenluokkaan ja muihin vähäväkisiin ryhmiin kuuluvia uskonnollisia ihmisiä oli runsaasti ja myös he olivat kapitalismin riiston kohteita. Lehen pyysi uskonnollisia ihmisiä paneutumaan ilman ennakkoluuloja SKP:n ja SKDL:n taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin vaatimuksiin. Ne eivät hänen mukaansa sodi kenenkään uskonnollista vakaumusta vastaan. Toisena yhteisenä tekijänä Lehen näki sodan vastaisen kamppailun. Taistelussa rauhan puolesta ei erotella kristittyjä eikä kommunisteja. Tuure Lehenin kirjaa jaettiin runsaasti eri puolille maata ennen vuoden 1951 eduskuntavaaleja. Kirja oli ensimmäinen SKP:n hyväksymä laajempi kannanotto siihen, mikä oli kommunistien suhde kristinuskoon.¹⁸⁹

Eino Nevalainen(1904–1963) oli asiasta erimieltä. Hiukan pedanttina tunnettu Nevalainen oli marxilainen kansantaloustieteen tutkija ja toimi opettajana Sirola-opistossa. Nevalainen oli opiskellut 1930-luvulla kansainvälisessä Lenin-koulussa Neuvostoliitossa ja tehnyt tutkimusta myös marxilaisuuden ja uskonnon suhteista. Nämä tutkimukset oli julkaistu Kommunisti-lehdessä ja osin Työkansan Sanomissa. Nevalaisen mukaan kommunismi ei voinut suhtautua kristinuskoon kuin täysin kielteisesti. Sirola-opiston opettaja katsoi, että dialektinen materialismi

¹⁸⁸ Helin 1996, 118–122, 126, 243.

¹⁸⁹ Lehen 1951, 8, 13–15; Toiviainen 1973, 221–222; Helin 1996, 121; Leppänen 1999, 149; Hanski 2005.

ja uskonto sulki toisensa pois. Sitä paitsi uskontoa oli käytetty Nevalaisen mukaan ainoastaan taantumuksen palveluksessa. Pappien kanssa tehtävään yhteistyöhön Nevalainen suhtautui täysin kielteisesti.¹⁹⁰

Tuure Lehenin maltillinen katsantokanta 1950-luvun alkupuolella edusti, todennäköisesti osin taktisesti, suvaitsevaisuutta korostavaa reaalipoliittista linjaa, joka pyrki saamaan puolueelle kannattajia myös uskonnollisten ihmisten parista. Eino Nevalainen oli tyypillinen esimerkki jäykemmästä, dogmaattisemmasta linjasta, joka asetti puhtasoppisen teoreettisen marxilaisuuden etusijalle. SKDL:n uskontopoliittisissa linjauksissa edellä mainitut suhtautumistavat vaihtelivat 1950-luvulla. Lehenin kirjanen oli eräs esimerkki siitä sovinnollisuudesta, jolla SKP:n johtomiehet hakeutuivat vuosikymmenen alussa keskusteluyhteyksiin kirkollisten piirien kanssa. Tämä suvaitsevaisuutta korostava maltillinen asenne oli 1950-luvun ensipuoliskolla vallitseva SKDL:n suhtautumisessa kirkkoon, kristinuskoon ja uskontoihin yleisimminkin. SKDL:ssä yritettiin osoittaa, etteivät kommunismi ja kristinusko ole toisilleen vastakkaisia.¹⁹¹

SKDL ottaa tiukemman linjan kristinuskoon

Jyrkempi kirkonvastainen suhtautumistapa pääsi SKDL:ssä voitolle vuodesta 1956 lähtien. Osittain tämä oli vastareaktiota kirkon tehostuneelle toiminnalle teollisuustyöväestön parissa. Kirkonmiesten nähtiin kalastelevan työläisten keskuudesta kannattajia omille näkemyksilleen. Painoarvoltaan ehkä suurempi tekijä saattoi kuitenkin löytyä Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen (NKP) muuttuneesta uskontopoliitikasta. Vielä vuonna 1954 NKP:ssä esiintyi kahdenlaista, keskenään ristiriitaista suhtautumistapaa uskontoon. Linja kuitenkin selkiintyi selkeästi uskonnonvastaiseksi, kun Hruštšov sai vakiinnutettua valtansa.¹⁹²

SKDL lähti vuoden 1958 eduskuntavaaleihin kirkon vastaisin tunnuksin. Vaalit olivat SKDL:lle voitokkaat. Syy vaalivoittoon oli tosin enemmän kiristynyt taloudellinen tilanne kuin SKDL:n vaaliohjelman kirkonvastaisuus. Mainittakoon, että SKP:n Kainuun piirijärjestö kannatti viisikymmenluvun lopulla koko puolueen kantaan nähden maltillisempaa linjaa uskontokysymyksissä.

---

¹⁹⁰ Toiviainen 1973; 219–220; Oinonen 1989, 249; Helin 1996, 122.

¹⁹¹ Helin 1996, 117, 243.

¹⁹² Helin 1996, 181–186; Jalovaara 2007, 12–13.

Kommunistien ja kirkon piirien välit joka tapauksessa kärjistyivät 1950-luvun lopulla.¹⁹³

Saman toteaa myös Jaakko Antila tutkimuksessaan Keskustapuolueen kirkkopoliitikasta. Antila painottaa sitä, miten SKP ja SKDL 1950- ja 1960-luvun taitteessa kiristivät suhtautumistaan kirkkoon ja uskontoon. Antila kirjoittaa, kuinka:

Yksi merkkipaalu oli saavutettu vuonna 1959, jolloin SKP:n keskuskomitea oli hyväksynyt puolueen tehtävät ”taistelussa kirkon ideologisen hyökkäyksen torjumiseksi.” Puolueen tehtäväksi oli määritelty johtaa kirkon- ja uskonnonvastaista taistelua ja siten myös edistää kirkosta eroamista.¹⁹⁴

Järvilehto Kommunisti-lehden lukijana

Jussi Järvilehto oli tilannut itselleen Kommunisti-lehden, joka oli SKP:n poliittis-teoreettinen aikakauslehti. Järvilehto siteerasi Jalo Immosen mainitussa lehdessä ollutta artikkelia, Immosta nimeltä tosin mainitsematta. Jalo Immonen oli paitsi SKDL:n eduskuntaryhmän sihteeri ja SKP:n jäsen, myös Vapaa-ajattelijoiden liiton sihteeri. Immonen edusti SKDL:ssä jyrkästi kirkon ja uskonnonvastaista linjaa.¹⁹⁵

Jalo Immonen kirjoitti Kommunisti-lehden vuosina 1959–1960 useita laajoja, kirkolle ja kristinuskolle varsin kriittisiä artikkeleita.¹⁹⁶ Vuoden 1960 alussa Immonen arvosteli lehdessä erittäin myönteiseen sävyyn Teuvo Raskun edellisvuonna kirjoittaman kirjan *Työväestö ja kirkko*. Jalo Immonen kirjoitti, kuinka:

Hän [Rasku] palaa kuten totuuden etsijät aina ovat tehneet, kristinopin todellisille alkulähteille, jotka on salattu tavalliselta kansalta kirkon koululaitokseen ulottaman ylivallan avulla. Kristinopin alkulähteet ja vertailu historiallisten tosiasiaain valossa osoittavat, että tämä oppi ei suinkaan ole jumalan ilmoitusta, vaan lainaa muista uskonnoista ja muinaisilta pakanakansoilta, siksi kristinopin perusta on ”tarua, valhetta ja suggestioita.”¹⁹⁷

Immonen kirjoitti edelleen hyvin kärjekkäästi, kuinka Martti Luther oli ”juutalaisvainojen apostoli numero 1” ja viittasi Lutherin kirjaan *Juutalaisista ja heidän valheistaan*. Lopuksi Immonen totesi, kuinka aina silloin, kun

---

¹⁹³ Helin 1996, 181–186, 191, 244.

¹⁹⁴ Antila 2010, 49.

¹⁹⁵ Järvilehto 1960b, 18; Helin 1996, 185, 210, 225.

¹⁹⁶ Immonen 1959, 1960a, 1960b.

¹⁹⁷ Immonen 1960a.

kristinuskolla ei ollut ollut humanistisia, yhteiskunnallisia voimia vastassa, kristinusko oli ”johtanut äärimmäiseen suvaitsemattomuuteen ja hulluuteen.”Juuri tätä Immosen artikkelia Jussi Järvilehto paikoin siteerasi pyrkiessään osoittamaan kommunismin kristinuskonvastaisen luonteen.¹⁹⁸

On mahdollista, että Jussi Järvilehdon jyrkän kommunismin vastaisen esiintymisen taustalla yhtenä vaikuttavana tekijänä oli nimenomaan SKDL:n avoin kirkon vastaisuus 1950-luvun puolivälistä lähtien. Eräs syy siihen, miksi kirkkoherra Järvilehto ei nähnyt kommunismin ja kristinuskon rinnakkaiseloa mahdollisena, saattoi johtua SKDL:n 1950-luvun lopun ärhäkästä kirkon- ja uskonnonvastaisesta linjasta. Järvilehdon kirjoitusten poleeminen sävy oli mahdollisesti osaltaan vastareaktiota tähän. Lisäksi tulisi muistaa, että Jussi Järvilehto luki Kommunisti-lehteä, jossa kristinuskoon liittyvistä aiheista 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa kirjoitti uskontoon hyvin kriittisesti suhtautunut Vapaa-ajattelijain liiton sihteeri.

Kommunismia kampittavat kirkkoherrat

Kiinnostavasti vuoden 1960 kunnallisvaalien alla myös Puolangan naapurikunta Pudasjärven kirkkoherra Timo Hämäläinen käsitteli kristinuskon ja kommunismin suhdetta. Pudasjärvellä lestadiolaisuus oli jo 1800-luvulla saanut vankan sijan. Hämäläinen(1924–1982) kuului vanhoillislestadiolaiseen herätysliikkeeseen. Pudasjärven kirkkoherra Timo Hämäläinen oli myös vanhoillislestadiolainen puhuja ja Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen (SRK) toimitusneuvoston jäsen. Hämäläinen otti aktiivisesti osaa vanhoillislestadiolaisuudessa juuri 1950- ja 1960-lukujen taitteen opillisiin erimielisyyksiin.¹⁹⁹ Virallisesti, ja ainakin liikkeen johdon taholta, vanhoillislestadiolaisuudessa tuomittiin jyrkästi kaikkinaisen kanssakäyminen kommunistien kanssa.²⁰⁰

Juhannusaattona 1960 pidettiin Pudasjärvellä seurakuntavanhinten- ja puhujainkokous, jossa ensimmäisenä alusti paikkakunnan kirkkoherra Timo Hämäläinen. Alustuksessaan Hämäläinen esitteli kokoukselle laatimansa ”*Mikä on totuus*”- nimisen kirjelmän, jossa käsiteltiin kommunismin ja uskonnon

---

¹⁹⁸ Immonen 1960a; Järvilehto 1960b, 18.

¹⁹⁹ Helin 1996, 221–222; Jalovaara 2007, 144–145, 154. Lestadiolaisuudesta Pudasjärvellä ks. Lohi 1997, 189–204.

²⁰⁰ Talonen 1988, 328–330; Ks. myös Kinnunen 2004, 365–368; Aatsinki 2008, 381–382; Palola 2011, 345–346.

suhdetta. *Kotimaan* kokouksesta kirjoittamassa uutisessa kerrottiin, kuinka: ”kirjoituksessa päädytään siihen, ettei kristitty voi olla SKDL:n kannattaja, koska se perusolemukseltaan on jumalankielteistä materialismia.” Mainittakoon vielä, että kyseinen kokous hyväksyi tämän kirkkoherra Hämäläisen käsityksen yksimielisesti.²⁰¹

Kirkkoherra Hämäläinen lisäksi julkisti tämän kirjelmän juuri vuoden 1960 kunnallisvaalien alla. Kirjelmä oli erittäin suorapuheinen. Siinä muun muassa sanottiin:

Uskonnon ja kommunismin välillä ei voi olla mitään sellaista rauhallista rinnakkaiseloä, että sama ihminen voisi olla kommunisti, siis SKDL:n kannattaja ja uskova yhtäaikaä.– – Uskova, joka kannattaa SKDL:ää on Jeesuksen kavaltaja ja pettäjä.”²⁰²

Hämäläisen alustus lestadiolaispuhujien kokouksessa sekä kirjelmä, vaikkakin jälkimmäinen nimimerkillä laadittu, olivat yleisesti tiedossa. Pudasjärven SKDL:n osasto oli lähettänyt Hämäläisen toimista valituksen Oulun hiippakunnan tuomiokapituliin.²⁰³

Kansan Uutisissa esitettiin jopa epäilyjä, että kirkkoherrat Järvilehto ja Hämäläinen oli ”komennettu kirjoittamaan samasta propagandakeskuksesta käsin.” Helin katsoo, että tämä Kansan Uutisten arvelu ei pitänyt paikkaansa.²⁰⁴ On erittäin todennäköistä, että Pudasjärven kirkkoherran käsitykset ja toimet olivat Jussi Järvilehdon tiedossa viimeistään silloin, kun hän kunnallisvaalien aikaan 1960 laati omaa kirjastaan Toinen nielee toisen. Pinnalta katsoen vaikutti ehkä enemmän kuin puhtaalta sattumalta, että juuri naapuriseurakuntien kirkkoherrat ottivat suurinpiirtein samanaikaisesti, julkisesti ja erittäin ärhäkkäästi kantaa kommunismiin.

Järvilehto kirjoitti ensimmäisen ”poliittisen paimenkirjeensä” Puolangan seurakuntalaisille marraskuussa vuonna 1959, joten vaikutussuhde, jos sitä oli, saattoi korkeintaan olla olemassa Järvilehdosta Hämäläiseen, tuskin toisinpäin. Kirkkoherrojen motiivit julkisiin kannanottoihin todennäköisesti olivat osin erilaiset. En pidä kovin todennäköisenä, että he olisivat olleet erityisen tiiviissä kontaktissa keskenään. Jussi Järvilehto oli herännäispappi, Hämäläinen kuului vanhoillislestadiolaisuuteen. Timo Hämäläisellä oli myös keskeisempi rooli omassa, melskeistä ja kiihkeää ajanjaksoa juuri vuosikymmenen vaihteessa eläneessä herätysliikkeessään.

---

²⁰¹ Kmaa 1.7.1960, Taistelu kommunismia vastaan kuuluu kristityn velvollisuuksiin.

²⁰² Helin 1996, 221–222.

²⁰³ Helin 1996, 222.

²⁰⁴ Helin 1996, 223.

Kirkkoherra Hämäläisen kommunisminvastaisen ”operaation” motiivit liittyivät mahdollisesti osittain vanhoillislestadiolaisuuden sisäisiin kiistoihin. Joka tapauksessa maaperä sekä Puolangalla että Pudasjärvellä kommunismin kannatuksen kasvu oli SKDL:lle voitollisten vuoden 1958 eduskuntavaalien siivittämässä myötätuulessa erityisen otollinen.

Naapuriseurakuntien kirkonmiehet kehottivat suorasanaisesti seurakuntalaisiaan, ettei SKDL:ää tullut äänestää tulevissa vaaleissa. Kummankin kirkkoherran kanta kommunismin ja kristinuskon rinnakkaiseloon oli yksiselitteisen kielteinen.

Herännäisyyden kommunismin vastaisuus

Jussi Järvilehdon omassa uskonnollisessa taustaryhmässä herännäisyydessä oli tavattu suhtautua kommunismiin kielteisesti. Viimeistään sisällissodasta saakka herännäisyyden kommunisminvastaisuus oli erittäin aktiivista. Tuija Hietaniemen mukaan Lapuan myöhempi körttikirkkoherra Jussi Sinnemäki näki jyrkästi kommunisminvastaisen Lapuan liikkeen ”Jumalan suuren ja kenties viimeisen etsikkoajan merkinä.” Hengellisen Kuukausilehden vastaava toimittaja Matti Pesonen puolestaan rinnasti Mäntsälän kapinasta tuomittujen Vihtori Kosolan ja kumppaneiden vankilasta vapautumisen ”Raamatun kertomukseen Paavalin ja Siilaan vapautumisesta Filipin kaupungin vankilasta Makedoniassa.” Samaa oikeistoradikalistista aatevirtausta edustaneet Lapuan liike ja Isänmaallinen Kansanliike saivat körttikansalta erityisesti Etelä-Pohjanmaalla runsaasti tukea. Herännäisyyden piirissä kielteinen suhtautuminen radikaalivasemmistoon jatkui edelleen sotien jälkeen.²⁰⁵

Esimerkiksi työväenliikkeeseen sinänsä myötämielisesti suhtautunut herännäistaustainen Martti Simojoki otti vuonna 1954 pappien luku- ja opintopiirissä pitämässään alustuksessa hyvin kielteisen kannan kommunismiin. Simojoen mukaan kommunismin jumalattomuus oli ihmisyyden vastaista. Simojoki katsoi, että juuri tämä jumalattomuus teki kommunismista epäinhimillistä ja kelvotonta yhteiskunnan rakentamiseen.²⁰⁶

---

²⁰⁵ Hietaniemi 1981, 210–212; Huotari 1981, 25; Helin 1996, 223.

²⁰⁶ Seppo 2013, 229.

Suomen Kuvalehdessä olleessa Eila Jokelan jutussa *Aikamme johanneskastajat* viitattiin körttikylään, jossa kaikki äänestivät kommunisteja. Tämä kirvoitti lehteen palautetta. Ville Pihlajaniemi Nivalasta kirjoitti:

Olen itse tuon syrjäkylän vähäosaisin asukas, joka tuntee kanssaveljiensä mielialan pohjavirtojakin. Meistä körttiläisistä, jota sanontaa kirjoittaja käyttää, ei äänestänyt kukaan kommunisteja. Tämä on rohkeasti sanottu, mutta olen varma, että näin uskaltaa sanoa. Meidän kylässä on körttisiä ja lestadiolaisia ehkä yhtä paljon molempia. Viimeksi mainituista arvioin olevan kommunisteja 60–70%.²⁰⁷

Siitä riippumatta äänestikö kylässä joku körtti kommunisteja vai ei, Pihlajaniemen tyrmistynyt reaktio joka tapauksessa on esimerkki siitä voimakkaasta varauksellisuudesta, jota herännäisyyden piirissä tunnettiin kommunismia kohtaan.

Herännäispapit olivat pitäneet elokuun puolivälissä vuonna 1960 kokouksen Nilsin Aholansaassa. Kotimaa-lehti uutisoi kokouksesta. Jutusta ilmeni, kuinka herännäisyydessä edelleen 1960-luvun alussa eli vahva kommunismin vastainen henki. Rääkkylän kirkkoherra Ville Muilu oli esimerkiksi tyrmännyt kristinuskon ja kommunismin rinnakkaiselon seuraavin sanoin:

Jumalankielteinen propaganda saavuttaa voittoja hienojen iskulauseiden avulla, joita yhä uudelleen toistetaan. Vastustajankin vakaumusta on kunnioitettava, papit pois politiikasta, uskonasioista ei voi kiistellä, jokainen tulee omalla uskolla autuaaksi – nämä usein toistetut sanat ovat syvälle painuneet ihmisten sieluun. – – [Tällainen]Rauhanomainen rinnakkaiselon aate vie nopeasti jumalattomuuteen ja kommunismiin.²⁰⁸

Muilun puheenvuoro sisälsi piikkejä paitsi kommunisteja ymmärtäville papeille, myös piispa Eelis Gulinille, joka oli vaatinut pappeja pois politiikasta.²⁰⁹

Herännäispappi Eino Ojajärvi (1911–1992) kirjoitti vuonna 1962, kuinka ”antikristillisessä hengessä toimiva kommunismi on saanut aivan liian suuren kannatuksen maassamme.” Ojajärvi katsoi myös kommunistien itse myöntäneen, ettei kommunistinen puolue voi suhtautua uskontoon muuta kuin ehdottoman kielteisesti. Samassa yhteydessä Ojajärvi mainitsi kuinka ”ystävöpappi” Jussi Järvilehdon muutamaa kuukautta aiemmin kirjoitettu kirjanen kommunismin ja kristinuskon suhteista varmasti antaa ajattelemisen aihetta. Eino Ojajärvi ja Jussi Järvilehto tunsivat toisensa. Samanaikaisesti, kun Järvilehto oli Pielisjärvellä

²⁰⁷ SK 7/13.2.1960 Vilkas keskustelu jatkuu.

²⁰⁸ Kmaa 60/16.8.1969 Rauhanomaisesta rinnakkaiselosta taisteluun epäuskon henkeä vastaan.

²⁰⁹ Kmaa 60/16.8.1960 Rauhanomaisesta rinnakkaiselosta taisteluun epäuskon henkeä vastaan; Jalovaara 2007, 145–146.

pappina, Ojajärvi toimi paikkakunnan kristillisen kansanopiston johtajana.²¹⁰ Herännäisyyden piirissä suhtauduttiin 1950- ja 1960-lukujen taitteessa edelleen erittäin varauksellisesti, osin jopa jyrkän kielteisesti kommunismiin ja kommunisteihin.

Kommunismien eräs aallonharja

Mikko Juva kirjoitti vuonna 1957 Historiallisessa Aikakauskirjassa julkaistussa virkaanastujaisesitelmässään, kuinka:

– – aatevirtaukset ovat lähinnä verrattavissa aaltoihin, jotka historian kuluessa nousevat korkeuksiin taas laskeakseen ja jättävät tilaa uudelle aallolle. Niillä on nousunsa ja laskunsa ja usein selkeästi erottuva aallonharjansakin.²¹¹

Suomessa erästä tällaista kommunistisen aatevirtauksen aallonharjaa elettiin 1950- ja 1960-lukujen taitteessa. Martti Simojoki esimerkiksi tulkitsi 1950-luvun lopulla ajan merkkejä niin, että ”maailma oli sosialistisen aikakauden edessä.”²¹²

Puolanka kuului kommunismin kannatuksen ehdottomiin ydinalueisiin.²¹³ Tässä tilanteessa paikkakunnan kirkkoherra katsoi ilmeisesti velvollisuudekseen ottaa osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Näin hän osaltaan liittyi siihen uskonnollisen viiteryhmänsä herännäisyyden ”malmivaaralaiseen” perintöön, jolle harrastus yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ei ollut vieras. Toinen, erityisesti etelä-pohjalaiselle körttiläisyydelle ominainen piirre, joka todennäköisesti vaikutti jossain määrin suoranuottisen Järvilehdon kannanottoihin, oli maakunnan herännäisyyden avoin antikommunismi. Sotia edeltävän ajan herännäisyydelle olisi ollut mahdotonta hyväksyä ajatus minkäänlaisesta kristinuskon ja kommunismin rinnakkaiselosta. Herännäisyyden kommunismin vastaisuus ei ollut merkittävästi liehtynyt 1950- ja 1960-lukujen taitteeseen tultaessa.

Onko kansa kaikkivaltias?

Jussi Järvilehto näki kommunismin teoreettisen opin perustaltaan läpikotaisen materialistisena. Samoin hän katsoi, kuinka kommunismin johtomiehet Marxista Engelsiin ja Leninistä Staliniin olivat olleet maailmankatsomukseltaan

---

²¹⁰ Ojajärvi 1962, 132; Kirkon matrikkeli 1963.

²¹¹ Juva 1957, 294.

²¹² Seppo 2013, 227.

²¹³ Rantala 1970, 65.

materialistisia jumalankieltäjiä.²¹⁴ On ilmeistä, että Järvilehto tulkitsi kommunismin oppitradition ja aateperinnön olevan sellainen, että siitä väistämättä seurasi kristinuskon kieltäminen.

Jussi Järvilehdon kirjan *Toinen nielee toisen* otsikko kertoi, mikä oli kirkkoherran käsitys kristinuskon ja kommunismin mahdollisuudesta elää sopusoinnussa rinnakkain. Koko kirjanen oli kirjoitettu vastaamaan kysymykseen: onko kristinuskon ja kommunismin rinnakkaiselo mahdollista? Järvilehto vastasi asiaan varsin selväsanaisesti:

On ilmeinen selviö ja havaittu totuus, etteivät kristinusko ja kommunismi sovi elämään yhdessä tai rauhallisesti rinnakkain samassa ihmisessä, kodissa tai valtiossa, niin – ei koko maailmassa. Ne sopivat yhteen yhtä huonosti kuin elämä ja kuolema. Toinen nielee toisen. Kristinusko on elämä ja kirkkaus, kommunismi kuolema ja pimeys.²¹⁵

Tunnetun työväenlaulun *kansainvälisen* (internationaalinen) sanoista löytyy keskeisin syy siihen, miksi kirkkoherra Järvilehdon käsityksen mukaan kristinuskon ja kommunismin rinnakkaiselo ei ollut mahdollista. Kansainvälisen suomenkieliset, hiukan eskatologiset sanat laativat suurlakkovuonna 1905 Otto Wille Kuusinen, Sulo Wuolijoki ja Yrjö Sirola. Laulussa sanotaan: ”Ei muuta johtajaa, ei luoja kuin kansa kaikkivaltias.” Jussi Järvilehto puolestaan kirjoitti, kuinka kommunismissa:

Ei ole Jumalaa, joka voi valvoa ja johtaa ihmisiä, ja jonka edessä ihminen kerran joutuisi teoistaan tuomiolle. Kansahan on sen opin mukaan kaikkivaltias. Mutta me ymmärrämme, kuinka syvässä ristiriidassa tämä on kristillisen uskon kanssa Jumalan kaikkivaltaan. Tässä lieneekin perussyynä siihen sovitamattomaan ristiriitaan, missä kristinusko ja kommunismi edelleenkin ovat.²¹⁶

Ehkä sittenkin joskus?

Kirjeessä Puolangan seurakuntalaisille Järvilehto silti kiinnostavasti hiukan raotti ovea kommunismin ja kristinuskon rinnakkaiselolle. Järvilehto kirjoitti, kuinka mahdollisesti joskus tulevaisuudessa kristityt voisivat kannattaa kommunismia, mutta tämä edellytti kommunisteilta yhtä asiaa: kommunismin tuli luopua ”Jumalan sanan ja kristillisen uskon kieltämisestä ja halveksimisesta.”²¹⁷ Tämä oli

---

²¹⁴ Järvilehto 1960b, 15.

²¹⁵ Järvilehto 1960b, 5.

²¹⁶ Järvilehto 1960b, 14.

²¹⁷ Järvilehto 1960a, 6.

sopuossinnussa Järvilehdon oman, myös yhteiskunnalliseen vanhurskauteen huomiota kiinnittävän kristinuskon käsityksen kanssa.

Sosiaalidemokraattinen puolue oli heti sotien jälkeen tarkistanut suhdettaan kirkkoon.²¹⁸ Ehkä Järvilehto piti mahdollisena, että suomalaisessa kommunismissa käytännöllinen, kristinuskolle sovinnollinen katsantokanta pääsee jossain vaiheessa voitolle marxilaisuuden klassikoiden sanatarkasta tulkinnasta.

Vaikuttaa lisäksi ilmeiseltä, että Puolangan kirkkoherralle ja puolankalaiselle pienviljelijälle kommunismi merkitsi eri asioita. Käsitykset kommunismista erosivat. Luterilaisen kirkon pappi Jussi Järvilehto näki kommunismissa päällimmäisenä marxilaisuuden teoreettisen, uskontokielteisen ajatusrakennelman. Metsätyömies taas äänesti SKDL:ää, koska koki juuri tämän puolueen ajavan köyhien asiaa.

IV. Järvilehdon kirjoitusten vastaanotto

1. Talvella 1960 käyty keskustelu kristinuskosta ja kommunismista

Eila Jokela kommunismin kimpussa

Suomen Kuvalehti antoi vuoden 1960 aikana varsin runsaasti tilaa korpikommunismia käsitteleville artikkeleille. Toimittaja Eila Jokela oli kirjoittanut kaikki jutut kyseisestä aiheesta.²¹⁹

Eila Jokela (1915–2002) oli syntynyt Rovaniemellä vanhoillislestadiolaiseen kotiin. Eilan isä Pekka Jokela oli ollut aikansa tunnetuimpia vanhoillislestadiolaisia maallikkovaikuttajia. Eila Jokela oli koulutukseltaan kansakoulunopettaja, mutta hakeutui varhain toimittajan ammattiin. Jokela oli vuosina 1944–1951 ollut toimittajana ja toimitussihteerinä Suomen Kuvalehdessä. Vuonna 1960 Eila Jokela oli Kaunis Koti-lehden päätoimittaja, mutta avusti ahkerasti jutuillaan Suomen Kuvalehteä.²²⁰

---

²¹⁸ Jalovaara 2007, 38.

²¹⁹ Jokela 1960a; 1960b; 1960c; Ks. myös Jokela 1961.

²²⁰ Malmberg 2001.

Eila Jokela oli vanhoillislestadiolainen, mutta liittyi 1960-luvun alussa vanhoillislestadiolaisuudesta irtaantuneeseen ”pappislinjaan.” Jokelan esittämä SRK:n arvostelu ”kommunismien suosimisesta” on nähtävä tätä taustaa vasten. Jokela nimittäin syytti SRK:ta ”kommunistihengestä.” Eila Jokelan mukaan SRK ei ollut estänyt kommunismia soluttautumasta herätysliikkeeseen. Ari-Pekka Palola pitää Jokelan syytöstä aiheettomana. Vanhoillislestadiolaisuudessa oli suhtautuminen kommunismiin noussut muutoinkin keskeisimmin esille, kun vuoden 1958 eduskuntavaaleissa Nivalasta kotoisin ollut vanhoillislestadiolainen maanviljelijä Martti Linna (1911–2008) oli valittu eduskuntaan SKDL:n listoilta.²²¹

Toimittaja Jokelan tapa käsitellä korpikommunismia ei ollut kaikkein objektiivisin; tätä valaisee osaltaan seuraava sitaatti Jokelan jutusta, missä hän käsitteli kommunismia Suomussalmella:

Tapasin lopuksi johtajaopettajankin, sen [SKDL:n] vappukulkueen äyrimiehen. Ystävällinen nuori mies, tuskin kolmeakymmentä; heiveröinen, hiljainen, haaveksiva. – – Mikä on saanut opettajan kommunistiksi, vaikka isä on kuulemma vakaumuksellinen sosiaalidemokraatti? Ehkä se alkoi Viipurissa sinä päivänä jona menin kouluun jaloissani puotinarulla paikatut kumisaappaat, joiden päälle oli vedetty isän villasukat. Vai että rikkinäiset kumisaappaat! Sehän on vallan tavatonta! ei sellaista ole ennen Suomen maassa sattunut. Johan silloin pitää ruveta kommunistiksi. – – Tuollaiseen perusteluun ei osaa sanoa juuri muuta kuin toistaa tunnetun lauseen: herra, olette Humbugi.²²²

SKDL:n asiamiehet ”aikamme johanneskastajina”

Varsinaisesti toimittaja Jokela käynnisti keskustelun kristinuskon ja kommunismin suhteesta vuoden 1960 tammikuussa. Hän kirjoitti Suomen Kuvalehteen laajan jutun ”*Aikamme johanneskastajista.*” Kyseisellä ilmaisulla

---

²²¹ Jokela 1961; Helin 1996, 218–221; Palola 2011, 347–348. Ks. lestadiolaisuuden sosialismin vastaisesta luonteesta esim. Talonen 1988, 328–330; Kyllönen 1995, 99, 112, 131; Kinnunen 2004, 365–367; Tölli 2007, 15–18, 67; Aatsinki 2008, 381–384.

²²² Jokela 1960b.

²²³ Jokela 1960a. Jokelan artikkeli herätti keskustelua myös muissa lehdissä. Ks. Esim. KU 25/27.1.1960 Saarnamiehetkö vaalipuhujiksi?; KU 26/28.1.1960 Kävi vieraita; KU 62/4.3.1960 Vapaa sana-palsta; KU 162/17.6.1960 Jokelaa pelottaa; KU 206/2.8.1960 Hyvää vaalisyksyä vain. Ks. myös KS 17/23.1.1960 Pilkkeitä; KT 21/28.1.1960 Raamattu salkussa; KT 28/5.2.1960 Kirkossa ja kirkon takana; KT 118/21.5.1960 Pappi puoluepuuhissa Ruhtinansalmella; KT 137/14.6.1960 Kommunismi leviää Suomussalmella.

Eila Jokela tarkoitti syrjäseutuja kiertäviä SKDL:n asiamiehiä. Nämä olivat niitä, jotka Jokelan tulkinnan mukaan ”raivasivat tietä erämaahan.”²²³

Jokela oli matkannut jutun tekoon eteläiseen Lappiin, Posion Anetjärvelle. Hän ihmetteli sitä suurta kannatusta, jota SKDL siellä nautti uskovien ihmisten parissa. Anetjärven kylä oli poliittisesti SKDL:n aluetta, mutta uskonnollisesti sitä leimasi lestadiolaisuus. Erityisen vahvaa alueella oli lestadiolaisuuden valtauomasta vanhoillislestadiolaisuudesta vuonna 1934 eronnut Rauhan Sanalaisuus. Eräässä talossa oli toimittajaa odottanut yllättävä näky: seinällä oli ollut Mannerheimin päiväkäskey kaatuneiden omaisille, pirtin penkillä lojui Neuvostoliitto-lehti sekä Kansan Tahto, pöydällä Jokela oli huomannut Siionin laulut ja virret-vihkosen sekä Rauhan Sana-lehden. Talon emäntä oli lisäksi kertonut koko väen olevan uskomassa ja äänestävän SKDL:ää.²²⁴

Eräässä toisessa talossa Jokela oli kysellyt talon isännältä: ”Mutta entäpä jos teidän puolueenne jonain päivänä tuleekin niin suureksi, että se kykenee kumoamaan yhteiskuntajärjestyksen ja tekin pääsette vaikka kolhoosiin?” Tähän oli talon isäntä nauraen vastannut ”eihän sitä nyt niin pitkälle mennä.”²²⁵ Talon isännän vastaukseen sisältyy eräs korpikommunismiin, ehkä suomalaiseen kommunismiin laajemminkin liittyvä paradoksi: SKDL:ää äänesti parhaimmillaan lähes neljäsosa kansasta, mutta vain hyvin harvat halusivat Suomeen neuvostotyyppistä yhteiskunnallista järjestelmää.

Jokela kirjoitti edelleen, kuinka SKDL:n kiertäviä saarnamiehiä kulkee lukuisa määrä syrjäseuduilla ”tupa tuvalta, virsikirja, jopa Raamattu salkussa.” Jokelan mukaan piti paikkansa huhut kommunistiagitaattoreista, jotka ”talo talolta kulkiessaan ensi töikseen veisaavat Siionin virren ja siirtyvät sen jälkeen saarnansa toiseen osaan, politiikkaan.” Näillä SKDL:n asiamiehillä oli lisäksi omaan toimintatyyliinsä nähden hiukan ristiriitainen tapa korostaa, ettei uskontoa ja politiikkaa saa sekoittaa keskenään, koska uskonto on jokaisen yksityisasia.²²⁶

Toimittaja Jokela siis esitti Suomen Kuvalehden artikkelissa kysymyksen, miten ihminen voi samanaikaisesti olla kristitty ja äänestää kommunisteja? Ei voikaan, vastasi Puolangan kirkkoherra Jussi Järvilehto, joka kirjoitti 22.1.1960 päivätyn vastineen Jokelan juttuun. Eila Jokelan artikkeliin tuli lisäksi runsaasti muitakin kirjoituksia.

---

²²⁴ Jokela 1960a.

²²⁵ Jokela 1960a.

²²⁶ Jokela 1960a.

Kirkkokristitty mammonan palvelijana

Jussi Järvilehto oli muutamaa kuukautta aiemmin kirjoittanut ensimmäisen kommunismia kritisoivan ”paimenkirjeensä” Puolangan seurakuntalaisille. Kommenttipuheenvuorossaan Jokelan artikkeliin Järvilehto vieritti vastuuta kommunismin kannatuksesta niille hyväosaisille seurakuntalaisille, joiden ”elämän pääpyrkimyksenä on vain mammona, aineellinen voitto ja ajallinen kunnia.” Järvilehto kirjoitti varsin värikkäästi itseriittoisista seurakuntalaisista:

Ihmettelette (ja niin toki sopiikin), kuinka uskova ihminen on kommunisti (tai heitä kannattava). Pitää myös ihmetellä, että vakaa kirkkokristitty on niin mammonan palvelija, ettei häneltä riitä köyhille puutteessa eläville kuin myötätuntoa ja joskus vaatekomeronsa siivousjätteet.²²⁷

Puolangan kirkkoherran mukaan, jos ”kristityt tajuaisivat tunnustuksemme oikein, ja pysyisivät siinä ja kasvaisivat uskossa” olisi solidaarisuus köyhiä kohtaan itsestänselvyytensä. Järvilehto kirjoitti edelleen, miten:

Pohjimmiltaan se on aivan sama yrittääkö ihminen itselleen (ja lapsilleen kun asia sanotaan kaunistellen) tämän maailman hyvää levähtämättömällä työllä, ”petollisella kaupalla tai vääryydellä, lain tai oikeuden varjolla,” veikkaamalla tai muulla onnenpotkulla tai kommunismin opettamin massa- ja valhekeinoin.²²⁸

Kirjoituksensa lopuksi Järvilehto esitti toiveen, että myös asian toinen puoli, maallisen hyvän palvontaa, saisi sijaa Suomen Kuvalehdessä.²²⁹ Ylipäättään Järvilehdon kirjoitus, ehkä hiukan yllättäen, keskittyi ennen muuta arvostelemaan aineellisen hyvän keräämiseen keskittyvää elämäntapaa, kritiikki kommunismia kohtaan jäi sivuosaan.

Körttikylä, jossa kaikki äänestävät kommunisteja – tai sitten eivät

Eila Jokela oli artikkelissaan kirjoittanut kuulleen ”eräältä Nivalan papilta,” että kunnasta löytyy körttikylä, jossa SKDL:n kannatus olisi ollut lähes sataprosentista. Tästä tuli palautetta mainitulta ”Nivalan papilta”. Pastori Yrjö Karanko nimittäin katsoi, että oli todennäköisesti tapahtunut väärinkäsitys, sillä: ”Nivalassa ei SKDL saanut missään kylässä likimainkaan 100% äänistä, vaan

²²⁷ SK 6/6.2.1960 Keskustelu leimahti.

²²⁸ SK 6/6.2.1960 Keskustelu leimahti.

²²⁹ SK 6/6.2.1960 Keskustelu leimahti.

missä eniten, siellä vähän yli 40%, sekin selvä poikkeus muista. ”Körttikylissä” kaikkein vähiten.”²³⁰

Samaan asiaan otti seuraavassa Suomen Kuvalehdessä kantaa vielä Ville Pihlajaniemi Nivalasta, itsekin herännäinen. Hän kertoi olevansa tuon syrjäisen körttikylän, jonka Jokela oli maininnut äänestävän lähes sataprosenttisesti kommunisteja, ”vähäosaisin asukas.” Pihlajaniemen mukaan kukaan kylän körttiläisistä ei äänestänyt kommunisteja. Kylän lestadiolaisista, joita Pihlajaniemen mukaan oli yhtä paljon kuin körttejä, Pihlajaniemi arvioi äänestävän kommunisteja lähes 70%:a. Näiden kommunisteja äänestävien lestadiolaisten uskonkäsitys oli Pihlajaniemen mukaan täynnä ”vaativaa ja kovaa henkeä” sekä ”muuta tuomitsevaa.”²³¹ Kirjoittajan käsitys oli tyypillinen tietyn ryhmän jäsenen käsitys omasta ryhmästään: meissä ei ole vikaa, mutta noissa toisissa sitäkin enemmän.

Hanhi-Pietin profetia

Lappia ja Kuusamon syrjäkulmia ”taaponeelle” Aukusti Tuhkalle oli Jokelan juttua lukiessa tullut ajatus, että ”miksi en ota ja tärräytä.” Tuhkan mieleen oli muistunut Pietari Hanhivaaran ennustus yli puolen vuosisadan takaa. Pietari Hanhivaara (1833–1926), ”Hanhi-Pieti” oli lestadiolaisuuden suuressa hajaannuksessa muodostuneen uusheräyksen arvostetuin saarnaaja. Uusheräys painotti sitä, ettei synninpäästöä tullut julistaa liian löyhin perustein. Pietari Hanhivaaraa pidettiin hyvin tunnepitoisena julistajana.²³²

Aukusti Tuhka muisteli poikasena kuulleensa, miten Hanhivaara ”jyrisytti sanaa.” Tuhka kirjoitti, kuinka ”Hanhi-Pieti” oli ollut kotiseuroissa saarnaajana ja oli viitannut lattialla istuviin poikavekaroihin, muun muassa Tuhkaan itseensä ja julistanut:

Tulee eksytyksien aika tällä kansalle ja te pojat sen vielä näette vanhoilla päivillänne. Raketaan taloja joita kutsutaan seurahuoneiksi. Puhuvaisten pöydän takana istuu sananselittäjiä – seurakunnalle veisauttaa Siionin virsiä. Vihaa kylvää – jo vain leivättömille tulee eksytystä –. Sielun vihollisella on monenlaiset konstit –.²³³

²³⁰ SK 3/16.1.1960 Aikamme johanneskastajat; SK 6/6.2.1960 Keskustelu leimahti.

²³¹ SK 7/13.2.1960 Vilkas keskustelu jatkuu.

²³² Raittila 1967, 40–41; SK 6/6.2.1960 Keskustelu leimahti; Lohi 2007, 379–380.

²³³ SK 6/6.2.1960 Keskustelu leimahti.

Lisäksi oli Hanhivaara ”jylissyt” kuinka vielä tulee aika, jolloin ”saatanat ovat puhuvaisten paikalla” ja ”kylvävät vihaa.” Aukusti Tuhka tulkitsi tämän Hanhivaaran ennustuksen tarkoittavan Jokelan mainitsemia ”kommunistiagitaattoreita”, jotka tulivat taloon ja aloittivat poliittisen julistuksen virrenveisuulla.²³⁴

Mikä sopii toiselle, ei sovi meille

Maanviljelijä Veikko Rintala Paasosta jatkoi kristinuskoon ja kommunismiin liittyvää keskustelua Kuvalehdessä ja kirjoitti ”muutamia syitä siihen miksi monet Suomen pienviljelijät kuulumme SKDL:ään.” Tärkeimpänä syynä tähän Rintala näki ”pienet peltotilkut.” Toimeentuloon tarvittaisiin sivuansioita, mutta maaseudulla mahdollisuus niihinkin on koneellistumisen, esimerkiksi moottorisahojen myötä vähentynyt. Rintalan mukaan keskeisin syy äänestää SKDL:ää oli nimenomaisesti taloudellisesti vaikea asema. Lisäksi Rintala korosti, kuinka Suomen pienviljelijät eivät ole niinkään aatteellisia, ja että: ”tiedämme vallan hyvin ettei mikään vieras aate taikka taloussuunta sovi sellaisenaan oloihimme.” Rintalan mukaan ei olisi mitään järkeä, että ”Mikkelin läänin kivisille pelloille perustettaisiin kolhooseja.” Veikko Rintala kirjoitti vielä, miten jo ”terve järki sanoo meille, että se mikä sopii toiseen maahan ei sovikaan ehkä naapurimaahan.”²³⁵ Toisin sanoen myös pienviljelijä Veikko Rintala todisti, toimittaja Jokelan artikkelissaan haastatteleman isäntämiehen tavoin, etteivät he ole tuomassa Suomeen neuvostojärjestelmää, vaikka äänestävätkin SKDL:ää.

Eila Jokela vastasi samassa Suomen Kuvalehden numerossa Rintalalle kysyen samalla, että ”jos sattuisi niin, että Teidän puolueenne paisuisi niin suureksi, että se pääsisi eduskunnassa määräävään asemaan, luuletteko tosiaan, että Teillä ja muilla puoluetovereillanne olisi silloin valtaa päättää tämän maan asioista sillä tavalla kuin Te suomalaisena miehenä nyt ajattelette?” Jokela antoi ymmärtää, että SKDL:n äänestäjien olisi mahdotonta tietää sitä rajaa, jossa kommunistien pysäyttäminen vielä olisi mahdollista.²³⁶

---

²³⁴ SK 6/6.2.1960 Keskustelu leimahti.

²³⁵ SK 7/13.2.1960 Vilkas keskustelu jatkuu.

²³⁶ SK 7/13.2.1960 Vilkas keskustelu jatkuu.

Eila Jokelan artikkelia kommentoi vielä, ja samalla Veikko Rintalalle vastasi, Eino Pihlajaniemi Helsingistä. Aluksi hän totesi, kuinka piti totena, että uskovat kommunistit ovat hyviä ihmisiä, ettei vika ollut heissä. Tämän jälkeen Pihlajaniemi kiinnitti huomiota Veikko Rintalan lausuntoon, jossa tämä oli todennut, ettei vieras ”aate taikka taloussuunta sovi sellaisenaan oloihimme.” Pihlajaniemi kirjoitti asiasta Rintalan kirjoitukseen viitaten seuraavasti:

Siinäpä se oli selvästi sanottu! Tämän saman lausunnon olen kuullut eri puolilta maata asuvilta S.K.D.L:n kommunisteilta. Tuntuu kuin se olisi jostakin kaikille kommunisteille syötetty lausunto. Olen kysellyt miten S.K.D.L sitten järjestäisi maan käytön, jos heille valta tulisi Suomessa? Kysymys kuitataan kintaan viittauksella. En tiedä missään kommunistimaassa maan omistuksen jääneen pienviljelijöille, vaan maa ja metsät annettiin joko valtion tahi kyläkunnan kolhoosin omistukseen. On täysi syy olettaa, että kommunistien valtaan päästyä maa otetaan pois pienviljelijöiltä. Muuta vaihtoehtoa ei ole, sillä nykyinen vapaa, kapitalistinen pienviljelyjärjestelmä tuntuu olevan keho, ainakin pienviljelijä Rintalan ja S.K.D.L:n mielestä.²³⁷

Sekä Eila Jokela että Eino Pihlajaniemi pitivät siis selvänä, että SKDL:ää kannattavien äänestäjien mahdollisista haluista riippumatta neuvostotyylinen yhteiskunta- ja talousjärjestelmä pistettäisiin myös Suomessa pystyyn, jos SKDL joskus onnistuisi saamaan vallan itselleen.

Edellä mainittu näkemys oli varsin yleinen. Kyseiselle ajattelutavalle ominaisen käsityksen allekirjoittaa Leino Hassinen ja kuvaa sitä seuraavasti:

Vaalien jälkeen kuljetetaan tuskin punertavaa, eri tahoilta louhittua malmia, SKDL:n äänet, kohti etelää, jossa se rikastetaan puoluekoneiston rattaissa, ja siitä lyödään SKP:laista kovaa valuutaa. Lähtöpaikalta poliittiselle käyttöpaikalle siirrettäessä sosiaalinen tyytymättömyys on muutettu määrätietoiseksi, ideologiseksi toimintayksiköksi eduskunnassa.²³⁸

”Jokainen uhri on suolalla suolattava”

Reilua viikkoa myöhemmin Eila Jokelan jutun julkaisusta, helmikuun alussa 1960, päätti *Kotimaa*-lehti ottaa osaa kristinuskosta ja kommunismista käytyään keskusteluun. Lehden etusivulla julkaistiin Olavi Airaksen (1910–1995) kirjoittama artikkeli ”Missä usko Herraan valtaa sydämiä, siellä kommunismi joutuu väistymään.” Jutun kirjoittaja, pastori Airas oli Oulun tuomiokirkkoseurakunnan ensimmäinen kappalainen ja hän lukeutui

²³⁷ SK 9/27.2.1960 Kristinuskosta ja kommunismista.

²³⁸ Hassinen 1967, 100.

herännäispappeihin. Artikkelin otsikko oli suora sitaatti Järvilehdon kirjoituksesta. Juttu oli sijoitettu näyttävästi keskellä Kotimaan etusivua. Alaotsikossa todettiin, että: ”Erämaaseurakunnan kirkkoherra lähetti tervehdyksen joka kotiin.” Tervehdyksellä viitattiin Järvilehdon marraskuun lopulla 1959 kirjoittamaan kirjeeseen Puolangan seurakuntalaisille. Aloite jutun tekoon ei ollut tullut Järvilehdolta. Ville Jalovaara haastatteli Järvilehtoa kesällä 2004. Kävi ilmi, että Järvilehdon mukaan Olavi Airas ei informoinut häntä lainkaan etukäteen artikkelista.²³⁹

Airas kirjoitti, kuinka ”Puolangan erämaaseurakunnan palavasieluinainen kirkkoherra” oli jakanut seurakuntalaisilleen tavanomaisesta poikkeavan joulutervehdyksen. Kyse ei ollut ”joulukorttimaisesta” tervehdyksestä seurakunnan sielunpaimenelta. Airaksen artikkelin mukaan Järvilehdon kirjetta jaettiin seurakuntalaisille ”nyrkkipostissa kädestä käteen seurojen yms. jälkeen.” Olavi Airas kirjoitti edelleen, kuinka voi arvata, ketkä tästä Järvilehdon paimenkirjeestä olivat kiukuissaan ja jatkoi, että tähän sopii raamatullinen sanoma: ”Jokainen uhri on suolalla suolattava.” Kirjoittaja antoi ymmärtää, että vastaavaa ”sekaannusta ja hämmennystä juuri näistä asioista” löytynee monista muistakin seurakunnista. Oulun tuomiokirkkoseurakunnan kappalainen esitti vielä henkilökohtaisen toiveen, että saataisiin lisää tällaisia kirkkoherroja, joita ”ajaa eteenpäin, kohti myrskyjä, häätä ja tuska ihmisistä.”²⁴⁰ Artikkelista ei jäänyt lukijalle epäselvyyttä, mikä oli Olavi Airaksen oma näkemys kristinuskon ja kommunismin suhteesta. Airaksen arvio Puolangan kirkkoherran ”paimenkirjeestä” oli yksiselitteisen myönteinen.

Pelottava kuva: politbyroossa kirjoitettu saarna

Samassa Kotimaan numerossa oli lisäksi Jorma Kaukon kirjoittama artikkeli ”Erämaapapin päiväkirja,” jossa käsiteltiin kommunismin vaaraa erityisesti syrjäseuduilla. Jutun kirjoittaneella Jorma Kaukolla oli papin työstä pohjoisilla alueilla monipuolisesti kokemusta, sillä hän oli toiminut rajaseutupappina Kuhmon Lentiirassa, Kuusamon Paanajärvellä, Suomussalmen Vuokissa sekä kirkkoherrana Ristijärvellä, Hailuodossa ja Hyrynsalmella. Hannu Mustakallio

---

²³⁹ Kirkon matrikkeli 1963, 73; Kmaa 9/2.2.1960 Missä usko Herraan valtaa sydämiä, siellä kommunismi joutuu väistymään; Jalovaara 2004, 131.

²⁴⁰ Kmaa 9/2.2.1960 Missä usko Herraan valtaa sydämiä, siellä kommunismi joutuu väistymään.

mainitsee Kaukon olleen ”rajaseutupappien legendaarinen edustaja,” joka työskenteli koillisrajalla neljällä eri vuosikymmenellä. Myös Kaukon hengellinen tausta oli herännäisyydessä. Jorma Kauko oli lisäksi poliittisesti aktiivinen, sillä hän oli ollut paitsi AKS:n jäsen, myös Kokoomuksen ehdokkaana eduskuntavaaleissa sekä presidentin valitsijamiesvaaleissa.²⁴¹

Kauko siteerasi juttunsa aluksi Sirola-opiston opettajan Eino Nevalaisen artikkelia Kommunisti-lehdestä. Kyseisessä artikkelissa suhteessa uskontoon dogmaattista, ideologista marxilaisuutta edustanut Nevalainen oli kirjoittanut jyrkin sanankääntein, kuinka ”uskonto ja marxilaisuus” olivat toisensa ehdottomasti poissulkevia aatteita. Kaukon mukaan kirkossa esiintyi aika ajoin sellaisia näkemyksiä, että jonkinlainen rauhanomainen rinnakkaiselo kommunistien kanssa olisi mahdollista. Pastori Kaukon käsitys oli, että tässä leijuttiin jalat tukevasti ilmassa. Se oli haihattelua, koska kommunistien taholta tällainen ajattelu tyrmättiin heti. Omaa melko mustavalkoista ajattelua liiemmin analysoimatta Jorma Kauko totesi, kuinka kommunisteille oli olemassa vain: ”joko – tahi, joko sinä tai minä.” Rajaseutupastori Kauko kirjoitti edelleen, kuinka yksinkertaiset ihmiset, syrjäseutujen pieneläjät saadaan helposti sopivalla agitaatiolla äänestämään mitä vain seurauksia ajattelematta. Kirjoittamishetkellä SKDL:n kannatus Suomessa hipoi 25:ttä prosenttia. Mitä tapahtuisi, jos se vielä kasvaisi? Kauko pelottelikin sillä mahdollisuudella, että kommunistit joskus pääsisivät valtaan Suomessa. Silloin saattaisivat papit Kaukon mukaan yllättyä, kun he jonakin sunnuntaiaamuna olisivat menossa kirkkoon ja heille tuotaisiin ”jossakin byroossa kirjoitetut saarnat ja sanottaisiin: lukekaapa pojat nyt tuosta saarna tuolissanne.” Tämä oli Kaukon mukaan pelottava, mutta täysin mahdollinen kuva ellei Suomen kansa havahdu ajoissa.²⁴²

SKDL:ää äänestävät kristityt saavat tukea

Olavi Airaksen ja Jorma Kaukon kommunismin ja kristinuskon rinnakkaiseloon jyrkän kielteisesti suhtautuneet kirjoitukset saivat aikaan palautetta. Seuraavan viikon Kotimaassa Paltamon kirkkoherra Erkki Kaikkonen vastasi Jorma Kaukolle. Kaikkonen tunsu erämaapastori Kaukon tavoin Kainuun olosuhteet.

---

²⁴¹ Kirkon matrikkeli 1963, 183; Kmaa 9/2.2.1960 Erämaapapin päiväkirja; Jalovaara 2004, 132; Mustakallio 2009, 455–456.

²⁴² Kmaa 9/2.2.1960 Erämaapapin päiväkirja.

Erkki Kaikkonen oli syntynyt Paltamossa, ja toiminut kotikunnassaan yli kaksikymmentä vuotta pappina.²⁴³

Erkki Kaikkosen mukaan ihmiset äänestivät syrjäseuduilla kommunisteja, koska kokivat, että juuri tämä puolue ajoi kaikkein vähävaraisimpien asiaa. Kaikkonen katsoi, että he eivät useinkaan olleet tietoisia kommunistien todellisista uskontokannoista, ”eivätkä tunne dialektisen materialismin hienouksia.” Kaikkonen kirjoitti, että voisi yhtä lailla kysyä, ”kuinka moni kristityksi itseään kutsuva tuntee luterilaisen kirkon johtavat aatteet?” Kirkkoon hekin Kaikkosen mukaan ”haluavat kuulua ja sitä rakastaa.” Paltamon kirkkoherra oli sitä mieltä, että kirkossa tulisi antaa sija erilaisille poliittisille näkemyksille, koska ”ihmisten mielipiteet riippuvat ratkaisevasti heidän sosiaalisesta asemastansa.” Erkki Kaikkonen painotti vastineessaan Jorma Kaukon kirjoitukseen edelleen sitä, että Suomen evankelilais-luterilaisessa kirkossa tulisi kunnioittaa kaikenlaisia vakaumuksia, myös omista käsityksistä poikkeavia.²⁴⁴

Samassa lehdessä otti asiaan kantaa lisäksi Tampereen hiippakunnan pyhäkoulu- ja nuorisopastori, myöhemmin kirjailijanakin tunnetuksi tullut, Kemissä syntynyt Leo Vuotila (1933–1975). Myös häneltä löytyi ymmärrystä ja sympatiaa niille kristityille, jotka äänestivät kommunisteja. Vuotila näki kommunismin ajavan nimenomaan yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. Nuorisopastorin mukaan kommunismia ei tullut yksiulotteisesti nähdä uskonnonvastaisena ideologiana. Vuotila kirjoitti, kuinka syrjäseuduilla voidaan samanaikaisesti olla sekä kommunisteja että kristittyjä, mutta rintamailla ei usein olla kumpaakaan. Tampereen nuorisopastori kirjoitti edelleen, kuinka kommunisteja äänestettiin nimenomaan sen vuoksi, että he todella ajoivat sosiaalisten epäkohtien poistamista.²⁴⁵ Vuotila siteerasi samaan hengenvetoon hiukan yllättävästi professori Tiililää, joka oli *Teologia ja kirkko*-lehdessään todennut, että:

Nk. sosiaalinen saarna näyttää kuitenkin varsin harvoin olevan todella sosiaalista saarna. Tarkoitin saarna, jonka sisällystä ei muodosta vain pelko siitä, että kirkko keskittyisi liian yksipuolisesti tuonpuoleisiin, vaan jossa on vereen ja henkeen asti hätää hädässä olevien lähimmäisten puolesta, jotakin VT:n profeettojen pelkäämättömyydestä ja rakkaudesta.²⁴⁶

²⁴³ Kirkon matrikkeli 1963, 167; Keränen 1977, 100.

²⁴⁴ Kmaa 11/9.2.1960 Lähetettyjä kirjoituksia Jorma Kaukolle.

²⁴⁵ Kirkon matrikkeli 1963, 462; Kmaa 11/9.2.1960 Lähetettyjä kirjoituksia. Kommunismi ja kristillisuus.

²⁴⁶ Kmaa 11/9.2.1960 Lähetettyjä kirjoituksia. Kommunismi ja kristillisuus.

Vuotila tuntui kaipaavan kirkkoon todellista, radikaalia sosiaalista julistusta, jotain sellaista, jota kommunistit maallisen regimentin puolella harrastivat.

Leo Vuotila kirjoitti edelleen, kuinka ”kenties kristitty kommunisti suree sitä, että jumalankielteisiä oppeja julistetaan hänelle läheisessä puolueessa.”²⁴⁷ Toisin sanoen Vuotilan mielestä kristityt ihmiset saattoivat, antaessaan äänensä SKDL:lle sen sosiaalisen sanoman radikaaliuden vuoksi, samalla vieroksua sen uskonnonvastaisuutta.

Leo Vuotila katsoi vielä, että jos kirkossa taistellaan kommunismia vastaan, pitäisi olla johdonmukainen ja taistella yhtä lailla myös kapitalismia vastaan. Vuotila kirjoitti, kuinka silloin kun kirkossa saarnataan Jumalan kieltämistä vastaan, pitäisi samalla julistaa saarnatuolista sanomaa köyhien riistoa vastaan.²⁴⁸

Kirkon ei tule kumartaa joka suuntaan

Paria päivää myöhemmin kaivoi kirjoituskoneen esille myös Jussi Järvilehto. Hän vastasi suhteellisen pitkällä kirjoituksella edellä mainittujen Erkki Kaikkosen ja Leo Vuotilan puheenvuoroihin. Vuotila oli kirjoituksessaan nähnyt kirkon ongelmana sen, että työväestö piti kirkkoa porvarillisena. Järvilehdon mielestä tämä oli kaikkea muuta kuin kirkon isoin pulmakysymys. Suurin ongelma kirkossa oli Järvilehdon mukaan se, ettei kirkko rohjennut tinkimättömästi julistaa Jumalan sanaa Suomen kansalle, ”ei kapitalisteille, ei proletariaatille eikä ihmisille siltä väliltä.” Tämän jälkeen Järvilehto viittasi Erkki Kaikkosen puheenvuoroon kirjoittaen seuraavasti:

Kirkossamme on ollut liian paljon ystäväni Erkki Kaikkosen tapaisia miehiä, jotka ovat sitä mieltä, että kirkon ja sen pappien pitää olla niin viisaita ja taitavia, että osoittavat tarpeellista kunnioitusta ihmisten kaikenlaisille vakaumuksille. – – Voi tätä viisautta! Voi kurjuutta! Että papitkin ovat tuommoisen julistajia! Että todellakin kirkon pitäisi hyväksyä ihmiset sellaisenaan, mielipiteineen kaikkineen, osoittaa notkeaa, luikerimaista ymmärtämystä kaikenlaisille mielipiteille. Tässä on kirkon todellinen probleemi nytkin vielä näköjään. Kyllä kai juutalaisetkin aikoinaan toivoivat, että Jeesus ja Johannes Kastaja olisivat hyväksyneet heidät sellaisinaan ja osoittaneet ymmärtämystä kaikenlaisille mielipiteille.²⁴⁹

Jää arvailujen varaan, miten Järvilehdon ja Kaikkosen ystävyys eteni Järvilehdon kirjoituksen johdosta. Puolangan kirkkoherra haukkui varsin suorasanaisesti

---

²⁴⁷ Kmaa 11/9.2.1960 Lähetettyjä kirjoituksia. Kommunismi ja kristillisyys.

²⁴⁸ Kmaa 11/9.2.1960 Lähetettyjä kirjoituksia. Kommunismi ja kristillisyys.

²⁴⁹ Kmaa 12/12.2.1960 Kommunismi ja kristillisyys.

Paltamolaisen virkaveljensä notkeaksi opportunistiksi, jolla riitti sympatiaa synnille ja kaikkiin ilmansuuntiin.

Järvilehto kirjoitti edelleen, kuinka hän ei ”sodi” kommunistista yhteiskuntajärjestelmää vastaan. Puolangan kirkkoherra nimenomaan korosti, ettei ota kantaa eri yhteiskuntajärjestelmien paremmuuteen. Järvilehto toi niin ikään esiin, ettei hänen kommunismin vastustamisensa ole ehdotonta. Jos kommunismi joskus tunnustaa ”Kristuksen ja Jumalan tahdon mukaisen vanhurskauden ja rakkauden,” ei hänellä ole enää sen jälkeen kommunismin suhteen huomauttamista. Jussi Järvilehto lopetti suhteellisen pitkän kirjoituksensa toteamalla:

Ja vielä. Mitä me täällä erämaassa herroille kapitalisteille heidän jumalan-kielteisyydestään pauhaamme, kun heitä ei täällä ole. Ja sikäli, kun heitä on, emme varmasti ole vaienneet. Mutta: kuka uskoo meidän saarnaamme?²⁵⁰

Tässä Järvilehto viittasi Vuotilan kirjoitukseen, jossa Vuotila oli esittänyt toivomuksen, että kirkossa saarnattaisiin yhtä lailla kapitalisteja kuin kommunisteja vastaan. Järvilehto antoi ymmärtää, että Puolangalla on näin myös tehty. Pitäjistä ei tosin aivan vaivatta kapitalistiherroja löydy.

Miten käy uskomisen, jos kommunismi voittaa?

”Erämaapappi” Jorma Kauko vastasi vielä seuraavassa Kotimaan numerossa lyhyesti edellä oleviin kirjoituksiin. Kauko kirjoitti, kuinka hän tunsii syrjäseutujen olot siksi hyvin, ettei arvostele kommunisteja äänestäviä kristittyjä ihmisinä. Kaukon mukaan hän oli kirjoituksellaan pyrkinyt kohdentamaan huomion kommunismiin ideologiana ja uskonnonvastaisena aatteena. Erämaapastori kirjoitti edelleen, kuinka on selvää, että jos kommunismi joskus voittaa, koittaa kirkolle tukala aika. Jorma Kauko kysyi lopuksi, kuinka käy niiden kommunisteja äänestävien vakaiden kristittyjen uskomisen vapauden, jos kommunistit voittavat? Eikö ollut laupeutta varoittaa näitä ihmisiä etukäteen?²⁵¹

Korpikommunismiin ja kristinuskoon liittyvää ilmapiiriä 1950- ja 1960-lukujen taitteen Kainuussa kuvastaa ehkä eräs Jorma Kaukoon liittynyt episodi, joka hiukan sivuuttaa käsiteltävän aiheen, mutta ansaitsee tulla mainituksi.

---

²⁵⁰ Kmaa 12/12.2.1960 Kommunismi ja kristillisyyden.

²⁵¹ Kmaa 13/16.2.1960 Vielä kommunismista ja kristillisyydestä.

Toukokuussa 1960 oli Kansan Tahdon yleisönosastoon saapunut nimimerkiltä ”kyläläinen” kirjoitus, jossa kirjoittaja ihmetteli pastori Kaukon toimintaa. Kauko oli kirjoittajan mukaan ”palvelupuuhiissaan Ruhtinansalmella” herättänyt kummastusta kovin omituisella tavalla. Nimimerkki ”kyläläinen” kirjoitti, kuinka:

Äskettäin hän [Kauko] oli mennyt vaimoineen erääseen syrjäseudun taloon. Mukana oli lisäksi eräs käsityönopeuttaja ja Helsingistä kotoisin oleva naisihminen. Talossa pastori alkoi kysellä, missä olette olleet sodan aikana, minkä vuoksi olette kommunisteja, vaikka olette saaneet rintamamiestilan, oletteko Skdl:n jäsen, toimiiko täällä pioneeriosasto ym. samantapaisia juttuja?²⁵²

Nimimerkki ”kyläläinen” oli kuullut, että mukana oli ollut lisäksi vielä ”jonkun Kuvalehden toimittaja, joka oli tekemässä roskajuttuja.” Lisäksi kirjoittaja kertoi vielä, kuinka kylällä oli liikkunut huhuja pastori Kaukon muuttamisesta Kuhmon Lentiiraan. Nimimerkki ”kyläläinen” totesi pastori Kaukosta kirjeensä lopuksi, että ”meillä ei tule ikävä, mutta sääli Lentiiran kyläläisiä.”²⁵³

Kyseinen ”Kuvalehden toimittaja” oli suurella todennäköisyydellä Eila Jokela, jonka juttu kommunismista Suomussalmella julkaistiin kesäkuun alun 1960 Suomen Kuvalehdessä.²⁵⁴

Herännäisyyden pappisihanne – missä ruudinkäryä ilmassa

Kotimaa-lehden palstoilla käydyssä keskustelussa oli se kiintoisa piirre, että kaikki kommunismin ja kristinuskon rinnakkaiseloon nihkeästi suhtautuneet papit lukeutuivat herännäisyyteen. Sekä Airas että Kauko olivat esimerkiksi asuneet körttikodissa opiskeluaikanaan. Airaksen artikkeli oli Kaukon juttua maltillisempi, mutta vain hiukan. Olavi Airaksen ja Jorma Kaukon kirjoitusten valossa Jussi Järvillehdon kohua Puolangalla herättänyt ”paimenkirje” vaikuttaa lähes lempeältä.

Olavi Airas oli vuonna 1948 kirjoittanut *Teologiseen Aikakauskirjaan* artikkelin Herännäisyyden pappisihanteesta. Siinä Airas kirjoitti muun muassa seuraavasti:

Tällaisia ominaisuuksia [herännäispapilla] on mm. Malmbergin valmius taisteluun. Kyllähän täytyy sanoa, että hän ja hänen jälkeensä monet herännäispapit ovat tunteneet suorastaan halua heittäytyä taisteluun, missä vain on ruudin käryä

²⁵² KT 118/21.5.1960 Pappi palvelupuuhiissa Ruhtinansalmella.

²⁵³ KT 118/21.5.1960 Pappi palvelupuuhiissa Ruhtinansalmella.

²⁵⁴ Jokela 1960b; KT 137/14.6.1960 Kainuun kulmilta - kommunismi leviää Suomussalmella.

Tämä Airaksen kuvaama herännäispappien ”taisteluun heittäytymisen halu” ehkä osaltaan elähdytti myös eteläpohjalaista Jussi Järvilehtoa, joka varmasti tiesi, miten räjähdysherkkään liemeen oli kirjoituksillaan lusikkansa pistänyt.

Kukaties hiukan myöhempien, kirkkopoliittisesti radikaalimpien aikojen ensituulahduksina voidaan nähdä, että kirkosta löytyi jo 1950- ja 1960-lukujen taitteessa myös rivipappien joukossa tahoja, jotka katsoivat, että kommunismiin tulisi ottaa lempeämpi asenne. Erkki Kaikkonen ja Leo Vuotila näkivät kristinuskon ja kommunismin suhteen niin, että SKDL:ää äänestävillä kristityillä oli oikeus poliittiseen vakaumukseensa eikä heitä sen vuoksi tullut pitää kirkossa epäkelpoina.

Jussi Järvilehdon vastine Kaikkoselle ja Vuotilalle oli suhteellisen suoraa puhetta Puolangan kirkkoherralta. Järvilehto antoi ymmärtää, että jos yhteen suuntaan kumartaa, toiseen väistämättä pyllistää. Kiinnostavasti Järvilehto lisäksi korosti, kuinka hän ei sodi kommunistista yhteiskuntajärjestelmää vastaan. Tämä todennäköisesti kertoi siitä, ettei Puolangan maalaisliittolaiselta kirkkoherralta ollut ”palavasieluisuudestaan” huolimatta kadonnut ulko(ja sisä-)poliittisten realiteettien taju.

Seurakuntalaisille neljä lukua propagandaa

Tammi-helmikuussa 1960 käytiin Oulussa ilmestyneessä Kansan Tahdossa jonkin verran keskustelua Jussi Järvilehdon marraskuun lopulla 1959 julkaisemasta kirjeestä Puolangan seurakuntalaisille. Kansan Tahto oli se SKDL:n lehti, jonka levikkialue kattoi myös Kainuun. Ilmeisesti lehteen lähetettiin enemmänkin Järvilehdon toiminnan aiheuttamaa lukijapostia kuin mitä lehti saattoi rajoitetusta palstatilasta johtuen julkaista. Järvilehto sai myös yksityisesti runsaasti ”nimettömiä haukkumakirjeitä.”²⁵⁶

Tammikuussa 1960 oli Kansan Tahto saanut lukijapostia ”Yleisöltä”-palstalle nimimerkiltä *Valitsija*. Kirjoitus oli otsikoitu huomiota herättävästi ”Meidän Jussi Järvilehto.” Lukijoille ei jäänyt epäselvyyttä, mistä jutussa oli kyse. Nimimerkki kertoi ”kirkkoherramme muistaneen meitä puolankalaisia joululahjalla, kirjasella Puolangan seurakuntalaisille.” Kirjoittajan mukaan

---

²⁵⁵ Airas 1948, 173.

²⁵⁶ Jalovaara 2004, 131.

kirkkoherran kirje oli sikäli täyttä asiaa, että se käsitti ”neljä lukua propagandaa rakkaille seurakuntalaisille.” Nimimerkki siteerasi Järvilehdon kirjoittamaa kirjettä, jossa kirkkoherra oli todennut, kuinka tavara ja raha sinänsä eivät ole pahoja, niitä tarvitaan, mutta elämän tavoitteiksi ne eivät kelpaa. Tätä kirjoittaja kommentoi:

Väärä todistus meidän Jussi Järvilehtomme. Sillä tavara ja raha eivät ole ihmisille muuta kuin yhteiskunnassa, joka perustuu toisen ihmisen riistoon, jossa ihmiset jakaantuvat omistajiin ja omistamattomiin.²⁵⁷

Kirjoittajalle tuntui olevan erityisen tärkeää todistaa siitä, että Puolangan kirkkoherra kuitenkin puolusti kapitalismia, vaikka olikin kritisoivinaan mammonismia. Nimimerkki ”valitsija” ei oikein uskonut, että Jussi Järvilehto olisi oman vakaumuksensa perusteella tällaisen tekstin kirjoittamiseen ryhtynyt. Kirjoittaja näki syypäänä Järvilehdon ohjailuun lähinnä paikalliset toimijat taustavoimien: ”diakoniayhdistyksen tai seurakunnan.”²⁵⁸ Oliko sittenkin helpompaa nähdä viimekätisenä syltityhteaana nimeämättömät, ainakin osin kasvottomat taustavoimat kuin paikkakunnan kirkkoherra?

Toimittaja Eila Jokelan vastikään Suomen Kuvalehdessä ollut artikkeli Aikamme johanneskastajista herätti myös Kansan Tahdossa reaktioita. Tammikuun lopun numerossa lehden toimittaja kirjoitti, kuinka Jokelan mielestä kansa oli ”sairasta”, kun se antoi äänensä kommunisteille. Kirjoittaja jatkoi: ”Jokela ei näköjään tiedä, että puoluesihteerit, toiminnanjohtajat ja muut palkkapiissarit sekä monet papitkin – esimerkiksi Puolangan pappi – urakoivat, minkä ehtivät, mutta ”sairaus” sen kun leviää.”²⁵⁹ Kansan Tahto siis näki SKDL:n kannatuksen, ”sairauden” leviävän kovaa vauhtia, vaikka kaikki mahdolliset tahot olivat kommunismia patomassa, yhtenä heistä Jussi Järvilehto.

Onko kirkkoherra julistanut sodan?

Helmikuun puolivälin 1960 Kansan Tahdossa Jussi Järvilehto oli näkyvästi esillä. Lehden toimittaja oli otsikoinut juttunsa kuvaavasti: ”Papillista politiikkaa.” Toimittaja arveli Jussi Järvilehdon halunneen ilmeisesti ”ampua lähtölaukauksen” kunnallisvaalitaistelulle. Jutussa todettiin Järvilehdon eksyneen kaidalta

²⁵⁷ KT 6/10.1.1960 Meidän Jussi Järvilehto.

²⁵⁸ KT 6/10.1.1960 Meidän Jussi Järvilehto.

²⁵⁹ KT 21/28.1.1960 Raamattu salkussa.

hengelliseltä tieltä. Kirjoittaja katsoi, että Puolangan sielunpaimen ”hyppäsi sivuun” hengenmiehen tehtävistä ja alkoi harrastaa politiikkaa. Kirjoittajan mukaan monet Puolangan seurakuntalaiset, ”vakavat miehet ja naiset ovat tarttuneet kynän varteen ja lähettäneet meille [Kansan Tahdon toimitukseen] kirjeitä, joissa ihmetellään, että kirkkoherra on ruvennut politiikkamieheksi.²⁶⁰

Toimittaja siteerasi erään Puolangan seurakuntalaisen ilmeisesti lehden toimitukseen lähettämää kirjettä, jonka mukaan Jussi Järvilehto harrasti ”suoranaista poliittista vainoa ja kiihotustyötä.” Artikkelissa todettiin lisäksi, että:

Tietävästi Puolangankaan seurakunnan miltään taholta ei koskaan ole tälle tielle vielä eksytty. Jollakin tietyllä poliittisella taholla on tosin pitkän aikaa käytetty vaalimainoksissa pyhää kirjaa, vaan senkin kepulikonstin tosiuskovaiset ovat katsoneet harkitsemattomaksi, koska itse raamatussa ei tämmöiseen puoluepeliin anneta oikeuksia yhdelle sen kummemmin kuin toiselle. Ja nyt tämä Jussi Järvilehto on julistanut sodan rauhallisen seurakunnan keskuuteen.²⁶¹

Samassa Kansan Tahdon numerossa oli lisäksi julkaistu yleisönosastolla otsikolla ”*Puolangan asioita*” varustettu kirjoitus, jossa nimimerkki *Kirjamies* hämmästeli, miten pappismies oli lähtenyt mukaan poliittiseen peliin. Kirkkoherran mukaan tuloa tällaiseen ”propagandaan” oli kirjoittajan mukaan peräti vaikea uskoa. ”*Kirjamies*” katsoi, että Järvilehto harrasti juuri sitä, mistä Jeesus selkeästi aikanaan varoitti kehottaessaan ”kavahtamaan fariseusten ja saddukeusten hapatusta.” Kirjoittajan mielestä ”Järvilehdon kirjeen jokaista sanaa sävyttää leppymätön viha kommunismiin.” Nimimerkki *Kirjamies* kirjoitti edelleen Järvilehdon kirjasesta, kuinka:

Se ei sovi ohjeeksi edes uskovaisille, jotka pyrkivät vaalimaan iankaikkista elämää. Raamattu ei soimaa kommunismia eikä SKDL:ää. Niiden soimaaminen on maallista mammonaa tavoittelevien työväen riistäjien ja heidän apulaistensa keksintö. – – Aatetta ei voida vihata muutoin kuin vihaamalla aatteen omaavia henkilöitä, siis lähimmäisiä, jotka ovat veljiä. Ja tästä on opetettu: Jokainen joka veljeänsä vihaa on murhaaja eikä yhdenkään murhaajan ole iankaikkinen elämä pysyvä.²⁶²

Nimimerkki ”*Kirjamies*” pyrki selvästi vastaamaan Jussi Järvilehdon kirjoitukseen kirkkoherran omin ase-in: Raamattuun vetoamalla.

---

²⁶⁰ KT 35/13.2.1960 Papillista politiikkaa.

²⁶¹ KT 35/13.2.1960 Papillista politiikkaa.

²⁶² KT 35/13.2.1960 Puolangan asioita.

Sopiiko papin politikoida?

Kansan Tahdon erityisesti yleisönosaston kirjoittelua leimasi jossain määrin hämmästys siitä, että Puolangan kirkkoherra oli lähtenyt niin selkeästi harrastamaan politiikkaa. ”Politikointi” ei papeille sinänsä ollut vieras asia, etenkin 1920- ja 1930-luvuilla. Sotien jälkeen oli pappien politiikkaharrastukseen suhtauduttu varauksellisemmin. Muun muassa Tampereen piispa Eelis Gulin oli ahkerasti vaatinut, ensimmäisestä heti sotien jälkeen julkaistusta paimenkirjeestään lähtien, pappeja pois politiikasta. Myös Martti Simojoki oli todennut papiston ja kirkon politiikkaan osallistumisesta, että ”vain asettumalla kaiken poliittisen elämän yläpuolelle ja liittoutumatta minkään ideologian kanssa se [kirkko] voi olla yhteisenä kotilietenä poliittisesti eri tavoin ajatteleville.”²⁶³ Tätä taustaa vasten on ymmärrettävissä se vilpittömältä vaikuttava hämmästys, mikä Kansan Tahdon lukijakirjeissä ilmeni Jussi Järvilehdon toiminnan osalta.

Tunteet tuntuivat pikku hiljaa lämmenneen Puolangalla Järvilehdon poliittisen paimenkirjeen johdosta. Sen ohella, että hämmennystä herätti kirkkoherran ”porvarien pussiin politikointi”, kuten se tulkittiin SKDL:n kannattajien keskuudessa, kummastusta lienee monelle aiheuttanut myös asian hengellinen puoli. SKDL:n äänestäjistä moni oli harras kirkkokristitty eikä seurakunnan kirkkoherran omia poliittisia näkemyksiä halveksiva ohjeistus ollut uskonnollisestikaan yhdentekevä asia.

Puolangan kunnan ja seurakunnan yhteisesti julkaisemassa Puolangan kirjassa lienee jonkin verran liioiteltu, kun siinä todetaan, että ”Pappien ja seurakuntalaisten suhteet ovat Puolangalla aina olleet lämpimät.” Kirjassa vakuutetaan edelleen, että Puolangalla pappien ja seurakuntalaisten suhteita on sävyttänyt ”molemminpuolinen kiintymys ja rakkaus.”²⁶⁴ Vaikuttaa siltä, että ”kiintymyksessä” oli Puolangan 1950- ja 1960-lukujen taitteen kirkkoherran Jussi Järvilehdon kohdalla ainakin SKDL:n kannattajien osalta ajoittain hiukan viileämpiä kausia.

Kirkkoherran ”sodanjulistuksesta” huolimatta eivät suhteet liene silti olleet aivan niin tulikuumat kuin mitä kiihkeimmistä kommentteista voisi olettaa: isossa

---

²⁶³ Gulin 1961a, 176; 1961b, 86–88; Jalovaara 2004, 25.

²⁶⁴ Hyyryläinen 1985, 497.

vuonna 1960 otetussa valokuvassa voidaan nähdä kirkkoherra Jussi Järvilehto ottamassa osaa SKDL:n Puolangan kunnallisjärjestön vappujuhlaan.²⁶⁵

2. KUNNALLISVAALIT KUUMENTAVAT TUNTEITA

Kansanedustaja moittii politikoivia pappeja

Elokuun alun 1960 Kansan Tahdossa oli SKDL:n kansanedustajan Martti Linnan (1911–2008) pitkä kirjoitus, jossa hän voimakkaasti kritisoi poliittisia paimenkirjeitä kirjoittelevia pappeja. Martti Linnan tausta oli poikkeuksellisen mielenkiintoinen. Nivalassa vanhoillislestadiolaiseen kotiin syntyneenä olisi ollut luonnollista, että suuren talon poika olisi poliittisessa valinnassaan päätenyt Maalaisliittoon, etenkin kun Linnan vanhemmat kannattivat puoluetta. Martti Linna valitsi kuitenkin toisin. Hän liittyi SKDL:ään ja valittiin melko pian liiton edustajana Nivalan kunnanvaltuustoon. Vuoden 1958 eduskuntavaaleissa Martti Linna pääsi ensi yrittämällä SKDL:n listoilta eduskuntaan. SKDL:lle Linnan vanhoillislestadiolaisuus ei ollut ongelma, pikemminkin päinvastoin. Liiton piirissä oli suhtauduttu vanhoillislestadiolaisuuteen myötämielisemmin kuin muihin herätysliikkeisiin. Sen sijaan vanhoillislestadiolaisuudessa kommunismia ja SKDL:ää vieroksuttiin erityisesti niiden jumalankielteisyyden vuoksi. Vanhoillislestadiolaisten uskonveljien toimesta yritettiin Martti Linnaa käännättää pois SKDL:sta jopa aamuyöhön jatkuneissa neuvonpidoissa, mutta tuloksetta. ”Armoneuvot” eivät auttaneet, Linna piti itsepuolustavasti päänsä. SRK:n toimeenpaneva elin työvaliokunta ei sekaantunut asiaan ja varoi ottamasta Linnan tapaukseen kantaa. Martti Linna itse ei nähnyt ristiriitaa uskonnollisten ja poliittisten näkemyksiensä välillä.²⁶⁶

Sotien jälkeen Linna oli antanut suuresta perintötilastaan vapaaehtoisesti puolet luovutetusta Karjalasta paenneille siirtolaisille. Martti Linna ei halunnut tilaansa takaisin edes sitten, kun se olisi ollut mahdollista. Tultuaan valituksi kansanedustajaksi Linna antoi tilastaan vielä toisenkin puoliskon pois veljelleen tämän perheen elantoa turvaamaan. Martti Linna itse kommentoi omistamista

²⁶⁵ KT 77/4.4.1961 Onko satanen liian vähän.

²⁶⁶ Talonen 1988, 328–330; Helin 1996, 218–220; Tölli 2007, 20; Palola 2011, 347.

myöhemmin seuraavaan tapaan: ”En pyri siihen, että omaisuudet pitäisi tasata. Mutta mielestäni ihmisen on autettava ihmistä siinä, missä hän suinkin voi.”²⁶⁷

Martti Linnan Kansan Tahdossa julkaistu kirjoitus oli otsikoitu puhuvasti: ”Pappeja lavealla tiellä.” Linnan puheenvuorosta ilmeni, että ”papeilla” hän tarkoitti erityisesti Puolangan kirkkoherraa Jussi Järvilehtoa ja Pudasjärven kirkkoherraa Timo Hämäläistä. Linna kirjoitti, kuinka:

Papit ovat ryhtyneet yksi toisensa perään kirjoittelemaan ahkerasti paimenkirjeitä seurakuntalaisilleen. Niissä ei kuitenkaan pyritä tekemään rehellisesti tunnetuksi Jumalan pyhää sanaa, vaan syötetään kokoomuslaista politiikkaa verhotuissa pakkauksissa ikään kuin se olisi kansalle kelpaavaa. Menetelmä ei ole uusi, onhan kautta aikain papisto suosinut lämpimästi ”tarkoitus pyhittää keinot” – periaatetta katsomatta lainkaan, tuleeko siten sanottua väärää todistusta lähimmäisistä. Erityisen kiivasta se on ollut aina silloin, kun kansan toimellisuus olojensa parantamiseksi on saanut lupaavat mittasuhteet. Että Suomen kansa on tosiaan voimakkaassa heräämisen tilassa, siitä on vaikuttavana todisteena pappien kirjoituspuuhien poliittinen luonne.²⁶⁸

Linna näki Suomen kansan siis olevan heräämässä, mutta ei kansallisesti tai hengellisesti, vaan poliittisesti ja sosiaalisesti. Uusi huomen oli koittamassa Suomen työväenluokalle.

Linna kirjoitti edelleen, kuinka papit tekopyhästi olivat evänneet kansandemokraateilta taivaspaikan, vaikka ”Jeesuksen oppi” sanoi toista. Linnan tulkinnan mukaan ”Jeesuksen oppi ei tunne kutsua, te tavarainomistajat, te joilla on miljoonatulot. Eikä myöskään: ”Tulkaa te papit, vaan köyhiä hän kutsuu, työttömiä, kodittomia, niitä, jotka eivät ole maailman silmissä mitään.”²⁶⁹

Kansanedustaja katsoi lisäksi, että pappien kirjeissä oli sikäli tapahtunut väärinymmärrys, että kommunismin pääsisältö ei suinkaan ollut jumalankieltäminen. Martti Linnan mukaan oli jopa niin, että monien kommunistien taivaaseen pääsy oli ”tuhat kertaa varmempaa kuin pappien ja muiden fariseusten.” Linna päätti kirjoituksensa ihmettelyyn siitä, että hengellisissä lehdissä, ainakaan Päivämiehessä, ei haukuta tai arvostella lainkaan porvareita, vaikka monet heistä ovat jumalankieltäjiä. Sen sijaan Linnan mukaan kommunismia pitää parjata keinoja kaihtamatta, jotta ”mummoilla saataisiin silmälasit tärisemään ja kylmät väreet selkäpiihin kuullessaan sanan kommunisti.”²⁷⁰

---

²⁶⁷ Linna 1966, 199–200.

²⁶⁸ Linna 1960.

²⁶⁹ Linna 1960.

²⁷⁰ Linna 1960.

Näin siis myös kansanedustaja Martti Linna otti osaa siihen keskusteluun, joka koski kristinuskoa ja kommunismia. Linnan kirjoitus oli vastaveto poliittisia paimenkirjeitä kirjoittaville papeille. Martti Linna oli todennäköisesti valikoitunut kirjoittajaksi taustansa vuoksi: lestadiolainen, joka oli SKDL:n kansanedustaja. Liiton piirissä pyrittiin osoittamaan erityisesti syrjäseutujen asukkaille, että SKDL:ssa ei vieroksuttu uskonnollisen taustan omaavia ihmisiä.

”Hitlerin mallinen sota” kommunismia vastaan

Pappien ”paimenkirjeiden” käsittely jatkui muutaman viikon päästä Kansan Tahdon yleisönosastossa. Nimimerkki ”*Poika*” liitti pappien kirjoitukset sekä sosiaalidemokraattien ja porvarien vehkeilyn yhteen. Hänen mukaan kyse alkoi olla ”Hitlerin mallisesta sodasta” kommunismia vastaan. Kirjoittaja jatkoi Puolangan kunnalliselämää kuvaten:

Muistetaanhan miten valtuuston taantumusenemmistö on kieltänyt kunnalliset ilmoitukset mm. vaaleja koskevat Kansan Tahdossa. Samoissa merkeissä sosiaalidemokraatit eivät enää vuokraa tyhjänä rököttävää taloaan SKDL:n järjestöjen käyttöön ja puolueeton paikallinen Maamiesseura, jonka hallussa on entinen suojeluskuntatalo, on myös kieltänyt talon vuokrauksen Kansan-demokraattien käyttöön. Muille kyllä kuulutaan vuokrattavan.²⁷¹

Nimimerkki ”*Poika*” jatkoi kirjoitustaan tuhtuneeseen sävyyn tuoden esiin, kuinka SKDL:ään viittaavia vaalimainoksia oli ”salakähmäisesti poisteltu, ja tilalle oli tuotu ”Maamiesseuran iltamainos.” Moinen toiminta oli saanut kirjoittajan muistamaan Lapuan liikkeen aikoja, jolloin ”Puolangan valtuustostakin kuoleman uhalla ajettiin vasemmistovaltuutetut.” Nimimerkin mukaan Puolangan oma pappi, toisin sanoen kirkkoherra Järvilehto, oli saanut ”liiallisesta poliittisuudesta vähän vastatuulta, mutta liikkeellä kuulemma nyt on Pudasjärven papin paimenkirje, jonka sisältö kuuluu olevan suunnilleen sama kuin viime talvena levitetyn Puolangan papin paimenkirjeessä.” Kirjoittaja jatkoi edelleen otaksumalla, että Pudasjärven kirkkoherran Timo Hämäläisen paimenkirjeen kohdalla toimitaan ”hienommasti” kuin Puolangan papin vastaavan, sillä sitä on kirjoittajan mukaan tavattu vain muutama kappale eräältä maalaisliittolaiselta valtuustoehdokkaalta.²⁷²

²⁷¹ KT 193/20.8.1960 Tähdenvälejä Puolangalla.

²⁷² KT 193/20.8.1960 Tähdenvälejä Puolangalla.

Nimimerkki ”Poika” viittasi Pudasjärven vanhoillislestadiolaisen kirkkoherran Timo Hämäläisen nimimerkillä ”Huutavan ääni korvessa” kirjoittamaan kirjelmään. Kirjelmän kirjoittajan henkilöllisyys oli ilmeisesti hyvin tiedossa. Kirjelmässään kirkkoherra Hämäläinen antoi selkeästi ymmärtää, ettei kukaan voi olla samanaikaisesti kommunisti ja kristitty. Timo Hämäläinen kirjoitti: ”Uskovainen, joka kannattaa SKDL:aa on Jeesuksen kavaltaja ja pettäjä.”²⁷³

Timo Hämäläinen oli vanhoillislestadiolainen, ja on hiukan epäselvää liikkeen kristinuskon käsityksestä johtuen, keihin Hämäläinen viittasi. Vanhoillislestadiolaisessa kielenkäytössä ilmauksilla ”kristitty”/”uskova” tarkoitetaan liikkeeseen kuuluvia ”Jumalan valtakunnan” sisäpuolella olevia ihmisiä.²⁷⁴

Täsmennetään hiukan nimimerkki ”Pojan” huomautuksia Lapuan liikkeen aikaisista tapahtumista Puolangan kunnanvaltuustossa. Kommunistien kannatus kunnassa ennen sotia oli vähäistä. Vuoden 1930 elokuussa olivat tunnelmat kiihtyneet myös Puolangalla. Porvarien kansalaiskokous toimitti valtuustolle kirjelmän, jossa vaadittiin kommunistien eroa. Samoilta listoilta valitut sosiaalidemokraatit saivat jäädä, mikäli osoittaisivat ”selvän kantansa isänmaallisissa kysymyksissä.” Näin myös sosiaalidemokraattiset valtuutetut heti tekivät. Lopputuloksena oli, että kaksi kommunistien varavaltuutettua viimein erosi. Kuohunnan rauhoituttua myös punaisemman vasemmiston kaksi valtuutettua palasivat Puolangalla jo 1930-luvulla takaisin kunnallispolitiikkaan.²⁷⁵

Vaalit lähenevät – Puolangan kunnan asiat kunnossa?

Vuoden 1960 kunnallisvaalit Puolangalla olivat kahden puolueen – Maalaisliiton ja SKDL:n – tiukka kamppailu siitä, kuka on kunnan vallankahvassa seuraavat

---

²⁷³ Helin 1996, 221–222.

²⁷⁴ Ks. Hämäläisen kirjelmästä aiheutuneesta keskustelusta esim. KT 117/20.5.1960 Avoin kysymys Pudasjärven papille; KT 124/29.5.1960 Pappi poliitikkona; KT 165/19.7.1960 Pudasjärvellä pappi kukistamassa kommunismia; KT 193/20.8.1960 Tähdenvälejä Puolangalla; KT 221/22.9.1960 Kokoomuspapin politikointi tuomiokapitulun tutkittavaksi.

²⁷⁵ Haverinen 1985, 426–427; Heikkinen 1986, 264.

neljä vuotta. Menneellä valtuustokaudella Maalaisliitolla oli ollut 12 valtuutettua, SKDL:llä 10 ja sosiaalidemokraateilla yksi edustaja.²⁷⁶

Heinäkuun lopun Kainuun Sanomissa kirjoitettiin tulevaisuuden näkymien Puolangalla olevan valoisat. Jutussa piirrettiin kunnan tilasta varsin positiivinen näkymä: talous oli kunnossa, työllisyys parani koko ajan, asukkaat olivat terveitä ja siivoja.²⁷⁷

SKDL:n tunnuksena Puolangalla vuoden 1960 kunnallisvaaleissa oli ”Kansandemokraattien enemmistö Puolangan kunnanvaltuustoon.”²⁷⁸ Tätä tavoitetta silmälläpitäen ei ollut yllätys, että SKDL:n piirissä nähtiin kunnan asiat toisin kuin Maalaisliitossa.

Kansan Tahto uutisoi reilua kuukautta ennen vaaleja etusivulla näyttävästi: ”Puolangan asiat retuperällä.” Artikkelissa kerrottiin, että: ”Missään maamme kunnassa ei tällä hetkellä asiat ole niin sekaisessa vaiheessa kuin porvarillisten kunnallismiesten yksinvaltiaasti hallitsemalla Puolangalla.” Jutun mukaan kunnassa oli määrärahoja ylitetty yli 90:llä miljoonalla markalla. Sekään ei lehden mukaan riittänyt, vaan artikkelissa todettiin, että ”kähmännän ja laittomuuden kruunasi” se, että kunnan tilit oli hyväksymättä ja tarkastamatta neljän viime vuoden ajalta.²⁷⁹

Kainuun Sanomissa kunnan esimies Yrjö Honka vastasi Kansan Tahdossa esitettyihin väitteisiin kunnan taloudellisesta tilasta toteamalla ne valehteluksi. Honka kirjoitti asiasta seuraavasti:

Kommunistit ovat täällä Puolangalla vaalivalistuksensa perustaneet täysin valheelliselle pohjalle. Kun varsinainen vaalityö perustuu valheeseen, niin senhän jokainen voinee arvata minkälaiseen valhesumuun joudutaan, jos nämä saavat vallan käsiinsä kunnallisvaaleissa.²⁸⁰

Kainuun Sanomissa katsottiin tarpeelliseksi määritellä lehden kanta kommunismin ja kristinuskon mahdolliseen rinnakkaiseloon. Lehden toimituksen laatimassa artikkelissa syyskuun puolivälissä 1960 todettiin, kuinka ”Tarkoituksena on ollut osoittaa, että kommunismi on aina ja kaikkialla kristinuskon vihollinen numero yksi.”²⁸¹ Tuskin kenellekään jäi epäselvyyttä siitä,

---

²⁷⁶ KT 156/8.7.1960 Otsikoimaton.

²⁷⁷ KS 170/27.7.1960 Tulevaisuuden näkymät kohtalaisen valoisat Puolangalla.

²⁷⁸ KT 156/8.7.1960 Otsikoimaton.

²⁷⁹ KT 201/30.8.1960 Puolangan asiat retuperällä.

²⁸⁰ KS 215/17.9.1960 Vaalikentiltä kuultua – Puolangan kunnan tilit.

²⁸¹ KS 216/18.9.1960 Kommunismin suhde uskontoon.

mikä oli Kainuun Maalaisliiton äänenkannattajan käsitys kommunismin ja kristinuskon suhteesta.

Saman lehden yleisönosastossa julkaistiin muutamaa päivää myöhemmin nimimerkin ”S.K:nen” laatima kirjoitus ”puolankalaisille.” Jussi Järvilehto oli julkaissut elokuun lopussa toisen kirjeen seurakuntalaisilleen ja ilmeisesti nimimerkki ”S.K:nen” otti mielipidekirjoituksellaan kantaa juuri tähän Järvilehdon vihkoseen. Nimimerkki kirjoitti, kuinka:

Seurakunnassamme on ilmestynyt kirje, jossa selvitetään kuntalaisille, miksi kommunismia ei kannata äänestää. Kirje on seurakunnalliselta ja muultakin kannalta paikallaan, mutta – ehkä näin juuri ennen vaaleja – ”kaksiteräinen miekka.” Helposti tullaan käsitykseen, että kylläpä herroja pelottaa, kun täytyy kaikki konstit ottaa käyttöön käytäessä vaalikalassa. Vaikutus saattaa olla tarkoituksen vastainenkin. Mutta juuri nyt niitä rohkeita totuudenjulistajia tarvitaan, sillä liian usein ollaan luisumassa pois totuudesta.²⁸²

Kirjoittaja tuntui siis hiukan epäilevän Järvilehdon kirjeen tarkoituksenmukaisuutta. Kainuun Sanomissa ei, mielenkiintoista kyllä, käsitelty tätä yhtä yleisönosastokirjoitusta lukuunottamatta tämän enempää Puolangan kirkkoherran ”poliittisia paimenkirjeitä.” Ilmeisesti siihen ei ollut suurempaa tarvetta. Lehden käsitys kristinuskon ja kommunismin suhteesta oli jotakuinkin sama kuin Jussi Järvilehdolla.

Kunnallisvaalien tulokset ja seuraukset

Vuoden 1960 kunnallisvaalien tulokset Puolangan osalta olivat tasaväkkiset: sekä Maalaisliitto että SKDL saivat molemmat 23-paikkaiseen valtuustoon 11 edustajaa. Vaa’an kieliasemaan jäi SDP:n valtuutettu. Äänimäärissä SKDL kohosi 1500:lla äänellä niukasti Puolangan suurimmaksi puolueeksi. Se sai 41 ääntä enemmän kuin Maalaisliitto. Kansan Tahto otsikoi, että ”Työkansa torjui hyökkäyksen.”²⁸³ Tällä ”hyökkäyksellä” varmasti osin tarkoitettiin myös pappien ”poliittisia paimenkirjeitä.”

Vaaleihin liittyvä jälkipuinti jatkui Puolangan seurakuntasalilla marraskuussa 1960 käydyssä keskustelussa, jossa teemana oli ”suhteemme seurakuntaan.” Kainuun Sanomien aiheesta tekemän jutun mukaan tilaisuuden alustuksen oli pitänyt kirkkoherra Jussi Järvilehto. Keskustelutilaisuudessa oli

²⁸² KS 220/23.9.1960 Puolankalaisille.

²⁸³ KT 232/4.10.1960 Työkansa torjui hyökkäyksen.

tuotu esiin kirkon ja pappien harjoittama poliittinen toiminta, joka joidenkin läsnäolijoiden mielestä ”vieroittaa sen takia useitakin kirkon piiristä.” Kainuun Sanomat kirjoitti, kuinka tilaisuudessa:

Keskusteltiin paljon ja useista seikoista. Papeista ja heidän toiminnastaan (heistä etupäässä). Saatettiin sanoa yhtä ja toista, puolesta ja vastaan, mutta keskustelu kulki kuitenkin koko ajan seurakuntaa rakentavassa hengessä.²⁸⁴

Lehden uutisesta ei suoraan käynyt ilmi, mutta ilmeisesti Puolangan seurakunta oli keskustelutilaisuuden järjestänyt. Todennäköisesti myös kirkkoherra Jussi Järvilehto itse halusi tasoittaa omankin toimintansa aiheuttamia tyrskyjä seurakunnassa.

Vuoden 1961 alussa Puolangan uusi valtuusto kokoontui ensimmäistä kertaa. Kainuun Sanomien mukaan ”karvalakki oli ollut kokouksessa ahkerassa käytössä,” toisin sanoen kokouksessa äänestettiin runsaasti. Jussi Järvilehto tuli valituksi Puolangan kirkonkylän koulun johtokuntaan.²⁸⁵

Viime mainittuun seikkaan kiinnitti huomiota Kansan Tahdon yleisönosastossa nimimerkki ”*Kansandemokraatti*.” Nimimerkki kirjoitti, kuinka:

Kunnallisvaalien jälkeen kuuluu pappikin muiden taantumusmiesten mukana kehu-
neen porvarien (joihin tietysti on jo silloin luettu sos-dem Kannainen [Sdp:n val-
tuutettu]) vaalivoitolla. Tuo voitto lieene kuitenkin melkoinen Pyrrhoksen voitto,
sillä menettihän Maalaisliitto 1:n paikan Kansandemokraateille, joskin se on vielä
riittämätön tekemään loppua MI – sos-dem – liittouman kunnallispolitiikasta, niin
luottamusmiesten valinnassa kuin muussakin kunnallisessa toiminnassa.
Kait kiitollisuuden osoitukseksi kirkon taholta saamastaan vaaliavusta pappi
Järvilehtokin sai jäsenen paikan muutamassa toisarvoisessa lautakunnassa.²⁸⁶

Nimimerkki ”Kansandemokraatti” halusi vielä kiinnittää huomion siihen seikkaan, että Puolangan valtuustossa ”puntarimiehenä” istunut sosiaalidemokraattien edustaja Lauri Kannainen äänesti kaikissa asioissa ”röyhkeästi” porvarien hyväksi. Nimimerkki otaksui lopuksi, että ”tuskin kukaan on koskaan myynyt nahkaansa porvareille niin halvalla kuin Kannainen teki.”²⁸⁷

Vielä vuoden 1961 maaliskuussa Kansan Tahdossa palattiin Jussi Järvilehdon kirjoituksiin. Nimimerkki ”*Tee*” kertoi tavanneensa erään toistaiseksi Maalaisliittoon lukeutuneen pienviljelijän, joka oli ”ensi töikseen tiedustellut

²⁸⁴ KS 268/19.11.1960 Mitä sanomme kirkosta? Keskustelutilaisuus Puolangalla;

KS 269/20.11.1960 Kirkkokeskustelu jatkui Puolangalla.

²⁸⁵ KS 19/25.1.1961 Karvalakki ahkerassa käytössä Puolangan kunnanvaltuustossa.

²⁸⁶ KT 25/1.2.1961 Valtuusto istui Puolangalla.

²⁸⁷ KT 25/1.2.1961 Valtuusto istui Puolangalla.

tarvitaanko kuussa lähiaikoina pappia?” Mainittu pienviljelijä oli ollut sitä mieltä, että puolankalaiset luovuttaisivat sinne mielellään kirkkoherra Järvilehdon. Nimimerkki ”Tee” lopetti kirjoituksensa jäähyväistoivotuksin Järvilehdolle: ”Tervemenoa vain kuuhun! Siellä on ehkä työkenttää, raivaamatonta hengensarkaa. Onko siellä kommunisteja ja mammonisteja, se selviää vasta perillä.”²⁸⁸

Sotakirves on kaivettu maasta

Huhtikuussa 1961 Kansan Tahto julkaisi laajan kuvalla varustetun haastattelun Jussi Järvilehdosta. Artikkelin alaotsikossa kerrottiin, kuinka ”Seurakunnan kirkkoherra tutkii Kommunisti-lehteä ja käy lujaa taistelua kommunisteja vastaan.” Toimittaja kirjoitti, kuinka Järvilehto oli käynyt aktiiviseen, joskin tuloksettomaan taistoon kommunisteja vastaan. Jutussa siteerattiin edelleen useassa kohdin Järvilehdon Toinen nielee toisen-kirjasta. Artikkelin mukaan Puolangan työväestö oli ottanut kirkkoherran kommunisminvastaisen taistelun rauhallisesti vastaan. Kirjoituksen mukaan sen osoittivat edellissyksyiset kunnallisvaalit, joissa SKDL oli lisännyt kannatustaan Puolangalla.²⁸⁹

Kansan Lehden toimittaja oli haastatellut Järvilehtoa tämän kotona Puolangan pappilassa. Haastattelu oli käyty ”ystävällismielisessä hengessä.” Toimittaja kuvaili Puolangan pappilaa seuraavasti:

Pappilan sisustus on vaatimaton, mutta kuitenkin tavallisen puolankalaisen ulottumattomissa. – – ympäristö on kaunis puolankalainen järvimaisema, joka huokuu rauhallisuutta. – – mutta niin vain on, että taistelulippu on täällä nostettu ja sotakirves maasta kaivettu.²⁹⁰

Puolangan vanha pappila, Kiiskilän pappilaksi kutsuttu, oli rakennettu vuonna 1827 edellisen, samalla paikalla sijainneen pappilan tuhouduttua tulipalossa. Jussi Järvilehdon aikana tämä Kiiskilän pappila oli edelleen käytössä kirkkoherran asuntona ja virkatalona.²⁹¹

Järvilehto kertoi haastattelussa, että oli lähtenyt kommunismin vastaiseen taisteluun, koska hän oli tutustunut kommunismiin ja päässyt perille sen päämääristä. Puolangan kirkkoherra mainitsi haastattelussa lisäksi tutustuneensa

²⁸⁸ KT 64/18.3.1961 Kainuun kulmilla - Puolangan työaikalaki.

²⁸⁹ KT 77/4.4.1961 Onko satanen liian vähän.

²⁹⁰ KT 77/4.4.1961 Onko satanen liian vähän.

²⁹¹ Hyyryläinen 1985, 515–517.

jo opiskeluaikana ”joihinkin kommunistiperheisiin” ja lukeneensa jonkin verran Stalinin teoksia. Lisäksi Järvilehto kertoi lukeneensa myös Tuure Lehenin kirjan *Työväen luokan maailmankatsomus*.²⁹²

Lisättäköön tähän, että kirkkoherra Järvilehto ei ollut Lehenin kirjan ainoa lukija. Kyseinen vuonna 1950 julkaistu kirja sai heti ilmestyttyään suuren suosion, ja se myytiin muutamassa viikossa loppuun. Toinen painos otettiin kuukausi ensimmäisen painoksen jälkeen.²⁹³

Stalinin teosten lukeminen ei tuolloin tai etenkin Järvilehdon opiskeluaikana ollut lainkaan niin kummallista kuin se ehkä voi myöhemmän kehityksen valossa vaikuttaa. SKP oli vielä 1950-luvun alussa tiukasti ”stalinistinen” puolue. Piiritoimistoilla oli iso Stalinin kuva seinillä, puolueen jäsenillä ja kannattajilla monasti samoin. Tunnollisen puolueaktiivin kirjahyllystä löytyivät, jos nyt ei luettuna, niin ainakin näkyvällä paikalla Stalinin kootut teokset. Kommunisti-lehti taas oli SKP:n kerran kuukaudessa ilmestyvä poliittis-teoreettinen aikakauslehti.²⁹⁴ Puolangan kirkkoherran kommunismia käsittelevä lukemisto oli kommunismiin perehtymisen kannalta täysin asianmukaista.

Kirkkoherran haastattelussa otettiin esille myös Järvilehdon työ pappina Puolangan seurakuntalaisten parissa ja seurakuntalaisten mahdolliset reaktiot kirkkoherransa toimiin. Haastattelussa kerrottiin, kuinka Puolangan kirkkoherra myönsi joutuneensa toimimaan seurakuntalaisiaan vastaan. Jussi Järvilehdon oma käsitys asiasta oli, että seurakuntalaisten vastustus ei kuitenkaan saa hänen toimiaan estää. Järvilehto kertoi toimittajalle, että ”julistan sitä sanomaa, mitä julistan, sanoivatpa ihmiset mitä tahansa.” Järvilehto kertoi lisäksi olevansa valmis eroamaan virastaan ja lähtemään seurakunnastaan, mikäli puolankalaiset niin haluavat.²⁹⁵

Järvilehto totesi edelleen toimittajalle, etteivät puolankalaiset kommunistit ole sen pahempia kuin muutkaan suruttomat ihmiset.²⁹⁶ Toteamuksessa tuli esiin Järvilehdon oma herätysliiketausta. Herännäisyydessä oli edelleen 1950- ja 1960-lukujen taitteessa käytössä jako ”suruttomiin”, maailmassa vaeltaviin ja heränneisiin ihmisiin.

Haastattelun tehnyt toimittaja esitti vielä artikkelin lopuksi omana toivomuksenaan, etteivät:

---

²⁹² KT 77/4.4.1961 Onko satanen liian vähän.

²⁹³ Lehen 1950, 6.

²⁹⁴ Oinonen 1989, 236; Toiviainen 1973, 216.

²⁹⁵ KT 77/4.4.1961 Onko satanen liian vähän.

²⁹⁶ KT 77/4.4.1961 Onko satanen liian vähän.

Kristinoppi ja hengenmiehet puutu työväestön poliittisiin rientoihin, joiden tarkoituksena on tämän maallisen elämän parantaminen kansan laajoille joukoille. Luulen, että tämä on myös Puolangan seurakuntalaisten enemmistön tahto.²⁹⁷

Artikkelin aivan lopussa, ohi Jussi Järvilehdon haastattelun, toimittaja totesi omana käsityksenään, että kristinuskon ja kommunismin rinnakkaiselo oli välttämätöntä. Kirjoittajan näkemys oli, että missään tapauksessa ei tule ryhtyä sellaiseen avoimeen taisteluun kuin minkä Puolangan kirkkoherra oli julistanut. Toimittajan kanta kristinuskon ja kommunismin rinnakkaiseloon oli sikäli mielenkiintoinen, että SKDL:n uskontopolitiikassa elettiin edelleen aikoja, jolloin puolueen suhtautuminen uskontoon oli varsin kriittinen. Matti Helin kirjoittaa, kuinka tosin esimerkiksi SKDL:n Kainuun ja Lapin piirijärjestöt suhtautuivat pidättyvästi liiton jyrkentyneeseen uskontopolitiikkaan.²⁹⁸ Samankaltaista suhtautumistapaa vaikutti edustavan haastattelun tehnyt Kansan Tahdon toimittaja.

Jussi Järvilehdon kirjoittamat kirjeet Puolangan seurakuntalaisille olivat epäilemättä kirjoitetut suurelta osin Puolangan ajankohtaisen kunnallispoliittisen tilanteen ja lähestyvien kunnallisvaalien innoittamina. Sitä vastoin tyyllillisesti hiukan erilaisesta *Toinen nielee toisen* – kirjasesta jää vaikutelma, että siinä Puolangan vanhassa pappilassa Kommunisti-lehteä lukenut, dialektiseen materialismiin ja Stalinin teoksiin perehtynyt sekä kommunismin olemusta pohtinut ”palavasieluinen” nuori kirkkoherra käy myös jossain määrin henkilökohtaista taistelua kommunismin jumalankielteisyyttä vastaan.

Pakinoitsija näkee Puolangan papin paimenkirjeen kirkonkirouksena

Seuraavassa käsittelen vielä, hiukan kronologisesta esitystavasta poiketen, kaikki Kansan Uutisten Järvilehtoa koskeneet kirjoitukset. Lehden pakinoitsija *Juorkunan Jussi* nosti pariinkin otteeseen kolumneissaan esiin Puolangan kirkkoherran puuhut. ”Jussi” oli muutoinkin varsin aktiivinen kirkon ja sen pappien toimien tarkastelija. Nimimerkin ”Juorkunan Jussi” taakse kätkeytyi toimittaja Kerttu Kauniskangas (1920–1998). Kauniskangas oli aloittanut pakinoinnin Kansan Uutisten edeltäjässä Työkansan Sanomissa vuonna 1952.²⁹⁹

---

²⁹⁷ KT 77/4.4.1961 Onko satanen liian vähän.

²⁹⁸ KT 77/4.4.1961 Onko satanen liian vähän; Helin 1996, 191, 244–245.

²⁹⁹ Murto 2007, 48.

Kauniskankaan perhehistoria oli paitsi värikäs, poikkeuksellisuudesta huolimatta myös jollain tavalla tyypillinen suomalaisen kommunistin tausta. Kauniskankaan isoisä oli ollut vanhan työväenliikkeen tunnettu vaikuttaja Yrjö Mäkelin (1875–1923), joka oli kuollut Etsivän Keskuspoliisin pidätysseurassa. Kerttu Kauniskankaan äiti Gertrud Mäkelin (1901–1956) hankki elantonsa Neuvostoliitossa toimittajana, kunnes tuli Stalinin poliittisissa vainoissa viskatuksi vankileirille. Hän palasi monin tavoin murtuneena pakkotyöleiriltä Hruštšovin suojaan turvin takaisin Suomeen vuonna 1956, mutta kuoli pian paluunsa jälkeen.³⁰⁰

Kerttu Kauniskangas liittyi heti sodan jälkeen SKP:hen. Hän kertoi valinneensa ”miehisen” nimimerkin, koska arveli, että naisen kirjoittamiin poliittisiin pakinoihin ei ehkä olisi suhtauduttu vakavasti.³⁰¹ Lukemissani Kansan Uutisissa vaikutti siltä, että eräs Juorkunan Jussin suosikkiaihe olivat kirkko ja pappien politikointi. Myös Kansan Uutisten yleisönosastossa oli runsaasti kirjoituksia uskonnosta, kirkosta ja papeista.

Juorkunan Jussi kirjoitti maaliskuun 1960 pakinassaan Puolangan kirkkoherrasta, että ”kuvasta päätellen kyseessä on nuori ja yritteliäs mies”, joka pakinoitsijan mukaan oli nyrkkipostissa lähettänyt seurakuntalaisilleen uhkauskirjeen. Juorkunan Jussi tarkoitti Järvilehdon vuoden 1959 marraskuun lopussa päiväämää ensimmäistä kirjettä seurakuntalaisilleen. Jussin mukaan Järvilehdon kirjoitus ”ei juuri eronnut paavin silloin tällöin jyrähtelemistä kirkonkirouksista.” Juorkunan Jussi jatkoi juttuaan Järvilehdon motiiveja arvuutellen:

Kokoomuksen asioita ajava pappi pääsee nousemaan virassa ja palkkaluokassa. Pääsee pois esimerkiksi Puolangalta, joka on köyhä, syrjäinen pitäjä. Jos siellä alkaisi jakaa leipäänsä isoovien kanssa, niin itselle jäisi kovin vähän. – – Kuka teistä on se ihminen, joka antaa pojallensa kiven, kun tämä pyytää häneltä leipää? Vuorisaarnan kysymys soveltuu kirkkoherraan, joka saarnaa puolankalaisille Kokoomuksen oppeja.³⁰²

Juorkunan Jussi ei ehkä ollut lukenut Järvilehdon kirjoitusta riittävän tarkasti tai todennäköisimmin: luki sen tarkoitushakuisesti. Jussi Järvilehto nimenomaan otti kantaa siihen, kuinka niiden, joilla oli varaa, oli annettava reilusti omastansa.

---

³⁰⁰ Murto 2007, , 48–54; Kalemaa 2005.

³⁰¹ Murto 2007, 48–54.

³⁰² KU 74/16.3.1960 Kiviä leivän sijasta.

Lisäksi pakinoitsija erehtyi Järvilehdon puoluekannasta: Jussi Järvilehto oli maalaisliittolainen.

Vaalipropagandaa koululapsille?

Kansan Uutisten otsikko syyskuun 22. päivän aamulla huusi räväkästi:

”Kirkkoherran vaalihaavi. Kommunismin vastainen ”paimenkirje” seurakunnalle Puolangalla – hätää Kansandemokraattien kannatuksesta.” Jutussa kerrottiin, että ”tällaista tekstiä tarjoilee kirkkoherra Järvilehto seurakuntalaisilleen.” Artikkelissa viitattiin Järvilehdon elokuun lopulla 1960 päivätyyn toiseen kirjeeseen Puolangan seurakunnalle. Nimenomaan tämän Järvilehdon kirjoituksen päällimmäinen vaikutin oli lähestyvät kunnallisvaalit.³⁰³

Artikkelissa toimittaja käytti Järvilehdosta ilmaisua ”Kokoomuslaisille mielipiteille uskollinen pappi.” Lisäksi jutussa viitattiin Puolangan kirkkoherran lausumaan, jossa tämä oli sanonut, että: ”Minä tiedän kommunismista enemmän kuin useimmat seurakuntalaiset.”³⁰⁴ Vaikka lehti laskee leikkiä kainuulaisen kirkkoherran marxilaisuuden tietämyksellä, piti Järvilehdon käsitys todennäköisesti paikkansa. Hän seurasi aktiivisesti kansainvälisestä ja suomalaisesta kommunismista käytävää keskustelua. Kansan Uutisten lukijoille viholliskuvana ”kokoomuslaisille mielipiteille uskollinen pappi” oli paljon tunteita herättävämpi ja poliittisesti sopivampi kuin jos Kokoomuksen sijalle olisi ollut Maalaisliitto.

Kansan Uutisten kyseinen juttu julkaistiin kahta viikkoa ennen kunnallisvaaleja. Jutussa kysyttiin, että ”pitääkö kirkkoherra seurakuntalaisiaan hiukan liian vähäpätöisinä arvioimaan asioita, se taas nähdään sitten kun vaalit on pidetty.” Artikkelit jatkuivat koskien Järvilehdon kirjasten levittämistä. Jutussa todettiin, että:

Kirkkoherran auliina apuna mainitun hengentuotteen levittäjänä on toiminut paikallinen kansakoulunopettaja, joka kertoman mukaan ei ole tyytynyt vihkosen levittämiseen vain virkatoimiensa ulkopuolella, vaan on innoissaan ottanut niitä mukaansa kouluunkin, missä on jaellut hengen miehen poliittista vaalilehtistä koululapsille välitunnin aikana.³⁰⁵

---

³⁰³ KU 257/22.9.1960 Kirkkoherran vaalihaavi.

³⁰⁴ KU 257/22.9.1960 Kirkkoherran vaalihaavi.

³⁰⁵ KU 257/22.9.1960 Kirkkoherran vaalihaavi.

Kansan Uutiset oli kysynyt asiaan kantaa kouluhallituksen pääjohtaja Reino Oittiselta. Oittinen oli lausunut kantanaan, että ”on sanomattakin selvää, ettei opettaja saa puuttua politiikkaan kouluaikana.” Jutussa luvattiin edelleen, että kouluhallitus tulee asian tutkimaan.³⁰⁶

Muutamaa päivää myöhemmin otti Juorkunan Jussi kolumninsa kohteeksi pappien politikoinnin. Pakinoitsija katsoi, että ”Herramme viinitarhan puolueettomat työntekijät ovat vaalien alla paljastuneetkin porvarillisten puolueiden propagandisteiksi – –.” Jussin mukaan tuntui siltä, että näille papeille Jumalan sanan julistus oli jäänyt toisarvoiseen asemaan kommunismin vastustamisen rinnalla.³⁰⁷

Lokakuun 2. päivänä, ensimmäisenä vaalipäivänä Kansan Uutiset otti vielä kerran käsiteltäväkseen pappien politikoinnin. Nimimerkki ”Tutka,” joka oli todennäköisesti lehden toimittaja, siteerasi Järvilehdon kirjoittamaa toista kirjettä Puolangan seurakuntalaisille, jossa kirkkoherra oli kirjoittanut: ”Nyt pyydän erityisesti, ettei yksikään seurakuntamme jäsen kannattaisi julkisesti eikä salaisesti kommunismia (SKDL) eikä antaisi vaaleissa sille ääntään.” Lehden toimittaja mainitsi myös Pudasjärven kirkkoherra Timo Hämäläisen, joka oli pitänyt mahdottomana, että sama ihminen voisi olla uskova ja kommunisti.”³⁰⁸

Kansan Uutisten jutussa kysyttiin edelleen tuskaisen tuntuisesti, eivätkö kirkon papit todellakaan tiedä, että sama henkilö voi aivan hyvin omata henkisesti ”kristillisen asenteen ja poliittisesti asenne on kansandemokraattinen.” Edelleen tässä vaalisunnuntain jutussa vihjattiin selväsanaisesti siihen, että ”jokin tietty propagandakeskus levittää ajatusta, että on valittava joko Jeesus tai SKDL.”³⁰⁹

Vaalituloksen selvittyä Kansan Uutisissa iloittiin siitä, että ”Valitsivat Skdl:n.” Jutussa viitattiin vaaleja edeltäviin tapahtumiin, joissa Puolangan, Pudasjärven, Ähtärin ja Sallan papit olivat kehottaneet valitsemaan joko kristinuskon tai SKDL:n. Suurella riemulla ja lievällä vahingonilolla uutisessa pantiin merkille, kuinka SKDL oli lisännyt paikkamääräänsä kahdella Pudasjärvellä ja Sallassa sekä yhdellä Puolangalla ja Ähtärissä.³¹⁰

---

³⁰⁶ KU 257/22.9.1960 Kirkkoherran vaalihaavi.

³⁰⁷ KU 261/26.9.1960 Manaukset eivät auta.

³⁰⁸ KU 267/2.10.1960 Tässä vastaus.

³⁰⁹ KU 267/2.20.1960 Tässä vastaus.

³¹⁰ KU 271/6.10.1960 Valitsivat Skdl:n.

Kirkkoherralle kiitosta köyhän asialla olemisesta

Vuosi vaihtui, mutta kirkkoherra Järvilehto ei jäänyt täysin Kansan Uutisilta piiloon. Juorkunan Jussi oli lukenut Järvilehdon muutamaa kuukautta aiemmin julkaistun kirjaseen *Toinee nielen toisen*. Pakinoitsija palautti ensin lukijoiden mieleen, että Jussi Järvilehto oli se nuori kainuulainen kirkkoherra, joka oli saanut julkisuutta jakamalla seurakuntalaisilleen ”poliittisia paimenkirjeitä.” Juorkunan Jussi oli pannut merkille, että kirjan oli julkaissut Herättäjä-Yhdistys. Pakinoitsija kertoi, kuinka hän oli uskaltanut kirjan lukemaan, ”luottaen kirjoittajan vilpittömyyteen, karkottaen epäilykset, että hänellä [Järvilehdolla] olisi jotain sivutarkoituksia.” Tämän Jussi kertoi tehneensä silläkin uhalla, ettei hänellä kommunistina voi kirkkoherran mielestä olla moraalialla.³¹¹

Juorkunan Jussi toisti kommunistien vakioväittämän, että ”uskonto on jokaisen yksityisasiasia ja jatkoi samasta teemasta valaisten asiaa SKP:n näkökulmasta:

Sen [SKP:n] jäsenistä osa on uskovaisia. Järvilehto ei sano, vaikka varmaan tietää, ettei puolueen taholta ole kovisteltu heitä luopumaan uskostaan. Kirkko sen sijaan uhkailee heitä ikuisella kadotuksella elleivät he luovu SKP:stä.³¹²

Juorkunan Jussi lainasi laajasti Jussi Järvilehdon tekstiä muun muassa kohdasta, jossa Järvilehto suorasanaisesti kehotti ”kirkonmiehiä ja kristittyjä” lakaisemaan omien rappujensa edustan ja vaati ”yhteiskunnallisten epäkohtien tuomista päivänvaloon” sekä niiden korjaamista. Juorkunan Jussin mukaan ”kirkko ei näistä sanoista varmaankaan kirkkoherransa päätä myötakarvaan silitä.” Pakinoitsija kirjoitti vielä, että jos Järvilehto edelleen vaatii ”mammonan palvonnan lopettamista, ahneiden pappien rankaisemista, köyhien kansalaisten auttamista ja yhteiskunnallisten epäkohtien korjaamista,” saavuttaa Puolangan kirkkoherra aivan varmasti seurakuntalaistensa luottamuksen.³¹³

Oli sinänsä Puolangan kirkkoherralta pienoinen saavutus päästä toistuvasti SKDL:n valtakunnallisen äänenkannattajan suositun pakinoitsijan mielenkiinnon kohteeksi. Lisäksi on sanottava, että Juorkunan Jussi oli (tällä kertaa) lukenut Järvilehdon kirjaseen tarkasti. Järvilehtohan kritisoi kirjassaan erittäin voimakkaasti ahneuteen, rahanhimoon ja itsekkyyteen keskittyvää kulttuuria, jopa

³¹¹ KU 17/19.1.1961 Kirkkoherra ja kommunistit; ks. myös Järvilehto 1960b, 13–14.

³¹² KU 17/19.1.1961 Kirkkoherra ja kommunistit.

³¹³ KU 17/19.1.1961 Kirkkoherra ja kommunistit.

rajummin kuin kommunismia. Järvilehdon kirja sai Juorkunan Jussilta hiukan yllättävästi lievää myönteistä palautetta. Yllättävää sikäli, että tätä aiemmin Järvilehdon suurin piirtein samansisältöiset kirjoitukset oli radikaalivasemmiston taholta yksituumaisesti tuomittu. Huomattakoon vielä, että Juorkunan Jussi huomioi Järvilehdon kirjan kustantajan: Herättäjä-Yhdistyksen. Kommunistien kollektiivisessa muistissa herännäisyys ei todennäköisesti herättänyt kovin positiivisia mielleyhtymiä.

3. Jussi Järvilehdon toimien käsittely SKP:n ja SKDL:n puoluelimissä

Kävin läpi kaiken materiaalin, mitä Kansan Arkistosta löytyi liittyen SKP:n ja SKDL:n Kainuun piireihin sekä niiden Puolangan osastoihin. SKDL:n sekä Kainuun piirin että Puolangan kunnallisjärjestön osalta aineisto oli suurelta osin järjestelemätön. Piirien tasolla Jussi Järvilehdon toiminnasta löytyi jonkin verran mainintoja. Puolangan osastojen pöytäkirjoissa tai muussa aineistossa ei kirkkoherraa käsitelty. Siihen nähden, miten runsaasti Jussi Järvilehdon toimintaa puitiin lehtien palstoilla, jäivät jäljet SKDL:n ja SKP:n Kainuun piirien ja Puolangan osastojen asiakirjoissa vähäisiksi. SKP:n ja SKDL:n Puolangan osastojen pöytäkirjat olivat kirjoitettu käsin, monasti kaunokirjoituksella, pieniin ruutuvihkoihin. Niihin oli kirjattu lähinnä läsnäolijat ja mahdolliset päätökset, ei juurikaan yksittäisiä puheenvuoroja. Tästä huolimatta pidän todennäköisenä, että vähintään epävirallisesti kokouksissa puitiin myös paikkakunnan kirkkoherran toimia. Mitään merkintöjä tästä ei kuitenkaan löytynyt.

SKP:n Kainuun piiri nihkeänä kirkkoherran ja kommunistien keskustelutilaisuuksille

SKP:n piirikokous kokoontui 14 ja 15.5.1960 Puolangan Kansanpirtillä. Selostuksessa piirikokoukselle paljastettiin muun muassa ”taantumuksen suunnitelmia.” Selostuksessa nähtiin taantumuksen käyttävän kaikki keinot hyväkseen pelotellakseen kansaa. Raportissa todettiin edelleen, kuinka ”taisteluun on marssitettu voimia papistoa myöten, kuten esim. Puolangan tapaus osoittaa.” Selostuksessa katsottiin edelleen, että papiston valjastamisella

kunnallisvaalitaisteluun mukaan, taantumus pyrki hankkimaan oikeistolle vaalivoiton.³¹⁴

Varsinaisessa piirikokouksessa käytti Puolankaan liittyen puheenvuoron asutustilallinen Yrjö Hyttinen. Hyttinen toimi vuodesta 1954 alkaen useita kertoja Puolangan kunnanvaltuuston toisena varapuheenjohtajana.³¹⁵ Puheenvuorossaan Yrjö Hyttinen totesi, kuinka SKDL:n tavoitteena oli saada enemmistö Puolangan kunnanvaltuustoon. Hyttisen mukaan Maalaisliitto ja Kokoomus olivat solmineet vaaliliiton keskenään, mutta SDP oli kieltäytynyt ehdotetusta vaaliliitosta SKDL:n kanssa. Yrjö Hyttinen kertoi demarien puolelta todetun, että he ottivat mieluummin reilusti tappion kuin solmivat vaaliliiton SKDL:n kanssa. Hyttisen mukaan maalaisliittolaisia oli siirtynyt ”vennamolaisten joukkoon,” mutta SKDL:stä tällaisia loikkaamisia ei ollut tapahtunut. Yrjö Hyttinen viittasi vielä Puolangan kirkkoherran huomiota herättäneeseen toimintaan todeten, kuinka:

Kirkkoherra on joutunut naurunalaiseksi, mutta ei ole vielä luopunut toiminnastaan. Meidän on selvítettävä vielä kommunistien suhdetta uskontoon, sillä uskonto muodostaa erään propleeman, johon meidän on suhtauduttava suurimmalla vakavuudella.³¹⁶

Kyseisessä piirikokouksessa Antti Hiltunen totesi vielä, kuinka Puolangasta oli todella tulossa punainen kunta. Vaalivoitto oli Hiltusen mukaan aivan käden ulottuvilla. Hiltusen näkemyksillä oli varmasti painoarvoa. Hän oli SKP:n puoluekokousedustaja ja keskeinen puolankalainen kunnallinen vaikuttaja, maltillisena ja yhteistyökykyisenä ja -haluisena tunnettu. SKP:n Puolangan osastolle luovutettiin lisäksi kyseisessä kokouksessa piirikomitean kunnialippu: Kansan Tahdon ja Kansan Uutisten levikkityötä oli kunnassa tehty tuloksekkaasti ja puolueeseen saatu toistakymmentä uutta jäsentä.³¹⁷

Piirikokousedustaja Yrjö Hyttisen puheenvuorossaan esiin nostama ”kirkkoherran naurunalainen toiminta” viittasi todennäköisesti kirkkoherra Järvilehdon edellisen vuoden lopulla kirjoittamaan kirjeeseen Puolangan seurakuntalaisille sekä sen levittämisestä syntyneeseen polemiikkiin. Lisäksi Kansan Uutisten pakinoitsija Juorkunan Jussi oli paria kuukautta aiemmin,

---

³¹⁴ KA SKPKPJA CA Selostus piirikokoukselle 14–15.5.1960.

³¹⁵ Haverinen 1985, 416.

³¹⁶ KA SKPKPJA CA 14–15.5.1960.

³¹⁷ KA SKPKPJA CA 14–15.5.1960; Wilmi 1985, 568–569; Heikkinen 1986, 406–407.

maaliskuussa 1960 laatinut lehteen kirjoituksen, jossa oli värikkäin kääntein kuvailut Puolangan ”nuorta ja yritteliästä” kirkkoherraa.³¹⁸

SKP:n Kainuun piirin työvaliokunta oli paria päivää ennen piirikokousta päättänyt, kuka edustaa puolueen järjestöväkeä keskustelutilaisuudessa, jonka olivat järjestäneet Puolangan kirkkoherra ja paikkakunnan kommunistit. Työvaliokunta piti tarpeellisena lisäksi todeta, että vastaisuudessa tällaisia tilaisuuksia ei tule järjestää, koska ne sen mielestä palvelivat ”kirkon välityksellä taantumuksen tarkoituksena.”³¹⁹

Tulisi muistaa, että elettiin ajanjaksoa, jolloin radikaalivasemmiston suhteet kirkkoon olivat valtakunnan tasolla viilentyneet. Vaikka esimerkiksi SKP:n Kainuun piirissä oli valmiutta uskonnolle myötämielisempään asennoitumiseen, ei se silti voinut irrottautua valtakunnallisella tasolla päätetyistä puolueen toimintalinjoista.³²⁰ Lähteistä jää vaikutelma, että SKP:n Puolangan jäsenistöllä saattoi olla valmiutta jatkaa papin ja järjestöväen tapaamisia, mikäli tulevaisuudessa aihetta ilmenisi, mutta piirin työvaliokunta suhtautui asiaan huomattavasti pidättyvämmiin.

Muutamaa viikkoa ennen lokakuun alun kunnallisvaaleja oltiin toimintaselostuksessa SKP:n Kainuun piirikomitealle luottavaisia vaalimenestyksen suhteen, vaikka poliittiset vastustajat turvautuivat koeteltuihin keinoihin. Toimintaselostuksessa kerrottiin, kuinka:

Kommunismien vastaisessa taistelussa myös on nostettu jälleen esille vanhat keinot pelottelemalla valitsijoita uskonnolla, kolhoosilla, diktatuurilla ja vapauden menetyksellä. Maalaisliiton lisäksi on taantumuksellinen papisto pantu hyökkäämään kommunisteja vastaan erikoisesti Puolangalla ja Suomussalmella, mutta myöskin muissa kunnissa. – – Merkille pantavaa on myös se, ettei uskonnolla ole saatu enää ihmisiä puoluetamme vastaan.³²¹

Tässä todennäköisesti Puolangan osalta viitataan kirkkoherra Järvilehdon kirjoittamaan niin kutsuttuun toiseen poliittiseen paimenkirjeeseen, joka julkaistiin elokuun lopulla 1960.

³¹⁸ KU 74/16.3.1960 Kiviä leivän sijasta.

³¹⁹ KA SKPKPJA CC 12.5.1960.

³²⁰ Helin 1996, 191, 244.

³²¹ KA SKPKPJA Db selostus piirikomitealle 17.9. 1960.

Vaalien jälkipuinnissa huomio pappien politikointiin

SKP:n Kainuun piiri piti piirikokouksen maaliskuussa 1961. Selonteossa piirikokoukselle käsiteltiin menneen vaalivuoden tapahtumia Kainuussa. Siinä todettiin, kuinka oikeiston vaikutusvallan lisäämiseksi myös papisto oli ottanut osaa poliittiseen kamppailuun. Erikoisesti selonteossa kiinnitettiin huomio Puolangan kirkkoherran kirjoituspuuhiin. Selonteossa mainittiin, kuinka Jussi Järvilehto oli kirjoittanut ”kaksi paimenkirjettä seurakuntalaisilleen ja vuoden vaihteessa kolmannen lentokirjasen, joissa se lupaa matkalipun helvettiin kaikkine siihen liittyvine kauhuineen kaikille niille, jotka äänestävät taikka muuten antavat tukensa kommunisteille ja kansandemokraateille.” Selonteossa tuotiin edelleen esiin myös käsitys siitä, että Suomussalmen kirkkoherra oli käyttänyt saarnastuolia ja kinkereitä kommunismin vastaisen mielialan lietsomiseen.³²²

Lauri Säippä toimi tuolloin Suomussalmen kirkkoherrana. Säippä oli toiminut Suomussalmella pappina jo vuodesta 1935. Kirkkoherra Säippä edusti niin kutsuttua uutta herännäisyyttä, jolle yhteiskunnallinen painotus ei ollut vieras.³²³

Vastaavasti myös SKDL:n Kainuun piirin piirikokouksen toimintaselostuksessa nostettiin esille se, kuinka Suomussalmella ja Puolangalla olivat papit ottaneet osaa vaalitaisteluun ”jumalan sanan voimalla todistaen mahdottomaksi SKDL:n kannattajien taivaaseen pääsyn.” Selostuksessa pantiin myös merkille, kuinka Puolangan kirkkoherran jälkimmäinen paimenkirje tuli ehkä laajemminkin tunnetuksi Kansan Uutisten välityksellä. Tällä viitattiin Kansan uutisten syyskuun loppupuolella 1960 julkaistun juttuun, jossa oli näkyvästi uutisoitu Puolangan kirkkoherran pyrkimyksestä vaikuttaa seurakuntalaistensa äänestyskäyttäytymiseen.³²⁴

SKDL:n Kainuun piirissä oli lisäksi laadittu yhteenvedoa edellisen vuoden kunnallisvaaleista. Yhteenvedon kirjoittajaa ei mainita, mutta voisi otaksua, että sen on laatinut jompikumpi vuosina 1960–1961 piirisihteereinä toimineista, joko Esko Mäenpää tai Lauri Kehlo. Yhteenvedossa todettiin muun muassa seuraavasti:

---

³²² KA SKPKPJA Ca piirikokous 18–19.3.1961.

³²³ Mustakallio 2009, 378–379; Kokkonen 2010, 134–135, 156.

³²⁴ KA SKDLKPJA Ca Piirikokouksen toimintaselostus 1961; KU 257/22.9.1960 Kirkkoherran vaalihaavi.

Puolangalla ja Suomussalmella oli porvariston enemmistöasema veitsenterällä. Täällä otettiin myöskin uskontokysymys täydellä teholla peliin mukaan. Puolangan kirkkoherra hyökkäili jo keväästä saakka kommunisteja vastaan. Muutamia viikkoja ennen vaaleja hän julkaisi toisen kuuluisaksi tulleen paimenkirjeensä, jossa hän totesi, ettei kahta herraa voi palvella, äänestää SKDL:ää ja uskoa jumalaan. Epäilemättä papin puuttumisella politiikkaan näin röyhkeästi, oli merkitystä monen mummon kohdalla. Kannattaa todeta, että seuroja pidettiin vielä ensimmäisenä vaalipäivänäkin, jota aktiivisuutta ei liene aikaisemmin vaalien aikana kirkon taholta osoitettu.³²⁵

Otaksun kirjoittajan maininnallaan vaalipäivän ”seuroista” tarkoitaneen herännäisseuroja. On hyvin mahdollista, että kirjoittajan analyysi siitä, että ”moni mummo” jätti äänestämättä SKDL:ää, piti paikkansa.

Sosiaalidemokraattinen puolue tarkisti vuonna 1923 vuosisadan alussa laadittua Forssan ohjelmaa uskontopykälien osalta. Soikkasen mukaan uusi ohjelma oli uskonnolle suopea. Myöskään 1920-luvun kommunistit eivät painostaneet jäseniään eroamaan kirkosta. Kommunistien parissa ainoastaan johdon ja aktiivijäsenten voidaan sanoa olleen uskonnonvastaisia.³²⁶

Sen sijaan kirkon vastaisuutta radikaalivasemmistosta löytyi runsaasti. Pikkusaari kirjoittaa, kuinka 1900-luvun alkupuolen sosiaalidemokraateille oli ominaista ”antiklerikaalisuus.” Kirkko nähtiin vallanhimoisena ja puolueellisena, papit tekopyhinä ja ahneina. Kainuun kommunismi ei kuitenkaan ollut erityisen kirkonvastaista.³²⁷ On silti mahdollista, että Järvilehdon kirjoitukset aktivoivat äänestämään jonkun sellaisen hiukan passiivisemmän SKDL:n kannattajan, joka ehkä muutoin olisi jättänyt menemättä vaaliurnille.

V. Tulokset

Mistä siis oli kysymys? Miksi Jussi Järvilehto kirjoitti kommunisminvastaiset kirjoituksensa 1950- ja 1960-lukujen taitteessa? Mikä sai kirkkoherran tekemään jotakin sellaista kuin kirjoittamaan kaksi poliittista paimenkirjettä seurakuntalaisilleen ja vielä lisäksi kirjasen samasta aiheesta? Koska tässä tutkimuksessa on mahdolliset psykologiset syyt sivuutettu, huomio kiinnittyy yhteiskunnallisiin ja uskonnollisiin tekijöihin.

---

³²⁵ KA SKDLKPJA Cb Yhteenvetoa 1960 kunnallisvaaleista Kainuussa.

³²⁶ Soikkanen 1960, 64.

³²⁷ Heikkinen 1986, 436–437; Pikkusaari 1998, 95.

Vuoden 1958 eduskuntavaalien jälkeen moni ”porvari” nukkui ainakin muutaman yön huonosti. Vastoin kaikkia odotuksia SKDL nousi näissä vaaleissa suurimmaksi puolueeksi. Toisin kuin useimmissa muissa läntisissä maissa, Suomessa kommunisteilla oli vankka kannatus, keskimäärin reilu viidesosa kansasta äänesti SKDL:ää.

Tämä herätti myös tieteellistä mielenkiintoa. Nousevan yhteiskuntatieteen, erityisesti muotitieteeksi pian muodostuvan sosiologian piirissä kommunismi jaettiin teollisuus- ja korpikommunismiin. Vaikka jaottelu ei historiallisessa tarkastelussa pitänyt paikkaansa, vakiintui ”korpikommunismi”-käsite luonnehtimaan Itä- ja Pohjois-Suomen kommunismia.

Kainuussa organisoituneella radikaalivasemmistolla oli aina ensimmäisiin eduskuntavaaleihin ja 1900-luvun alkuun ulottuva traditio. Pitkästä perinteestä poikkeuksen muodosti Puolanka. Kunnassa kommunistien kannatus alkoi voimistua varsinaisesti vasta toisen maailmansodan jälkeen.

Puolanka kuului 1950-luvun lopulla Maalaisliiton ja SKDL:n kannatuksen ydinalueisiin. Valtaa kunnassa oli pitänyt Maalaisliitto, mutta moni toivoi ja suurin piirtein yhtä moni pelkäsi, että vuoden 1960 kunnallisvaaleissa SKDL kipuaisi kunnan suurimmaksi puolueeksi. Tilanne oli kunnassa näiden kahden puolueen välillä äärimmäisen tasaväkinen. Maakunnan valtalehti maalaisliittolainen Kainuun Sanomat julisti ennen vaaleja kristinuskon ja kommunismin toistensa vastakohdiksi. Vaikuttaa siltä, että ajankohtainen kunnallispoliittinen tilanne oli päällimmäisin vaikutin maalaisliittolaisen kirkkoherran kirjoituksiin. Tämä koskee erityisesti Jussi Järvilehdon kirjoittamia niin kutsuttuja poliittisia paimenkirjeitä.

Heti sotien jälkeen oli ollut lyhyt kuherruskuukausi herätyskristillisyyden ja sosiaalisen kristillisyyden välillä. Rintamalinjat alkoivat polarisoitua 1950-luvun alussa. Eräänlainen merkkipaalu oli Erkki Niinivaaran kirja Maallinen ja Hengellinen. Nähdäkseni Jussi Järvilehdon kristinuskon käsitys 1950- ja 1960-lukujen taitteessa sisälsi edelleen lujan pietistisen painotuksen, mutta siinä oli vahvasti mukana myös huoli vähäosaisten asemasta. Koko herännäisyys oli mainittuna ajanjaksona jossain määrin körttipietismin ja körttihumanismin taitekohdassa.

Jussi Järvilehdon tulkinta kristinuskosta painotti paitsi yksilön sielun pelastusta, se myös velvoitti toimimaan köyhien ja vähäosaisten puolesta. Järvilehto arvosteli voimakkaasti osaa seurakuntalaisistaan, pappeja, kirkkoa ja

orastavaa kulutuskeskeistä elämäntapaa mammonismista. Jussi Järvilehdon yhteiskunnallisen painotuksen kutsuminen kapitalismin kritiikiksi toisi virheellisiä mielle yhtymiä. Kohtalaisella varmuudella voidaan silti Puolangan kirkkoherran kohdalla puhua jonkinlaisesta ”porvarillisesta” radikalismista, alkiolaisesta köyhän asian ajamisesta.

Herännäisyys oli eteläpohjalaisen Jussi Järvilehdon hengellinen koti. Herännäisyyteen oli kuulunut viimeistään Wilhelmi Malmivaaran ajoista saakka tietynlainen ”poliittinen” viireys, melkeinpä velvollisuus ottaa osaa yhteiskunnallisten asioiden hoitoon. Erityisesti Etelä-Pohjanmaalla herännäisyys profiloitui sisällissodasta saakka vahvalla kommunismivihamielisyydellä. Eteläpohjalainen körttiläisyys samaistui voimakkaasti Lapuan liikkeen ja sen oikeistoradikaalin seuraajan Isänmaallisen Kansanliikkeen kanssa. Jos mietitään pohjimmaisia motiiveja Jussi Järvilehdon kommunisminvastaisiin kirjoituksiin, ei voida jättää huomioimatta eteläpohjalaiselle herännäisyydelle ominaista yhteiskunnallista viritystä ja antikommunismia.

Jussi Järvilehdon vastenmielisyyttä kommunismia kohtaan ruokki ainakin se, että hän näki kommunismin todellisen olemuksen olevan lopulta oman valta-aseman pönkittäminen. Siellä missä kommunismi oli päässyt valtaan, kaunis aate yhteiskunnan kaikkein köyhimpien puolustamisesta oli jäänyt sivuun.

SKDL:n suhde uskontoon ja erityisesti kirkkoon oli tiukentunut 1950-luvun loppupuolella. Järvilehto luki paljolti sellaisia marxilaisia tekstejä, joissa kristinuskoa kritisoitiin voimakkaasti. Erityisesti kommunistisessa eliitissä ja teoreettisessa marxilaisuudessa vaikuttanut vahva uskonnon- ja nimenomaan kirkonvastaisuus vaikuttaa olleen eräs keskeisimpiä syitä Järvilehdon näkemykseen siitä, miksi kristinuskon ja kommunismin eivät voineet elää rinnakkain.

Entä Järvilehdon kirjoitusten vastaanotto? Jussi Järvilehto osallistui Kotimaassa ja Suomen Kuvalehdessä talvella 1960 käytyyn keskusteluun kristinuskosta ja kommunismista. Erityisesti Kotimaassa käydyn keskustelun muutamissa puheenvuoroissa oli viitteitä siihen prosessiin, joka alkoi vuosikymmenen lopulla: SKDL:ää äänestävät paitsi pikkuhiljaa integroitiin suomalaiseen yhteiskuntaan, myös kelpuutettiin kirkon täysivaltaisiksi jäseniksi. Järvilehto pitäytyi Kotimaassa käydyssä keskustelussa kannassaan: kirkon ei tule hyväksyä kaikenlaisia poliittisia mielipiteitä.

Eila Jokelan artikkeli käynnisti Suomen Kuvalehdessä vilkkaan keskustelun kristinuskosta ja kommunismista. Jussi Järvilehdon osalta huomioni käydyissä keskusteluissa kiinnittyi erityisesti siihen, kuinka vahvasti hän oli ”köyhän asialla.” Jopa niin, että kommunismin kritiikki tuntui jääneen sivuseikaksi.

Kansan Tahdossa Järvilehdon tekstit ymmärrettiin kannanotoiksi ajankohtaiseen poliittiseen tilanteeseen. Tämä myös selittää lehdessä olleiden kirjoitusten ajoittain kiihtyneen sävyn. Kansan Uutisissa erityisesti pakinoitsija Juorkunan Jussi piti esillä pappien politikointia. Huvittunut, hiukan ivallinen tyyli oli pakinoitsijalle papeista ja kirkosta puhuttaessa ominaista. Tähän nähden oli yllättävää, että Järvilehto sai Juorkunan Jussilta myös varsin positiivista palautetta mammonismin kritiikistään.

SKP:n ja SKDL:n puolue-elimissä Järvilehdon toimien käsittely sai vähemmän huomiota kuin olisi lehtien reaktioiden perusteella voinut odottaa. Piirikunnallisella tasolla Järvilehdon toimia sivuttiin. Puolangan osastojen pöytäkirjoista Järvilehdon kirjoituksiin liittyviä mainintoja ei löydy.

Jussi Järvilehdon jyrkkä esiintyminen kommunismia vastaan on ymmärrettävä osana laajempaa keskustelua kristinuskon ja kommunismin suhteista. Tässä valossa siinä ei oikeastaan ollut mitään erityisen omaperäistä. Nähdäkseni radikaaleinta Järvilehdon toiminnassa lopulta oli se, mikä jäi kirjoitusten vastaanotossa vähemmälle huomiolle: suorapuheinen mammonismin kritiikki ja köyhän asian ajaminen. Luullakseni kirkon useammasta tuhannesta papista vuonna 1960 aika harva osallistui kommunistien vappujuhlaan kuten Jussi Järvilehto.

Vaikuttaa siltä, että kaksi asiaa jäi Puolangan kirkkoherralta lopulta ymmärtämättä. Eteläpohjalaisena, malmivaaralaisen yhteiskunnallisesti aktiivisen mentaliteetin omanneen herännäisyyden omaksuneena Järvilehto ei oikein ymmärtänyt kainuulaista vanhaa herännäisyyttä, jolle yhteiskunnallisilla kysymyksillä elämäntapa oli vierasta. Toiseksi: Järvilehto näki kommunismin paljon uskontokielteisempänä kuin mitä se Kainuussa todellisuudessa oli. Järvilehto ei täysin tajunnut kainuulaisen radikaalivasemmiston suhteellisen sopuisaa suhdetta uskontoon.

Jussi Järvilehto oli maalaisliittolainen, alkiolaisesta köyhän asiaa ajaneesta porvarillisesta radikalismista sekä eteläpohjalaisesta yhteiskunnallisesti aktiivisesta ja antikommunistisesta herännäisyydestä vaikutteita saanut pappi.

Koko maassa kommunismin kannatus oli 1950-luvun lopulla nousussa. Puolangalla käytiin kiivasta kunnallispoliittista kamppailua SKDL:n ja Maalaisliiton välillä. Järvilehdon tausta huomioiden olisi ollut pikemminkin pienoinen ihme, jos kirkkoherra olisi tyytynyt seuraamaan tapahtumien kulkua sivusta.

VI Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Painamattomat lähteet

Kansan arkisto	KA
SKP:n Kainuun piirijärjestön arkisto	SKPKPJA
Pöytäkirjat	C
Piirikokousten pöytäkirjat	Ca
Piiritoimikunnan pöytäkirjat	Cb
Työvaliokunnan pöytäkirjat	Cc
Yhteisten kokousten pöytäkirjat	Ce
Toimitsijoiden yhteiset kokoukset	Cg
Toimitteet	D
Toimintakertomukset	Db
Julkilausumat ja kannanotot	Dc
Selostusaineisto	Dd
Muistiot	De
Artikkelit	Df
Saapuneet kirjeet	E
Saapuneet kirjeet osastoilta	Eb
Muilta järjestöiltä saapuneet kirjeet	Ec
Yksityishenkilöiltä saapuneet kirjeet	Ed
Saapuneet kortit ja tervehdykset	Ee
Lähetetyt kirjeet	F
Lähetetyt kirjeet osastoille	Fb
Lähetetyt kirjeet muille järjestöille	Fc

Yksityishenkilöille lähetetyt kirjeet	Fd
Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat	H
Leikkeet	Hr
SKDL:n Kainuun piirijärjestön arkisto	SKDLKPJA
Pöytäkirjat	C
Piirikokousten pöytäkirjat	Ca
Pöytäkirjat	Cb
Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat	H
Juhlat	He
Vaaleja koskevat asiakirjat	Hg
SKP:n Puolangan osaston arkisto	SKPPOA
Pöytäkirjat	C
Pöytäkirjat	Ca
Lähetetyt kirjeet	F
Lähetetyt kirjeet	Fa
Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat	H
Yhdistysrekisteri-ilmoitukset	Ha
SKDL:n Puolangan kunnallisjärjestön arkisto	SKDLPKJA
Puolangan Kansantaloyhdistys ry:n pöytäkirjat	PKTYPKA
SKDL:n Lylykylän yhdistyksen arkisto	SKDLLYA
SKDL:n Törmänmäen yhdistyksen arkisto	SKDLTYA

Painetut lähteet

- Airas, Olavi
1948 Herännäisyyden pappisihanne. –TA.
- Alenius, Ele
2007 Miten SKDL itsenäistyi. – Etusivu uusiks! Kansan Uutisten viisi vuosikymmentä 1957–2007. Helsinki: Kansan Uutiset.
- Allardt, Erik
1995 Suunnistuksia ja kulttuurishokkeja. Helsinki: Otava.
- Djilas, Milovan
1957 Uusi luokka. Kommunismin todelliset kasvot. Jyväskylä: Gummerus.

- Gulin, Eelis
1961a Pappien politikointi. – TA.
- 1961b Kirkko ja työväenliike. Helsinki: Tammi.
- Hassinen, Leino
1967 Kristinusko ja kommunismi. Helsinki: Kirjayhtymä
- Immonen, Jalo
1959 Uskonnonvapaus ja sen rajoitukset maassamme. Kommunisti n:o 10.
- 1960a Työväestö ja kirkko. Kommunisti n:o 2.
- 1960b Otsikoimaton artikkeli. Kommunisti n:o 7.
- Jokela Eila
1960a Aikamme johanneskastajat. Suomen Kuvalehti n:o 3.
- 1960b Kommunismi leviää Suomussalmella. Suomen Kuvalehti n:o 23.
- 1960c ”Syntynyt kommunistiksi.” Suomen Kuvalehti n:o 24.
- 1961 Miksi Kolari on musta? Suomen Kuvalehti n:o 21.
- Järveläinen, Petri
1988 Heränneiden ylioppilaskodin asukkaat 1928–1988. – Körttikodin kuusi vuosikymmentä. Heränneiden ylioppilaskoti 1928–1988. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.
- Järvilehto, Jussi
1959 Kirje Puolangan seurakuntalaisille I. Pieksämäki: Raamattutalo.
- 1960a Kirje Puolangan seurakuntalaisille II. Pieksämäki: Raamattutalo.
- 1960b Toinen nielee toisen: kommunismi ja kristinusko meillä. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.
- Karanko, Toivo
1955 Poliittisen mielipiteen muodostuksesta Pohjois-Suomessa. Helsingin Sanomat 28.8.1955; 31.8.1955; 1.9.1955.
- Kaukola, Olavi
1963 Herännäisyys – yhteiskuntaa säilyttävä liike? – Ovi auki tielle päin. Vuosikirja V. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.
- Kianto, Ilmari
1997 Punainen viiva. (1. painos 1909) Helsinki: Otava.

Kirkon matrikkeli

1963 Suomen evankelilais-luterilaisen kirkon matrikkeli. I Henkilö-
matrikkeli. Toim. Yrjö Kohonen & Ursula Kontio & Åke
Lindholm & Matti Paarma. Helsinki: Suomen kirkon pappisliitto.

Kukkonen, Otso

1968 Kainuun sanomat 1918–1968. Kajaani: Kainuun sanomain
kirjapaino Oy.

Kuoppala, Jussi

1959 Wilhelmi Malmivaaran suhde valtiolliseen elämään. – Virstanpylväs.
Herättäjä-Yhdistyksen vuosikirja. Lapua: Herättäjä.

Lehen, Tuure

1950 Työväenluokan maailmankatsomus. Luentoja dialektisesta
materialismista. 2.p. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.

1951 Kommunismi ja kristinusko. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.

Linna, Martti

1960 Pappeja lavealla tiellä. Kansan Tahto n:o 183.

1966 Martti Linna. – He edustavat meitä. Porvoo: Wsoy.

Marx, Karl & Engels, Friedrich

1971 Kommunistisen puolueen manifesti. 5. p. Helsinki: Kansankulttuuri.

Niinivaara, Erkki

1982 Maallinen ja hengellinen. 3. muuttam. p. Helsinki: Gaudeamus.

Ojajärvi, Eino

1962 Heränneet ja poliittinen elämä. – Väsyä ei saa. Vuosikirja IV. Lapua:
Herättäjä-Yhdistys.

Raittila, Pekka

1967 Lestadiolaisuuden matrikkeli ja bibliografia. Suomen Kirkko-
historiallisen Seuran toimituksia 74. Helsinki: SKHS.

Suomen teologit

1990 Suomen teologit. Finlands teologer. Helsinki: Suomen kirkon
pappisliitto.

Vahtoniemi, Heikki

2007 Rajatapauksia. Papin tarinoita itärajalta. Kokkola:
Kustannusosuuskunta Länsirannikko.

Sanoma- ja aikakauslehdet

KS	Kainuun Sanomat	1959, 1960, 1961
KT	Kansan Tahto	1959, 1960, 1961
KU	Kansan Uutiset	1959, 1960, 1961
	Kommunisti	1958–1960
Kmaa	Kotimaa	1959, 1960, 1961, 2007
PT	Pohjolan työ	1959, 1960, 1961
SK	Suomen Kuvalehti	1960, 1961

Internet-lähteet

Vesala, Teemu

[2004] Piinapenkissä Jussi Järvilehto. Verkkolehti Janoinen. janoinen.net/index.php?option=com_content&do_pdf=1&id=16&showall=1. Katsottu 3.11.2013.

Kirjallisuus

Aatsinki, Ulla

2003 Kommunismi Lapissa. – Lappi. Maa, kansat ja kulttuurit. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

2008 Tukki- ja kallioliikkeestä kommunismiin. Lapin työväenliikkeen radikalisoituminen ennen ja jälkeen 1918. Diss. Tampere. Tampere: Tampere University Press.

Ahokas, Minna

2013 Käsitehistoriallinen lähestymistapa. – Kristinuskon historian tutkimusalat ja metodit. SKHS:n toimituksia 226. Helsinki: SKHS.

Alapuro, Risto

1997 Suomen älymystö Venäjän varjossa. Helsinki: Tammi.

Allardt, Erik

1963 Social sources of Finnish communism: traditional and emerging radicalism. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia; 28. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

- 1964 Yhdenmukaisuus, solidaarisuus ja konfliktit. –Sosiologia.
- 1971 Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine. Helsinki: Wsoy.
- 1994 Vertaileva politiikan tutkimus intellektuaalisen omaelämäkerran keskeisenä osana. – Historia, sosiologia ja Suomi. Yhteiskunta-tutkimus itseymmärryksen jäljillä. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Antila, Jaakko Olavi
2010 ”Politiikka on kirkossa.” Keskustapuolueen kirkkopoliittisten tavoitteiden muotoutuminen vuosina 1966–1978. Diss. Helsinki. Helsinki: SKS.
- Arffman, Kaarlo
2004 Ristijärveläisen uskon historia. – Ristijärven historia. Ristijärven kunta ja Ristijärven seurakunta: Ristijärvi.
- 2011 Pohjois-Suomen sisämaan kirkkohistorian erityispiirteitä ja -kysymyksiä. – Yliopisto, kirkko ja yhteiskunta. Helsinki: SKS.
- Borg, Olavi
1965 Ideologisia virtauksia Suomen poliittisessä elämässä. – Sosiologia.
- 1980 Katsaus kommunismin syntyyn ja levinneisyyteen aatteena ja poliittisena liikkeenä. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tutkielmia 26. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ehrnrooth, Jari
1992 Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914. Historiallisia tutkimuksia 167. Diss. Helsinki. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Elenius, Jaakko
1996 Vakavin kasvoin, iloisin mielin. Jaakko Eleniuksen kirjoituksia herännäisyydestä. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.
- Eskola, Antti
1965 Ristiriitojen sääntely ja kommunismi. – Sosiologia.
- 1973 Suomalaisen sosiologian uudistuminen. – Suomalaisen sosiologian juuret. Helsinki: Wsoy.
- Geels, Antoon & Wikström, Owe
2009 Uskonnollinen ihminen. Johdatus uskontopsykologiaan. Helsinki: Kirjapaja.
- Haikola, Lauri
1958 Maallinen vanhurskaus ja työyhteisö. Helsinki: Suomen kirkon sisälähetysseura.

- Hakalehto, Ilkka
1966 Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918–1928. Diss. Helsinki. Helsinki: Wsoy.
- Halmesvirta, Anssi & Nyysönen, Heino
2006 Unkarin kansannousu 1956. Helsinki: Wsoy.
- Hanski, Jari
2005 Lehen, Tuure (1893–1976). Kansanvaltuuskunnan sihteeri, Terijoen hallituksen sisäministeri. – Suomen kansallisbiografia 5. Helsinki: SKS.
- Hautala, Kustaa
1956 Suomen tervakauppa 1856–1913. Sen viimeinen kukoistus ja häviö sekä niihin vaikuttaneet syyt. Historiallisia tutkimuksia XLV. Diss. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Haverinen, Mirja
1985 Puolangan kunnallishallinto 1867–1967. – Puolangan kirja. Puolanka: Puolangan kunta ja seurakunta.
- Heikkilä, Markku
1980 Kristillis-yhteiskunnallisesta sanomalehdestä kirkolliseksi erikoislehdeksi. – Kotimaa 1905–1980. Routavuosien kristillis-yhteiskunnallisesta lehtiyrityksestä monipuoliseksi kristilliseksi kustannusyhtiöksi. Helsinki: Kirjapaja.
- Heikkinen, Antero
1986 Kainuun historia III. Hallinto ja kulttuuri 1720-luvulta 1980-luvulle. Kajaani: Kainuun maakuntaliitto.
2000 Kirveskansa ja kansakunta. Elämän rakennusta Kuhmossa 1800-luvun jälkipuoliskolla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Heikkinen, Reijo
1986 Korpikansan kintereillä. Kainuun työväenliikkeen historia. Kajaani: Kainuun työväenliikkeen historiatoimikunta.
- Helin, Matti
1996 Päästä meidät pahasta. Uskonto SKDL:n politiikassa 1944–1961. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 121. Diss. Turku. Turku: Turun yliopisto.
- Hietaniemi, Tuija
1981 ”Ylistaron kansanliike haluaa myös sanoa vaatimattoman sanansa...” – Kansanliikkeitten Pohjanmaa. Tutkielmia joukkoluonteisista liikkeistä Etelä-Pohjanmaalla Ylistaroa koskevan aineiston pohjalta. Oikeushistoria. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

- Hokkanen, Kari
2002 Kekkonen Maalaisliitto 1950–1962. Maalaisliitto – Keskustan historia 4. Helsinki: Otava.
- Huhta, Ilkka
2000a Malmberg, Nils Gustav (1807–1858). Pappi, herännäisjohtaja, saarnaaja. www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6240/. Katsottu 11.8.2014.
- 2000b Malmivaara, Wilhelmi (1854–1922). Kirkkoherra, herännäisjohtaja, virsirunoilija, kansanedustaja. www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6242/. Katsottu 11.8.2014.
- 2001 ”Täällä on oikea Suomenkansa.” Körttiläisyyden julkisuuskuva 1880–1918. SKHST 186. Diss. Helsinki. 2.p. Helsinki: SKHS.
- Huotari, Voitto
1981 Kirkkomme herätysliikkeet tänään. Helsinki: Kirjapaja.
- Hyrkkänen, Markku
1984 Aatehistoriallisesta metodista. Historiatieteen laitoksen julkaisuja 10. Tampere: Tampereen yliopisto.
- 2002 Aatehistorian mieli. Tampere: Osuuskunta Vastapaino Oy.
- Hyyryläinen, Toivo
1985 Puolangan seurakunta.– Puolangan kirja. Puolanka: Puolangan kunta ja seurakunta.
- Iso-Hookana, Tytti
1980 Maalaisliitto Pohjois-Suomessa. Kehitysjakso 1906–1939. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 29. Diss. Turku. Turku: Turun yliopisto.
- Jalovaara, Ville
2007 Kirkko, Kekkonen ja kommunismi poliittisina kriisivuosina 1958 –1962. SKHST 200. Diss. Helsinki. Helsinki: SKHS.
- Junkkaala, Timo
2004 Osmo Tiililä – protestantti. Kauniainen: PerusSanoma Oy.
- Jutikkala, Eino
1966 Suomen 1920-luvun kommunistien salainen ja julkinen toiminta. [Arvostelu Ilkka Hakalehdon kirjasta Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918–1928] – Haik.
- Juva, Mikko
1957 Aatehistorian tavoitteesta ja menetelmistä. – Haik.

Kakkuri, Teemu

2011 Evankelinen liike kirkossa ja yhteiskunnassa 1944–1963: aktiivinen uudistusliike ja konservatiivinen sopeutuja. Publications of the university of eastern Finland. Dissertation in education, humanities, theology, no 13. Diss. Joensuu. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Kalemaa, Kalevi

2005 Kauniskangas, Kerttu. (1920–1998). Kansan Uutisten pakinoitsija, kirjailija. – Suomen kansallisbiografia 5. Helsinki: SKS.

Kares, Olavi

1947 Heränneen kansan vaellus III. Suomen herännäisyyden elämää ja vaihteita noin v:sta 1880 v:een 1930. Helsinki: Wsoy.

1953 Palava kynttilä. Niilo Kustaa Malmbergin elämä. Helsinki: Wsoy.

Kerkelä, Heikki

1996 Vanhan maailman peilissä. Modernin yhteiskunnan synty ja pohjoinen aineisto. Diss. Rovaniemi. Tampere: Gaudeamus.

Keränen, Jorma

1977 Paltamon seurakunnan historia. Paltamo: Paltamon seurakunta.

Keskisarja, Teemu

2012 Raaka tie Raatteeseen. Suurtaistelun ihmisten historia. Helsinki: Siltala.

Kinnunen, Mauri

2004 Herätysliike kahden kulttuurin rajalla. Lestadiolaisuus Karjalassa 1870–1939. Jyväskylä studies in humanites 19. Diss. Jyväskylä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kokkonen, Kerttu

2011 Uuden ja vanhan herännäisyyden kohtaaminen Kainuussa. Kainuun herännäisyyden profiili 1894–1939. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian lisensiaatintyö. HYTTK.

Krekola, Joni

2006 Stalinismin lyhyt kurssi. Suomalaiset Moskovan Lenin-koulussa 1926–1938. Bibliotheca historica; 105. Diss. Helsinki. Helsinki: SKS.

Kyllönen, Matti

1995 Pohjois-Suomen varhaissozialismi. Sen leviäminen ja sosialistisen perinteen synty vuosina 1900–1910. Studia historica Jyväskyläensia, 55. Diss. Jyväskylä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lackman, Matti

1986 Kommunistien salainen toiminta Kainuussa (1918–1944). – Korpikansan kintereillä. Kainuun työväenliikkeen historia. Kajaani: Kainuun työväenliikkeen historiatoimikunta.

- Landgren, Lars-Folke
2013 Lehdistö- ja aatehistoria. – Kristinuskon historian tutkimusalat ja metodit. SKHS:n toimituksia 226. Helsinki: SKHS.
- Latvus, Kari
2010 Johdanto: Raamatun köyhät. – Köyhien Raamattu. Helsinki: Kirjapaja.
- Laulajainen, Pertti
1979 Sosiaalidemokraatti vai kommunisti. Vaaliekologinen tutkimus Suomen poliittisen työväenliikkeen jakautumisesta kansalaissodan jälkeen. Itä-Suomen instituutin julkaisusarja A:6. Diss. Turku. Mikkeli: Itä-Suomen instituutti.
- Leppänen, Veli-Pekka
1999 Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970. Diss. Helsinki. Helsinki: Edita.
- 2007 Vuosi 1956: Hrushtshov, Ryömä työväen suurlehti.– Etusivu uusiks! Kansan Uutisten viisi vuosikymmentä 1957–2007. Helsinki: Kansan Uutiset.
- Littunen, Yrjö
1960 Aktiivisuus ja radikalismi. – Poliitikka.
- Lohi, Seppo
1997 Pohjolan kristillisuus. Lestadiolaisuuden leviäminen Suomessa 1870 –1899. Diss. Oulu. Oulu: Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys.
- Malmberg, Raili
2001 Jokela, Eila (1915–2002). Kotilieden päätoimittaja, opetusneuvos. www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/7604/. Katsottu 21.8.2014.
- Meinander, Henrik
2012 Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000–luvulle. Helsinki: Schildts & Söderströms.
- Mickelsson, Rauli
2007 Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä. Tampere: Vastapaino.
- Moilanen, Olavi
1975 Yhteisön muutos ja kirkon asema Kainuussa. – Kirkko kehitys-alueella. Tutkimuksia Kainuun seurakuntien tilanteesta. Kirkon tutkimuslaitos. Sarja A, N:o 27. Tampere.
- 1987 Elämän puhuteltavana. Tutkimus ahdistuksen käsittelystä herännäisyyden alkuvaiheissa ja tämän vuosisadan Kainuussa. Therapeia-säätiön julkaisusarja 2. Helsinki: Therapeia-säätiö.

- Murto, Pauliina
2007 Juorkunan Jussi. – Etusivu uusiks. Kansan Uutisten viisi vuosikymmentä 1957–2007. Helsinki: Kansan Uutiset.
- Murtorinne, Eino
2009 Herännäisyyden kahdet kasvot. – Ei toista ole sellaista. Herättäjä-Yhdistyksen vuosikirja 2008. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.
- Mustakallio, Hannu
2009 Pohjoinen hiippakunta. Kuopion – Oulun hiippakunnan historia 1850–1939. Helsinki: Kirjapaja.
- Mylly, Juhani
2003 Alkio, Santeri (1862–1930). Maalaisliiton puheenjohtaja, kansanedustaja, kirjailija. Suomen kansallisbiografia 1. Helsinki: SKS.
- Niemelä, Seppo
2012 Ajankohtainen alkio. Helsinki: Maahenki Oy.
- Nieminen, Tommi
1981 Ylistaron talonpoikaismarssijat. – Kansanliikkeitten Pohjanmaa. Tutkielmia joukkoluonteisista liikkeistä Etelä-Pohjanmaalla Ylistarossa koskevan aineiston pohjalta. Oikeushistoria 2. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Norrena, Leevi
1993 Talonpoika, pohjalainen – ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järvisseudun työväenliikkeestä vuoteen 1939. Diss. Helsinki. Helsinki: SHS.
- Nousiainen, Jaakko
1956 Kommunismi Kuopion läänissä. Ekologinen tutkimus kommunismin joukkokannatukseen vaikuttavista tekijöistä Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Diss. Helsinki. Joensuu: Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy.
- Palola, Ari-Pekka
2011 Evankeliumin työ laajenee. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen historia 2 (1945–1961). Oulu: Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry.
- Patjas, Auli
1985 Tukkisavotasta purouittoon – metsätyön vaiheita Puolangalla. – Puolangan kirja. Puolanka: Puolangan kunta ja seurakunta.
- Pikkusaari, Jussi
1998 Vaikea vapaus. Sosialidemokratian häviö kirkolle 1850-luvulta 1920-luvulle käydyssä Suomen kulttuuritaistelussa. Diss. Oulu. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

- Puuronen, Jorma
 1998 Liike kylässä. Työväenliikkeen organisoituminen Kolarin Venäjällä vuosina 1925–1950. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 27. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Rantala, Onni
 1966 Poliittisen kannatuksen alueelliset muutokset. – Poliitikka.
 1970 Suomen poliittiset alueet I. Poliittisten aatteitten levinneisyys 1907–58. Toinen, uudistettu ja täydennetty painos. Turku.
 1982 Suomen puolueiden muuttuminen 1945–1980. 2. tarkistettu ja täydennetty painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Rautio, Yrjö
 1978 Kommunismin monet kasvot suomalaisessa sosiologiassa. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 35. Sosiologian pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Remes, Viljo
 1995 Herännäisyyden nousu ja hajoaminen. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.
- Rydenfelt, Sven
 1954 Kommunismen i Sverige. En samhällsvetenskaplig studie. Samhällsvetenskapliga studier; 10. Diss. Lund's universitet. Lund: Gleerupska.
- Ruismäki, Liisa
 1987 Kauhajoen historia. Esihistoriasta vuoteen 1918. Kauhajoki: Kauhajoen kunta ja seurakunta.
- Saarela, Tauno
 1996 Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923. Diss. Helsinki. Helsinki: Kansan sivistystyön liitto.
 2006 Kansan Tahto. Pohjolan työtätekevien lehti. Jyväskylä: Yrjö Mäkelin-seura.
 2008 Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930. Helsinki: SKS.
- Sahlberg, Arja
 1995 Koivu sekä tähti. Ihminen, yhteiskunta, ihmiskunta Santeri Alkion tuotannossa ja poliittisessa toiminnassa. Diss. Tampere. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Salokangas, Raimo & Nygård, Toivo
 2006 Etelä-Pohjanmaa ja etelä-pohjalaiset todellisuuksina ja mielikuvina. – Etelä-Pohjanmaan historia VII. 1910-luvulta 1960-luvulle. Vaasa:

Etelä-Pohjanmaan liitto.

Seppo, Juha

2013 Kirkon mies ja muuttuva maailma. Martti Simojoki I. Helsinki: Wsoy.

Seppänen, Paavo

1962 Muuttuva kulttuuri ja kirkollisuus. Sosiaalipoliitiikan laitos. Tutkielmia 21. Helsingin yliopisto.

Soikkanen, Hannu

1960 Kristinusko ja työväenliike. – Vja.

1961 Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti. Diss. Turku. Helsinki: Wsoy.

1990 Sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen ja kirkon suhteiden kehitys 1950-luvulle. – Kirkko ja politiikka. Juhlakirja professori Eino Murtorinteen täyttäessä 60 vuotta 25.11.1990. Helsinki: Suomen Kirkkohistoriallinen Seura.

Suolinna, Kirsi

1975 Uskonnollisten liikkeiden asema sosiaalisessa muutoksessa. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 203. Diss. Helsinki. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Suomi, Juhani

1992 Kriisien aika. Urho Kekkonen 1956–1962. Helsinki: Otava.

Susiluoto, Ilmari

1994 Westermarckin koulukunta kolmantena voimana eli miksi Suomessa ei syntynyt Kansallissosiologiaa ja Valtakunnanhistoriaa. Helsinki: Hanki ja Jää.

Taipale, Pentti

1957 Piirteitä herätysliikkeitemme kutsumusajatuksista. Synodaalikirjoitus Lapuan hiippakunnan pappeinkokoukseen v. 1957. Vaasa.

Talonen, Jouko

1985 Santeri Alkion suhde sosialismiin aatteena vuosina 1906–1922. Aatehistoriallinen tutkimus. Keskustan ja maaseudun arkiston julkaisuja. Sarja B, Tutkimuksia; 1. Helsinki: Keskustan ja maaseudun arkisto.

1988 Pohjois-Suomen lestadiolaisuuden poliittis-yhteiskunnallinen profiili 1905–1929. SKHST 144. Diss. Helsinki. Helsinki: SKHS.

2000 Lars Levi Laestadius yhteiskuntapoliittisena ajattelijana. – Arpa lankesi ihanasta maasta. Piispa Olavi Rimpiläisen juhlakirja. Helsinki: Kirjapaja.

2014 Herätysliikkeiden lähtökohtana yksilön kokemus. Uusi Tie 3/16.1.2014.

- Talvitie, Petri
2013 Kyläosuudesta yksityiseen maanomistukseen. Isojako Länsi-Uudellamaalla 1700-luvulla. Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta 28. Diss. Helsinki. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Taubman, William
2007 Hruštšov – mies ja hänen aikakautensa. Helsinki: Art House.
- Tiililä, Osmo
1944 Suomalainen kristillisuus Wilhelmi Malmivaaran edustamana. Helsinki: Wsoy.
- Toiviainen, Seppo
1973 Marxilainen tutkimus. Sodanjälkeinen kausi.– Suomalaisen sosiologian juuret. Helsinki: Wsoy.
- Turpeinen, Oiva
1985 Kainuun historia II. Väestö ja talous 1721–1982. Kajaani: Kainuun maakuntaliitto.
- Tölli, Tuomas
2007 ”Jolla on kaksi ihokasta, antakoon toisen...”. Martti Linna – SKDL:n lestadiolainen kansanedustaja 1958–1970. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu-tutkielma. HYTTK.
- Törmänen, Tuomo Tapio
2007 Herätysliike ja demokratian kriisi. Kuusamon vanhoillislestadiolaisuus ja poliittiset puolueet vuosina 1929–1933. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu. HYTTK.
- Uola, Mikko
1982 Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932–1944. Helsinki: Otava.
- Upton, Anthony F
1970 Kommunismi Suomessa. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Uusitalo, Kari
1959 Suomen vasemmistoradikaalisen työväenliikkeen synty ja kehitys vuoteen 1923. Poliittisen historian pro gradu-tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Vanhanen, Antti
2012 Muuttuva Suomi – muuttuva herännäisyys. Hengellinen Kuukausilehti 1950– ja 1990-luvuilla. Jyrkästi kirkollinen ja kansantajuinen. – Arjen halleluja. Herättäjä-Yhdistyksen 100–vuotisjuhlakirja. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.
- Vesikansa, Jarkko
2004 ”Kommunismi uhkaa maattamme.” Kommunisminvastainen porvarillinen aktivismi ja järjestötoiminta Suomessa 1950–1968. Diss. Helsinki. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Wilmi, Eija

1985 Puolangan maatilatalous.– Puolangan kirja. Puolanka: Puolangan kunta ja seurakunta.

1985 Puolankalaisia merkkihenkilöitä. – Puolangan kirja. Puolanka: Puolangan kunta ja seurakunta.

Wilmi, Jorma

1985 Puolangan väestöolot 1860-luvulta 1980-luvulle. – Puolangan kirja. Puolanka: Puolangan kunta ja seurakunta.

1985 Tervanpoltto. – Puolangan kirja. Puolanka: Puolangan kunta ja seurakunta.

1985 Puolangan yhdistyselämä. – Puolangan kirja. Puolangan kunta ja seurakunta.

Ylikangas, Heikki

1981 Eteläpohjalaisten kansanliikkeitten selitysmahdollisuuksista. – Kansanliikkeitten Pohjanmaa. Tutkielmia joukkoluonteisista liikkeistä Etelä-Pohjanmaalla Ylistaroa koskevan aineiston pohjalta. Oikeushistoria 2. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

1990 Herätysliikkeiden pohjasta ja perustasta. – Kirkko ja politiikka. Juhla-kirja professori Eino Murtorinteen täyttäessä 60 vuotta 25.11.1990. Helsinki: SKHS.

2007 Suomen historian solmukohdat. Helsinki: Wsoy.

